

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI VE YÖNETİMİ
PROGRAMI**

**TARİHİ YARIMADA ALAN YÖNETİM PLANI
KAPSAMINDA AYAZMALAR VE SU KÜLTÜRÜNÜN
ELE ALINMASINA YÖNELİK BİR
DEĞERLENDİRME**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MELEK ORDU

İSTANBUL, 2021

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI VE YÖNETİMİ
PROGRAMI**

**TARİHİ YARIMADA ALAN YÖNETİM PLANI
KAPSAMINDA AYAZMALAR VE SU KÜLTÜRÜNÜN
ELE ALINMASINA YÖNELİK BİR
DEĞERLENDİRME**

**MELEK ORDU
(170203015)**

**Danışman
(Doç.Dr. Mine Esmer)**

İSTANBUL, 2021

25/ 02/2021

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Mimarlık Anabilim Dalı'nda 170203015 numaralı Melek ORDU'nun hazırladığı "Tarihi Yarımada Alan Yönetimi Kapsamında Ayazmalar ve Su Kültürünün Değerlendirilmesi " konulu Kültürel Mirasın Korunması ve Yönetimi Yüksek Lisans tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, 25/02/2021 Perşembe günü saat 10 :00 'da yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** karar verilmiştir.

Düzeltilme verilmesi halinde:

Adı geçen öğrencinin Tez Savunma Sınavı .../.../20... tarihinde, saat ...:.... da yapılacaktır.

Tez Adı Değişikliği Yapılması Halinde: Tez adının "Tarihi Yarımada Alan Yönetim Planı Kapsamında Ayazmalar Ve Su Kültürünün Ele Alınmasına Yönelik Bir Değerlendirme" şeklinde değiştirilmesi uygundur.

Jüri Üyesi	Tarih	İmza
(Danışman) Doç. Dr. Mine ESMER	25/ 02/2021	KABUL
Prof. Dr. Evangelia ŞARLAK	25/02/2021	KABUL
Dr. Öğr. Üyesi Bilge AR	25/ 02/2021	KABUL

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağılı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Melek ORDU

İmza

*Canım Büyükbabam Muammer Ordu ve
Canım Babaannem Ayşe Ordu'ya...*

TARİHİ YARIMADA ALAN YÖNETİM PLANI KAPSAMINDA AYAZMALAR VE SU KÜLTÜRÜNÜN ELE ALINMASINA YÖNELİK BİR DEĞERLENDİRME

Melek ORDU

ÖZET

Tarihi yarımada alan yönetim kapsamında bulunan Fatih ilçesindeki ayazmalar çalışmanın konusudur. İstanbul'da Suriçi olarak adlandırılan bu alan Bizans döneminde kent merkezini oluşturur. İnsan yaşamının kaynağı olan su, ilk çağlardan beri kutsaliyet atfedilmiş, ritüellerin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Bugün hala semavi dinlerde su çok önemli bir yeri kapsamaktadır. Bu sebeple İstanbul ayazmaları da şehrin soyut ve somut kültür mirasının önemli bir parçasıdır. İstanbulluların yüzyıllardır şifasına inandıkları ayazmaların her biri farklı bir kutsal varlığa adanmıştır. Her derde deva olan bu ayazmalar günümüzde unutulmuş, tahribata uğramış veya yok olmuştur. Tarihi Yarımada'da birer kültür varlığı olarak tescil ve varlıklarını sürdürebilmelerinin önemli olduğu düşüncesi ile bu tezde ayazmalar ve su kültürü ele alınmıştır. Tarihi Yarımada Yönetim Planı içine alınarak, korunmaları, tescillenmeleri ve birer kültür varlığı olarak gelecek kuşaklara aktarılmaları hedeflenmiştir.

Anahtar kelimeler; Ayazma, Su Kültürü, İstanbul, Rum Ortodoks Kilisesi, Kültür varlıkları

**EVALUATION OF WATER CULTURE AND AYAZMAS
WITHIN THE SCOPE OF THE MANAGEMENT PLAN OF THE
HISTORICAL PENINSULA IN ISTANBUL**

Melek ORDU

ABSTRACT

The *Agiasmata* (Holy Springs of Orthodox Greeks) in Fatih district, which are within the scope of the Istanbul Historic Peninsula Management Plan, are the subject of this study. Fatih District, also known as the *Walled City* in Istanbul constitutes the city center during the Byzantine period. Water as the source of human life, has been attributed to holiness since ancient times and has been an integral part of rituals. Therefore, agiasmata (the holy springs) in İstanbul are important components of the tangible and intangible heritage of the city. Water still has a notable importance in monotheist religions today. Each of the holy springs that residents of Istanbul have visited for centuries is dedicated to a different sacred entity. These holy springs have been forgotten, destroyed or disappeared today. With the idea that it is important for them to be registered and survive as cultural assets in the Historic Peninsula, this thesis deals with the holy springs and water culture. The study by presenting the importance of these holy springs as cultural assets, aims them to be included in the Historic Peninsula Management Plan in order to be registered, protected, and transferred to future generations. The current states of conservation of the holy springs and their conservation problems, which have not been dealt with in recently, are also discussed in this study.

Keywords; Holy Spring, Aquaculture, Istanbul, Greek Orthodox Church, Cultural Assets

ÖNSÖZ

İstanbul Tarihi Yarımada Alan Yönetim Kapsamında bulunan ayazmaların incelendiği tez çalışması boyunca, Sayın danışman hocam, Doç. Dr. Mine Esmer'e bana olan derin sabrı için minnettar olduğumu belirterek, bilgi-belge ve tüm katkılarından dolayı şükranlarımı sunarım. Değerli tez jüri üyelerim Prof. Dr. Evangelia Şarлак ve Dr. Öğr. Üyesi Bilge Ar'a katkılarından dolayı çok teşekkür ederim.

Koruma uzmanı İnşaat Mühendisi, Halil Kendir'e gerek saha gezilerimizde fotoğraf çekimleri gerekse bu yoğun tempo boyunca verdiği motivasyon ve diğer tüm katkılarından dolayı sonsuz teşekkür ediyorum. Bilgi ve belge destekleri ile Tarihçi Arzu Ulaş ve Yüksek Mimar Esmâ Arıtan'a teşekkürlerimi borç bilirim. Fener Rum Patrikhanesine ve Petro Bey'e tüm izinleri ve bilgi paylaşımları için teşekkür ediyorum. Saha çalışmaları boyunca çaldığımız her kapıda, vardığımız her yerde bizi karşılayan, bilgi veren, sabırla sorularımızı yanıtlayan kiliselerde yaşayan tüm ailelere tek tek şükranlarımı sunuyorum. Bu süreçte yaşadığım her türlü sorunda anında yanımda beliren güzel annem Fatma Ordu'ya ve babam Adnan Ordu'ya maddi ve manevi tüm destekleri için çok teşekkür ediyorum. Ayrıca birçok paftada emeği geçen, kuzenim Şafak Taşdelen ve Esin Zenzem Aydın'a, kız kardeşim Nuray Ordu'ya, canım dostum İç Mimar Burcu Erhan'a çoğu zaman yanında olamadığım ve yeni kuracağımız evimiz için tek başına mücadele veren müstakbel eşim Oğuzhan Güner'e tüm sabrı ve manevi desteği için sonsuz teşekkür ediyorum. 2018 yılından bu yana Sanat Tarihçisi olarak görev aldığım Sultanahmet Cami Restorasyon Çalışmaları ekip arkadaşlarım, Restoratör M. Burak Yüce ve Onur Yıldırım'a, Mimar Reyhan Baş ve İbrahim Taşkın'a ve tezimin bitmesi için desteklerini esirgemeyen Yüksek Mimar Ömer Faruk Kara'ya teşekkür ediyorum.

Melek ORDU

Sanat Tarihçisi

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
ŞEKİL LİSTESİ.....	vi
GİRİŞ.....	1
1. TARİHİ YARIMADA ALAN YÖNETİM PLANI VE KAPSAMI.....	6
2. AYAZMA TANIMI VE SU KÜLTÜRÜNDEKİ YERİ.....	24
2.1. ANTİK ÇAĞDA SU KÜLTÜRÜ	27
2.2. BİZANS DÖNEMİNDE AYAZMALAR VE SU KÜLTÜRÜ	29
2.3. OSMANLI DÖNEMİNDE AYAZMALAR VE SU KÜLTÜRÜ	34
3. TARİHİ YARIMADA BÖLGESİNDEKİ AYAZMALARIN ADANDIĞI BAŞMELEKLER, PEYGAMBERLER, AZİZ VE AZİZELER, KUTSAL EMANETLER.....	36
3.1. BAŞMELEK MİKAİL	36
3.2. PROFİTİS İLİAS (İLYAS PEYGAMBER)	38
3.3. PANAYİA (MERYEM ANA)	38
3.4. AZİZ VE AZİZELER	40
3.4.1. Ayios Dimitrios (Άγιος Δημήτριος της Θεσσαλονίκης).....	40
3.4.2. Ayios Kharalambos.....	40
3.4.3. Ayios Nikolaos	40
3.4.4. Ayia Paraskevi (Αγία Παρασκευή)	42
3.4.5. Ayios Yeorgios.....	42
3.4.6. Ayios Sevastianos	43
3.4.7. Ioannes Prodromos (Vaftizci Yahya)	45
4. TARİHİ YARIMADADAKİ KAYIP VE İŞLEVİNİ SÜRDÜRMEYEN AYAZMALAR	45
4.1. KAYIP AYAZMALAR	45
4.1.1. Ayios Athanasios (Άγιος Αθανάσιος) Ayazması (Fener)	45

4.1.2. Ayios Dimitrios (Άγιος Δημήτριος) Ayazması (Kumkapı)	46
4.1.3. Ayia Evdoksiya (Αγία Ευδοκία) Ayazması (Langa-Kâtip Kasım).....	46
4.1.4. Ayios Ioannes (Άγιος Ιωάννης) Ayazması (Samatya).....	48
4.1.5. Ayios Ioannes Kalivitis (Άγιος Ιωάννης Καλυβίτης) Ayazması (Kadırğa).....	48
4.1.6. Ayia Marina (Αγία Μαρίνα) Ayazması (Fener).....	46
4.1.7. Ayios Minas (Άγιος Μηνάς) Ayazması (Kumkapı).....	49
4.1.8. Ayios Nikolaos (Άγιος Νικόλαος) Ayazması (Fener).....	49
4.1.9. Ayios Nikolaos (Άγιος Νικόλαος) Ayazması (Kumkapı).....	50
4.1.10. Ayia Paraskevi (Αγία Παρασκευή) Ayazması (Kumkapı).....	47
4.1.11. Ayia Paraskevi (Αγία Παρασκευή) Ayazması (Kumkapı).....	47
4.1.12. Ayios Vasilios (Άγιος Βασίλειος) Ayazması (Samatya)	98
4.2. İŞLEVLERİNİ SÜRDÜREMEYEN AYAZMALAR	51
4.2.1. Ayia Efimia (Η Αγία Ευφημία) Ayazması (Fener).....	51
4.2.2. Ayios Eftimios (Άγιος Ευθύμιος) Ayazması (Fener).....	54
4.2.3. Ayios İoannis (Άγιος Ιωάννης) Ayazması (Langa- Kâtip Kasım) .	55
4.2.4. Ayios Nikitas (Άγιος Νικήτας) Ayazması (Eğrikapı)	57
4.2.5. Ayios Minas (Άγιος Μηνάς) Ayazması (Fener).....	58
4.2.6. Ayia Paraskevi (Αγία Παρασκευή) Ayazması (Balat).....	58
4.2.7. Ayia Theodosia (Άγια Θεοδοσία) Ayazması/ Bıçakçı Ayazması/ Haydar Ayazması/ Demirhon Ayazması (Haydar).....	61
4.2.8. Ayios Tryphon (Ο Άγιος Τρύφων) Ayazması (Gülhane)	66
4.2.9. Ayios Ioannes Prodromos (Άγιος Ιωάννης πρόδρομος) (Vaftizci Yahya) Ayazması	67
4.2.10. Ayios Ioannes Prodromos (Άγιος Ιωάννης πρόδρομος) Ayazması (Kadırğa).....	68
4.2.11. Ayios Yeorgios (Άγιος Γεώργιος) Ayazması (Çarşamba)	69
4.2.12. Stoudios Manastırı ve Ayazması (Yedikule)	71
5. TARİHİ YARIMADADA ÖZGÜN İŞLEVİNİ SÜRDÜREN AYAZMALAR	73
5.1. AYVANSARAY	74

5.1.1. Ayios Nikolaos Ayazması (Ιερὸν Ἀγίασμα Ἁγία Νικόλαος) ve Ayios Stratis/ Ayios Taksiarhis ((Ταξιαρχὸν) / Zulopetra Ayazması/ Başmelek Mikail Ayazması (Balat).....	74
5.1.2. Ayia Paraskevi (Ἁγία Παρασκευή) Ayazması (Tekfursaray).....	79
5.1.3.) Ayias Zoni (Ἁγία Ζώνη) / Timyazoni Ayazması (Eğrikapı)	82
5.1.4. Ayios Minas (Ἅγιος Μηνάς) Ayazması (Balat).....	85
5.1.5. Panayia Vlaherna (Παναγία Βλαχέρνα) Ayazması (Ayvansaray).....	86
5.1.6. Profitis İlias (προφήτης ἡλίας) Ayazması (Balat)	88
5.1.7. Ayios Artemios (Ἅγιος Ἀρτέμιος) Ayazması (Balat)	89
5.1.8. Ayios Ioannes Prodromos (Ἅγιος ἰωάννης πρόδρομος) (Vaftizci Yahya) Ayazması	91
5.2. Balat.....	93
5.2.1. Ayia Anna (Ἁγία Ἄννα) Ayazması (Fener)	93
5.2.2. Ayios Kharalambos (Ἅγιος Χαράλαμπος) Ayazması.....	94
5.3. Dervişali	95
5.3.1. Ayios Basileios (Ἅγιος Βασίλειος) Ayazması (Edirnekapı).....	95
5.3.2. Ayios Ioannes Prodromos (Ἅγιος ἰωάννης πρόδρομος) (Vaftizci Yahya) Ayazması (Salmatomruk)	97
5.4. Hacıkadın.....	97
5.4.1. Panayia Ayazması/ Vefa Ayazması/ Ayın Biri Ayazması.....	97
5.5. Muhsine Hatun	98
5.5.1. Ayios Yeorgios (Ἅγιος Γεώργιος) Ayazması.....	98
5.6. Karagümrük.....	100
5.6.1. Ayios Sevastianos (Ἁγίου Σεβαστιανου) Ayazması.....	100
5.7. Katip Kasım.....	103
5.7.1. Ayios Theodoros (Ἅγιος Θεόδωρος) Ayazması.....	103
5.8. Kocamustafapaşa.....	105
5.8.1. Ayios Ioannes Prodromos (Ἅγιος ἰωάννης πρόδρομος) (Vaftizci Yahya) Ayazması	105
5.8.2. Analipsis (Ἡ Ἀνάληψις τοῦ Κυρίου) Ayazması	107
5.8.3. Ayios Polikarpos (Ἅγιος Πολύκαρπος) Ayazması.....	109
5.8.4. Ayios Nikolaos (Ἅγιος Νικόλαος) Ayazması.....	110
5.8.5. Metamorphosis (μεταμόρφωσις) Ayazması	110

5.9. Seyyid Ömer.....	111
5.9.1. Georgepiskos (Meryem'in Cennete Yükselişi) Ayazması /Tezveren Ayazması.....	111
5.10. Topkapı.....	113
5.10.1. Ayios Yeorgios (Αγιος Γεώργιος) Ayazması.....	113
5.11. Yedikule	118
5.11.1. Belgradkapı Panayia Ayazması/ Kimiseos Tis Theotokou/Ayia Paraskevi Ayazması?	118
SONUÇ.....	121
KAYNAKÇA	125
EKLER	

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1. 1: Tarihi Yarımada Yönetim Planı Kapsamındaki alanlar	8
Şekil 1. 2: Tarihi Yarımada Alan Yönetim Planı Tampon Bölgeleri	9
Şekil 1. 3: Tarihi Yarımada eski ve yeni mahalle sınırları (2008 sınırları), (M. Ordu,2021)	12
Şekil 1.4: Ayvansaray Mahallesi sınırları içerisinde kalan ayazmaların konumları	13
Şekil 1.5: Balat Mahallesi sınırları içerisinde kalan ayazmaların konumları	14
Şekil 1. 6: Cibali Mahallesi sınırları içerisinde kalan ayazmaların konumları....	15
Şekil 1. 7: Dervişali Mahallesi sınırları içerisinde kalan ayazmaların konumları	16
Şekil 1. 8: Hocakadın Mahallesi sınırları içerisinde kalan ayazmaların konumları	17
Şekil 1.9: Muhsine Hatun Mahallesi sınırları içerisinde kalan ayazmaların konumları	18
Şekil 1.10: Karagümrük Mahallesi sınırları içerisinde kalan ayazmaların konumları	19
Şekil 1.11: Kâtip Kasım Mahallesi sınırları içerisinde kalan ayazmaların konumları	20
Şekil 1.12: Kocamustafa Paşa Mahallesi sınırları içerisinde kalan ayazmaların konumları	21
Şekil 1.13: Topkapı Mahallesi sınırları içerisinde kalan ayazmaların konumları	22
Şekil 1.14: Yedikule Mahallesi sınırları içerisinde kalan ayazmaların konumları	23
Şekil 2. 1:Ayazma teriminin Fransızca karşılığı olan Fontaine Sacree örneği (Https://artsandculture.google.com).....	24
Şekil 2. 2: 1929 tarihli Butler'e ait Kolymbion çizimi (Butler 1929, s.126)	28
Şekil 2. 3: Hodegetria Ayazması (Serkan Eracun)	31
Şekil 2. 4: İncili Köşk'ü tasvir eden XIX. Yüzyılın ilk yarısına ait bir gravür (Jouannin – Gaver, lv. 55).....	32

Şekil 2. 5: Meryem Ana Hayat veren kaynak, hayat pınarı (Robert, G. Ousterhout,2017).....	33
Şekil 3.1: Başmelek Mikail'in şifalı su mucizesini gösteren ikona (http://www.abbamoses.com/months/september.html).....	37
Şekil 3. 2: Ayios Sevastianos (https://tr.qaz.wiki/wiki/Saint_Sebastian . (Erişim Tarihi: 19.02.2021 Erişim Saati:14.36).....	44
Şekil 4. 1: Ayios Nikolaos Ayazması (Fener),1988 öncesi (Niko Acemoğlu)....	50
Şekil 4. 2: Ayia Efimia Ayazması 1966,1982,2013 hava fotoğrafları (İBB,Şehir Haritarı).....	51
Şekil 4. 3: Ayia Efimia Ayazması, Pervititch, Ayverdi, Alman Mavileri haritaları	52
Şekil 4. 4: Ayia Efimia Ayazması 46, 47, 48, 49, 50 parseller, Pervititch ve günümüz haritası	52
Şekil 4. 5: Ayia Efimia Ayazmasının bulunduğu sac ile kapatılmış parsel.....	53
Şekil 4.6: Ayia Efimia Ayazması, sac ile kapatılan alanın Pervititch'teki görünümü ve günümüz hava fotoğrafı.....	53
Şekil 4. 7: Ayia Efimia Ayazması olduğu düşünülen kalıntı,2020	54
Şekil 4. 8: Ayios Eftimios Ayazmasının bulunduğu 68 numaralı ev ve Maraşlı Rum İlkokulu bahçesi,2020	54
Şekil 4. 9: Ayios Eftimios Ayazması, kanal, havuz ve teknesi,2020.....	55
Şekil 4.10: Ayios İoannis Ayazmasının bulunduğu evin hâlihazır konumu ve 2020 hava fotoğrafı	55
Şekil 4.1: Ayios İoannis Ayazmasının bulunduğu konumu gösterir Pervititch haritası.....	56
Şekil 4. 12: Ayios İoannis Ayazmasının bulunduğu konumun 1966 ve 1982 yılını gösterir hava fotoğrafı	57
Şekil 4.13: Ayios Nikitas Ayazması,Pervititch haritası.....	57
Şekil 4.14: Ayios Nikitas Ayazması dış görünümü ve Ayia Zoni Ayazmasında bulunan ikonası,2020	58
Şekil 4. 15: Ayios Nikitas Ayazması, 2020 Ayios Nikitas Ayazması, 1991 (Niko Acemoğlu).....	58
Şekil 4.16: Ayia Paraskevi Ayazması hâlihazır konumu	59

Şekil 4.17: Ayia Paraskevi Ayazması 1875-1882 Ayverdi, 1913-14 Alman Mavileri, 1922-45 Pervititch haritaları.....	59
Şekil 4. 18: Ayia Paraskevi Ayazması, 2020,.....	60
Şekil 4. 19: Ayia Paraskevi Ayazmasının yan parselinin boş hali,2013	60
Şekil 4. 20: Ayia Paraskevi Ayazması, 1991 (Nİko Acemoğlu)	60
Şekil 4. 21: Ayia Paraskevi Ayazması, 2013	60
Şekil 4. 22: Ayia Paraskevi Ayazmasının kapısı, 2020	60
Şekil 4. 23: Ayia Paraskevi ayazması kapatılmış kuyusu	60
Şekil 4.24: Bıçakçı Ayazması, 1056 nolu dosyada bulunan Fransızca düzenlenmiş harita (Encümen Arşivi).....	61
Şekil 4. 25: Bıçakçı Ayazması Ayverdi ve Alman Mavileri Haritası	62
Şekil 4.26: Bıçakçı ayazması Pervititch haritası ve güncel parseller ile karşılaştırılmış hali (20 parsel).....	62
Şekil 4.27: Bıçakçı Ayazması, Bıçakçı Ayazması, 1056 nolu dosyada bulunan ayazmasının ahşap kapılı merdivenli girişi ve daha sonra yeniden merdivene gözüken demir kapılı diğer kısmı,1940'lar	63
Şekil 4. 28: Bıçakçı Ayazması içerisinde tonoz örtü ve hac sembolü, içi su dolu sarnıç kısmı,1940'lar.....	64
Şekil 4. 29: Bıçakçı Ayazması Mermer havuzu ve haç sembolleri, 1940'lar	64
Şekil 4. 30: Bıçakçı Ayazması, mermer su teknesinde görülen Haç sembollerinin çizimi, 1940'lar	65
Şekil 4.31: Bıçakçı Ayazması Plan Görünüş ve Mermer tekne çizimleri, 1940'lar	66
Şekil 4.32: Ayios Tryphon bulunduğu çok katlı bina ve surlara olan mesafesi, Ayios Tryphon Giriş kapısı ve Ayios Tryphon Ayazması,2020, Ayazmanın içinden görünüm 1991 (Niko Acemoğlu).....	67
Şekil 4.33: Maraşlı İlk Okulu ve bahçesinde bulunan Ayios Ioannes Prodromos Ayazması,2020.....	68
Şekil 4. 34: Ayios Ioannes Prodromos mermer su teknesi ve hazne ve arkasındaki su kuyusu,2020.....	68
Şekil 4.35: 66 numaralı Saadet Partisine ait bina ve giriş kapısı,2020.....	69

Şekil 4.36: Ayios Yeorgios Andiphoniti Ayazması hâlihazır konumu ve giriş kapısı,2020	69
Şekil 4.37: Ayios Yeorgios Andiphoniti Ayazmasından kiliseye getirilen ikona (Mine Esmer, 10 Şubat 2017)	70
Şekil 4.38: Ayios Yeorgios Andiphoniti Kilisesi duvarı karşısında ayazma ve betonarme üst örtüsü,2020	71
Şekil 4.39: Stoudios Manastırı hâlihazır konumu	71
Şekil 4.40: İmrahor İlyas Bey Camii Ayverdi haritası.....	72
Şekil 4.41: İmrahor İlyas Bey Camii	72
Şekil 4.42: 1966 yılı hava fotoğrafı.....	72
Şekil 4.43: 2013 yılı hava fotoğrafları	72
Şekil 4.44: Stoudios Manastırı Ayazması görünüm (Esra KUDDE,2012, s.152,153).....	73
Şekil 5. 1: Ayios Nikolaos Ayazması (kırmızı renkli işaret), Zulopetra Şapeli/ Ayios Stratis Ayazması (mavi renkli işaret) hâlihazır konumu hava fotoğrafı (2013) (https://sehirharitasi.ibb.gov.tr/).....	75
Şekil 5. 2: Ayios Nikolaos Ayazması planı (Z. Karaca).....	75
Şekil 5. 3: Ayios Nikolaos Ayazması ve Ayios Taksiarhes Ayazması, Ayverdi, Alman Mavileri ve Pervititch haritaları	76
Şekil 5.4: Ayios Nikolaos Ayazma görünümü,2020.....	73
Şekil 5. 5: Ayios Nikolaos Ayazması 1947 çizimi (İstanbul Ansiklopedisi)	77
Şekil 5. 6: Ayios Nikolaos Ayazması, su tekne ve haznesi,2020	77
Şekil 5. 7: Ayios Nikolaos Ayazması,1990 (Niko Acemoğlu).....	78
Şekil 5. 8: Solda Zulopetra Şapeli (Ayios Stratis/ Taksiarhes Kilisesi), Sağda Zulopetra Şapeli içinde bulunan dehliz ile mermer bilezikli kuyu,2020	79
Şekil 5. 9: Ayios Stratis/ Taksiarhes/ Başmelek Mikail Ayazması,2020	79
Şekil 5. 10: Ayia Paraskevi Ayazmasının hâlihazır konumu	80
Şekil 5. 11: Ayia Paraskevi Ayazması bahçeden görünüm,2020.....	78
Şekil 5. 12: Ayia Paraskevi Ayazması girişi,2020.....	81
Şekil 5. 13: Ayia Paraskevi Ayazması, mermer su teknesi ve haznesi,2020	81
Şekil 5. 14: Ayia Paraskevi Ayazması su toplama havuzu,2020.....	82

Şekil 5. 15: Ayias Zoni Ayazması hâlihazır konumu.....	79
Şekil 5.16: Panayia Suda Kilisesi girişi, Tandır Sokak,1982(Kurul arşivi)	82
Şekil 5.17: Ayia Zoni Ayazma girişi, 2020- Ayia Zoni Ayazması Girişi, 1982 (Kurul Arşivi)- Ayia Zoni Ayazması giriş kapısından görünüm, 2020	83
Şekil 5. 18: Ayia Zoni Ayazması mermer su teknesi ve haznesi,2020.....	84
Şekil 5. 19: Ayia Zoni Ayazması, 1991 (Niko Acemoğlu)	84
Şekil 5.20: Ayia Zoni/ Timyazoni Ayazması mermer su teknesi ve haznesi arkasında su toplama havuzu,2020	84
Şekil 5. 21: Ayia Zoni Ayazması, üst örtüde görülen demir halkalar ve genel görünümü,2020	85
Şekil 5. 22: Ayios Minas Ayazması, hâlihazır konumu	85
Şekil 5. 23: Ayios Minas Ayazması naosta görülen su kuyusu, nartekste görülen mermer tekne ve haznesi,2020.....	86
Şekil 5. 24: Panayia Vlaherna Ayazması, hâlihazır konumu.....	84
Şekil 5. 25: Panayia Vlaherna Ayazması, Pervititch haritası	87
Şekil 5. 26: Panayia Meryem Ana Ayazması,2020	88
Şekil 5. 27: Panayia Meryem Ana Ayazması ve Meryem Ana ile Çocuk İsa ikonası, 2020	88
Şekil 5. 28: Profitis İlias (İlyas Peygamber) Ayazması, hâlihazır konumu.....	88
Şekil 5. 29: Profitis İlias (İlyas Peygamber) Ayazması, bahçeden görünüm, iç görünüm ve mermer su teknesi ile arkasındaki kuyu,2020.....	89
Şekil 5. 30: Ayios Artemios Ayazması konumu	90
Şekil 5. 31: Ayios Artemios Ayazması Pervititch haritası	90
Şekil 5. 32: Ayios Artemios Ayazması, kuyu ve çeşme,2020.....	91
Şekil 5. 33: Ayios Artemios Ayazması içindeki rölikler ve genel görünüm,2020	91
Şekil 5. 34: Ayios Ioannes Prodromos Ayazması, hâlihazır konumu	92
Şekil 5. 35: Ayios Ioannes Prodromos Kilisesi, Pervititch haritası.....	92
Şekil 5. 36: Ayios Ioannes Prodromos Ayazması 3 numaralı kısımdaki plan (Duygu Acar,2012)	92

Şekil 5. 37: Ayios Ioannes Prodromos Ayazması, Naosta sütun dibinde görülen kuyu, ayazma kuyusu ve mermer tekne, ayazmanın mermer teknesi ve haznesi (Duygu Acar,2012)	93
Şekil 5. 38: Ayia Anna hali hazır konumu, Alman Mavileri ve Pervititch haritaları	94
Şekil 5. 39: Ayia Anna Ayazması girişi, su kuyusu ve mahzen,2020.....	94
Şekil 5. 40: Ayios Kharalambos Ayazması giriş kapısı, ayazmanın içi ve kanaldan gelen suyun toplandığı havuz,2020.....	94
Şekil 5. 41: Ayios Basilios Ayazması hâlihazır konumu	95
Şekil 5. 42: Ayios Basilios Ayazması, kilise bahçesinden görünüm ile ayazma kapısından içeriye bakış,2020	96
Şekil 5. 43: Ayios Basilios Ayazması kuyusu ve iki musluklu yalıklı çeşme ile tavanında görülen kalemışı uygulaması,2020	96
Şekil 5. 44: Ayios Ioannes Prodromos (Vaftizci Yahya Ayazması) killise içinden görünen demir korkuluk kuyusu ve mermer tekne ile haznesi,2020	97
Şekil 5. 45: Panayia Ayazması/Vefa Aayzması girişi, mermer su teknesi ve haznesi,2020.....	98
Şekil 5. 46: Ayios Yeorgios Ayazması mermer kuyusu ve teknesi ile karşısında bulunan ikonostasis,2020	99
Şekil 5. 47: Ayios Yeorgios Ayazma kuyusundan çekilen ve temiz olan ayazma suyu,2020	100
Şekil 5.48: Ayios Sevastianos Ayazması hâlihazır konumu ve planda gösterimi	100
Şekil 5. 49: Ayios Sevastianos Ayazması kilise içindeki konumu.....	101
Şekil 5. 50: Ayios Dimitrios Kilisesi hava fotoğrafları	101
Şekil 5. 51: Ayios Sevastianos Ayazması Alman Mavileri, Necip Bey, Ayverdi haritaları	102
Şekil 5. 52: Ayios Sevastianos Ayazması iç görünüm,2020	103
Şekil 5. 53: Ayios Sevastianos Ayazması su teknesi ve haznesi, ikonası ve 1955 tarihi detayı,2020.....	103
Şekil 5. 54: Ayios Theodoros Ayazması girişi ve içerideki dehlizin görünümü, 2020.....	105

Şekil 5. 55: Ayios Theodoros Ayazması kuyusu ve mermer teknesi,2020	105
Şekil 5. 56: Ayios Ioannes Ayazması hâlihazır konumu, Ayverdi haritaları ve Pervititch haritası	106
Şekil 5. 57: Ayios Ioannes Prodrornos Ayazması girişi, 2020	106
Şekil 5. 58: Ayios Ioannes Prodrornos Ayazması şapeli, ayazmaya inen merdiven girişi ve üç lüleden akan ayazma suyu,2020	107
Şekil 5. 59: Analipsis Ayazması hâlihazır konumu, Ayverdi ve Alman Mavileri haritaları	108
Şekil 5. 60: Analipsis Ayazması girişi, tulumbalı kuyusu ve mermer su teknesi ile haznesi,2020.....	109
Şekil 5. 61: Ayios Polikarpos Ayazması,2020	110
Şekil 5. 62: Ayios Nikolaos Ayazması içeriden görünüm ve 4 musluklu çeşmesi,2020	110
Şekil 5. 63: Metamorphosis Ayazması kilise bahçesinden görünüm, girişi, ve kuyu ile üç musluklu mermer tekne ile hazne,2020.....	111
Şekil 5. 64: Georgepiskos (Meryem'in Cennete Yükselişi) Ayazması /Tezveren Ayazması hâlihazır konumu.....	111
Şekil 5. 65: Georgepiskos (Meryem'in Cennete Yükselişi) Ayazması /Tezveren Ayazması Ayverdi ve Alman Mavileri haritalarındaki görünümü,2020	112
Şekil 5. 66: Georgepiskos (Meryem'in Cennete Yükselişi) Ayazması /Tezveren Ayazması dışarıdan ve içeride bulunan şapelinden görünüm ile ayazma girişinden iki musluklu mermer tekne ile kuyusu,2020	113
Şekil 5. 67: Ayios Yeorgios Ayazması konumu ve plandaki konumu	114
Şekil 5. 68: Ayios Yeorgios Ayazması kilise konumu	114
Şekil 5. 69: Ayios Yeorgios Ayazması Ayverdi ve Alman Mavileri haritaları. 115	
Şekil 5. 70: Ayios Yeorgios ayazması hava fotoğrafları	116
Şekil 5. 71: Belgradkapı Panayia Ayazması/ Kimiseos Tis Theokou Ayazması hâlihazır konumu ve bahçeden görünüm,2020	118
Şekil 5. 72: Belgradkapı Panayia Ayazması/ Kimiseos Tis Theokou Ayazması, Ayverdi ve Necip Bey haritaları	119
Şekil 5. 73: Belgradkapı Panayia Ayazması/ Kimiseos Tis Theokou Ayazması, hava fotoğrafları şeması	119

Şekil 5. 74: Belgradkapı Panayia Ayazması/ Kimiseos Tis Theokou Ayazması iç görünüm,2020 120

GİRİŞ

Su insanlığın varoluşundan bu yana hayatın bir temelidir. İnsanoğlu yaşamını devam ettirmek için vazgeçilmez olan suya kutsallık atfetmiştir. Pagan dönemden beri varlıkları bilinen kutsal kaynaklar, Bizans döneminde de dini ritüel içine dahil edilmiş; kutsal olarak kabul edilen ayazmalar, antik dönemden beri su sıkıntısı çeken Tarihi Yarımada için birer şifa kaynağı olmuşlardır. Kutsal sayılan bu suların her derde deva olabilecekleri çeşitli faydaları olduğuna inanılmaktadır. Fetihten sonra II. Mehmed tarafından canlandırılan Rum Ortodoks Patrikhanesi ve Rum Cemaati kültürlerinin bir parçası olarak ayazmaların günümüze kadar varlıklarını sürdürmesini sağlamışlardır.

İstanbuluların, gerek Rum cemaati üyeleri gerekse diğer sakinleri ayazmaları ilgiyle ziyaret etmeyi sürdürse de, 20. Yüzyıl boyunca Rum cemaatin nüfusundaki ciddi azalma, çarpık kentleşme, tarihi alanların ve mahallelerin demografik ve sosyo-ekonomik yapısındaki radikal değişimler, imar faaliyetleri gibi etkenlerle sayılarının azaldığı ve işlevlerini sürdüremedikleri görülmüştür. Özellikle kiliselerin içinde veya avlusunda olmayan, evlerin bahçelerinde ya da müstakil yapı şeklinde bulunan ayazmaların daha hızlı biçimde yok olduğu görülmektedir. Çalışma içerisinde detaylı olarak anlatılacak olan bazı ayazmaların dışında kalanlar tescilli değildir. Esasen İstanbul'a ait su kültürü bağlamında çok önemli bir yeri kapsayan ayazmaların Tarihi Yarımada'da bulunan birçok cadde ve sokağa isim verdiği de aşikârdır. Sayıları itibariyle, Osmanlı döneminde oldukça yaygın kullanımı olduğu anlaşılan bu ayazmaların kullanım durumları, sosyal yaşamdaki yeri araştırmaya muhtaç kalmıştır. Rum nüfusun önemli bir kısmının göç etmesi ayazma kültürünün devam ettirilememesinde ve ayazma yapılarının da korunamamasında temel etken olarak görünmektedir. Azalan Rum nüfusun yerine Hatay'ın Tokaçlı köyünden¹ ve civar

¹ Ziyaret edilen kiliselerde, görevliler tarafından öğrenilen sözlü ifadelerle bağlı olarak hepsinin Hataylı olduğu öğrenilmiş; çoğunun Tokaçlı köyüne bağlı olduğu eğer evlilik dolayısıyla gelen gelinleri varsa evlilik öncesi Hatay'ın civar köylerinde yaşadığı bilinmektedir. Fakat kilise

köylerinden gelen Arap kökenli Ortodokslar kilise görevlileri olarak İstanbul'a getirilmiştir. Günümüzde, Fener Rum Patrikhanesi düzenlediği eğitimler ile Yunan harflerinin öğretilmesi, ayazmaların adandığı aziz ve azizelerin hikâyeleri ile belirli mitolojik ve dini hikâyeleri İstanbul'da cemaati az olan bu kiliselerde vermektedir. Hem turistlere hem de kültürün devamlılığını sağlayabilmek açısından kilise görevlilerine yönelik olarak eğitimler sürekli olarak sürdürülmektedir.²

20. yüzyılda Rum cemaatindeki en önemli ilk azalma 1923 yılında yaşanmıştır. Lozan Barış Antlaşması kapsamında ortaya çıkmış olan zorunlu göç eylemi, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Yunan Hükümeti arasında imzalanmış; Yunan ve Türk halklarının mübadelesi gerçekleştirilmiştir.³ Bu sözleşme ve protokolün 1. Maddesine göre; *“Türk topraklarında yerleşmiş Rum Ortodoks dininden Türk uyruklarıyla, Yunan topraklarında yerleşmiş Müslüman dininden Yunan uyruklarının, 1 Mayıs 1923 tarihinden başlayarak, zorunlu mübadelesine girişilecektir. Bu kimselerden hiçbiri, Türk Hükümetinin izni olmadıkça Türkiye'ye ya da Yunan Hükümeti'nin izni olmadıkça Yunanistan'a dönerek orada yerleşemeyecekler”*⁴ şeklinde ifade etmiştir. 1923 mübadele göçü Rum nüfusunun azalmasında en büyük etkenlerden biri olmuştur. Türkiye sınırları içerisinde yer alan İstanbul, Bozcada ve Gökçeada bölgelerinde yaşayan Ortodoks Rumlar⁵ ile Yunanistan sınırları içerisinde yer alan Dedeağaç Gümülcin, İskeçe, Kumçiftliği, Dimetoka, Sofulu, Ferecik, Şapçı ve Sarıhı'da yaşayan Müslümanların karşılıklı olarak mübadelesi gerçekleştirilmiştir.⁶

1922-1924 yılları arasında İstanbul'daki Rum nüfusunun 150.000 kadar azaldığı hesaplanmış ve bu rakamın o yıllarda İstanbul'da yaşayan Rumların yarışına tekabül ettiği fakat gidenlerin entelektüel ve iş dünyasının önemli bir kısmını oluşturması

görevlilerinin oğulları ya da kızlarının bazıları Yunanistan'da eğitim görmektedir. Bu sebepten dolayı gençlerin dil bilgisi oldukça gelişmiştir. Buna ek olarak günümüz İstanbul'unda yaşayan Tekirdağlı bir vatandaş ile evlilik bağı kuran bazı istisnai durumlarda görülmüştür.

² Kilise görevlilerinin hemen hemen çoğu aldıkları bu eğitimlerden sözlü olarak bahsetmektedir.

³ Gkiouler SAKIR 2014, Mudanya'da 1923 Mübadelesi ile Yaşanan ve Günümüze Kadar Olan Fiziksel ve Mekânsal Değişimin İrdelenmesi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı Mimari Tasarım Programı, s. 3.

⁴ Meray, S. L. 1923, Yakın Doğu sorunları üzerine Lausanne Konferansı Bildirisi, Ankara Üniversitesi.

⁵ Canefe, N., Çev. D. Boyraz 2007, Anavatandan Yavruvatana Milliyetçilik, Bellek ve Aidiyet, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 105.

⁶ Kenan Saatçioğlu, 2017, 1923 Mübadelesinde Yunanistan'a Göç Edenlerin Giyim-Kuşam Özellikleri, Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Doktora Tezi, Aralık, s.19-20.

büyük önem taşıdığı anlaşılmıştır.⁷ Daha sonra nüfusun azalmasına neden olan sebeplerin ilk 1942 yılında en etkin bir biçimde uygulanan Varlık Vergisi olmuştur.⁸ Bu olayları Cumhuriyetin daha sonraki yıllarında Yunan- Türk krizlerini sebebiyle 6-7 Eylül 1955 olayları takip etmiş⁹ ile 1964 Krizi 'de İstanbul'da yaşayan Rumların evlerini terk etmesine sebep olmuş¹⁰, Rumlar farklı ülkelere göç ederek İstanbul'daki yaşama biçimleri günden güne unutulmuştur. Bu süreçte bazı Rumlar siyasi olaylar sebebiyle memleketim dedikleri İstanbul'u terk etmenin acısını yaşadıklarını birçok gazete röportajlarında belirtmişlerdir.¹¹

1955 senesinde yaşanan 6-7 Eylül olaylarında, sahipleri Rum diye bilinen ne kadar dükkân varsa talan edilmiş; Rum evlerine girilip, insanlar sokaklarda sürüklenmiştir. Saldırıya uğrayarak, yağmalanmış ve yakılmış toplam dükkân ve ev sayısı 5.538'di. Ayrıca 2 manastır, 8 ayazma ve 71 kilise tahrip edilmiştir¹².

Anna Theodorides, 1964 yılından önce sınır dışı edilen Yunan uyrukluları konu edinen makalesinde¹³, İstanbul Helen Birliği'nin sınır dışı edilen kurul üyelerinin, Temmuz 1964'te "Türkiye'den Gelen Yunanistan Vatandaşı Sürgünler Derneği" kurduklarını aktardıktan sonra¹⁴, dernek arşivinde yapmış olduğu çalışmasında 1957 ve 1963 yılları arasında 51 Yunan uyruklu Rum'un sınır dışı edildiği bilgisinin bulunduğunu belirtmektedir.¹⁵

⁷ Aleksandros Massavetas, 2013, *Diadromes sto Fanari ton Balata kai tis Vlahernes*, İstos Yayını, İstanbul, s.112.

⁸ Ayhan Aktar, 2000, *Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları*, İletişim Yayınevi, İstanbul.

⁹ Dilek Güven, 2006, "Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Strateji Bağlamında 6-7 Eylül Olayları, İletişim, İstanbul.

¹⁰ Aleksandros, a.g.e., s.157.

¹¹ Kenan Saatçioğlu, 2017, *1923 Mübadelesinde Yunanistan'a Göç Edenlerin Giyim-Kuşam Özellikleri*, Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Doktora Tezi, Aralık, s.19-20

¹² Z. Toprak, 1993, "Altı-Yedi Eylül Olayları" *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı, Tarih Vakfı, C.1, İstanbul, s.214.

¹³ A. Altan Özel, 2019, *Türk-Yunan İlişkilerinde 1964 Krizi ve Yunan Vatandaşlarının Sınır Dışı Edilmeleri* Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Programı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, s.57.

¹⁴ Anna Theodorides, 2019, "1964 Sınırdışlarından Önce: İlk Rum Sürgünler", (der.) İlay Romain Örs İstanbullu Rumlar ve 1964 Sürgünü: Türk Toplumunun Homojenleşmesinde Dönüm Noktası, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 129-130

¹⁵ A. Altan Özel, 2019, *Türk-Yunan İlişkilerinde 1964 Krizi ve Yunan Vatandaşlarının Sınır Dışı Edilmeleri* Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Programı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, s.57.

11 Eylül 1964 tarihinde İçişleri Bakanı Orhan Öztrak, 16 Eylül'de sona erecek 1930 Anlaşması'ndan sonra, Türk hükümetinin Türkiye'de yaşayan Yunan uyruklulara imtiyaz vermeyeceği açıklamasında bulunmuştur.¹⁶ 14 Eylül'de Anadolu Ajansı'na bir açıklama daha yapan Orhan Öztrak emniyet tarafından listelerin hazırlandığını ve ikamet süresi dolanların sürelerinin uzatılmayacağını söylemiştir¹⁷: “*Bugün memleketimizde yaşayan ve sayıları 4800 kadar olan Yunan uyruklu Rumlardan 1810 kişinin ikamet müddetleri sona ermiş bulunmaktadır. Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından, bunlara ait listeler hazırlanmıştır. 10 gün içinde yurdu terk edecek olanlardan sonra geriye kalan ve sayıları üç bini bulan Yunan uyruklu Rumlara ait listeler de hazırlanmaktadır. Bunların da ikamet süreleri uzatılmayacak, bu suretle memleket dâhilindeki Yunan uyruklu Rumların tamamı sınır dışı edilmiş olacaktır.*”¹⁸ Açıklamasında bulunmuştur. Türkiye'yi terk eden, Türk uyruklu Rumlar için ise, Fener Rum Patriği Athenagoras, Türklerin Rumları hiçbir zaman kendi vatandaşların ayırt etmediğini söyleyerek Türkiye'yi terk etmemelerini istemiştir: “*Buralardan gitmeyiniz. Telaşlanmanız için hiçbir sebep yoktur. Türkler bizi hiçbir zaman kendi vatandaşlarından ayırmamışlardır. Bunu siz de biliyorsunuz. Burayı terk ederek Yunanistan'a gidenler, macera arayan ya da şüphe hastalığına duçar olanlardır. Bunların Türkiye'yi terk etmeleri ne kendilerinin ne de Yunanistan'ın lehinedir. Oturunuz, işiniz gücünüzle meşgul olunuz. Gerisine karışmayınız.*” şeklinde ifadelerde bulunmuştur.¹⁹ Yaşanılan bu olaylar neticesinde İstanbul'da Rum nüfusu azalmış ve yaşadıkları bölgeler dağıtılmıştır bu sebeple hem kilise cemaatleri hem de bir su kültürü olarak incelenen ayazma ritüellerinin hem Müslümanlar hem de Ortodokslar tarafından ziyaretleri azalmaya başlamıştır.

¹⁶ A. Remzi Kallımcı, 2015, *Yunan Uyrukluların Türkiye'den Sınır Dışı Edilmeleri (1964-1965)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, s.40.

¹⁷ A. Remzi Kallımcı, 2015, *Yunan Uyrukluların Türkiye'den Sınır Dışı Edilmeleri (1964-1965)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, s.40-42.

¹⁸ A. Remzi Kallımcı, 2015, *Yunan Uyrukluların Türkiye'den Sınır Dışı Edilmeleri (1964-1965)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, s.40.

¹⁹ A. Remzi Kallımcı, 2015, *Yunan Uyrukluların Türkiye'den Sınır Dışı Edilmeleri (1964-1965)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, s.74.

Son yıllarda yazılı ve görsel medyada yaygınlaşan ayazma haberleri ile günümüzde sayıları iki bin civarında olan Rumlardan²⁰ ziyade İstanbulluların da yeniden gitmeye başladığı ve özellikle gelen turist grupların ayazmaları muhakkak görmek istediği gözlemlenmiştir. Yapılan çalışmalar arasında ayazmaların detaylı olarak ele alınmadığı görülerek, bu çalışma kapsamında birer kültür varlığı olarak koruma sorunları ve mevcut durumlarının değerlendirilmesi, tasniflerinin yapılması, envanterlerinin çıkarılması amaçlanmıştır. Bu biçimde ayazmaların birer kültür varlığı olarak önemleri, su kültürüne katkıları ve gelecek nesillere aktarılmasının önemi konusunda bir farkındalık yaratılabileceği umulmaktadır.

Tezde izlenen yöntemler ve bölümlendirme aşağıdaki gibi gerçekleştirmiştir:

Çalışmanın ilk bölümü, Tarihi yarımada'nın alan yönetim planını incelemektedir. Yönetim planının kapsamı, içerdiği UNESCO Dünya Kültür Miras Alanları, bu alanların konumları, tampon bölgeleri ile bu alanlardaki yapıların tescil durumları tespit edilmiştir. Tezin ana odağını oluşturan ayazmaların da Tarihi Yarımada üzerindeki konumları saptanmış ve bu yapıların yönetim planında sahip olmaları gereken öneme dikkat çekilmek istenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise yıllardır detaylı bir çalışma yapılmamış olan ayazmaların tarihçeleri ilgili genel bilgiler ile ayazmanın tanımı yapılmıştır. Bu kısımda ilkçağdan beri süregelen suya verilen kutsallık ve suyun önemi irdelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, birçok derde deva olduğuna inanılan ve türlü türlü şifaları ile bilinen ayazmaların adandıkları kutsal varlıklar incelenmiştir. Bu ayazmaların koruyucu kutsal varlıklarının yortu günlerinde ayinler yapılır ve bu ayinler bir takvim oluşturacak biçimde düzenlenmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde ise ayazmaların işlevlerini devam ettirip ettirmedikleri irdelenmiştir Tarihi yarımada hem Bizans hem de Osmanlı dönemini kapsayan ayazmaların birçoğu kayıp ve işlevsiz bir haldedir. Bu alandaki ayazmaların tespiti yapıldıktan sonra işlevsiz ve kayıp olanlar ayrıca başlıklarla detaylandırılmıştır.

²⁰ Ersoy, Soydan,2013, "*İstanbul Ayazmaları ve Bir İnanç Merkezine Dönüşen Meryem Ana Ayazması*", Yıldız Teknik Üniversitesi İstanbul Tarihi Yarımada Uygulama ve Araştırma Merkezi Uluslararası İstanbul Tarihi Yarımada Sempozyum Bildiri Kitabı, s.651.

Çalışmanın beşinci bölümünde ise işlevlerini sürdüren ve ayinlerinin yapıldığı, sularının içildiği ayazmaların genel tanımlamaları ile özellikleri detaylandırılmış ve Fatih ilçesi mahalle sınırlarına göre tasnifleri yapılmıştır.

1. TARİHİ YARIMADA ALAN YÖNETİM PLANI VE KAPSAMI

UNESCO Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşmesine ait Uygulama Rehberi alan yönetim planını kültürel ve doğal mirasın etkin bir şekilde korunması için kaçınılmaz ve Dünya Miras Listesi'ne aday gösterilecek olan alanların bir alan yönetimi planı bulunmasını zorunlu hale getirmiştir. Bunun sonucu olarak; gerek Dünya Miras Listesinde yer alan varlıklar, gerekse Geçici Miras Listesindeki varlıkların sahip olduğu doğal ve kültürel değerlerin etkin bir şekilde korunmasını sağlamak için; 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'na eklenen Ek Madde 2 uyarınca koruma mevzuatında alan yönetimi ve yönetim planlaması gibi kavramlara yer verilmiştir²¹. 2004 tarihli yasa ve 2005 tarihli alan yönetimi yönetmeliği, kentsel sit alanlarında yönetim planı yapma yetkisini büyükşehir belediyelerine vermiştir. Yasal sürecin tamamlanmasını takiben İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisi'nin 15 Eylül 2006 tarih ve 1675 sayılı kararıyla İstanbul Sit Alanları Alan Yönetimi Başkanlığı kurulmuş, 27 Ekim 2006 tarihinde Alan Yönetimi Başkanı atanmış ve İstanbul'daki sit alanlarının yönetiminden sorumlu olmuştur. Kanun'da tanımlandığı şekliyle "İstanbul Sit Alanları Danışma Kurulu" ve "İstanbul Sit Alanları Eşgüdüm ve Denetleme Kurulu" kurulmuş ve Danışma Kurulu 2 Mart 2008 tarihinden itibaren çalışmalarına başlamıştır.

Tarih boyunca farklı kültürlerin izlerini bıraktıkları İstanbul, özellikle Bizans ve Osmanlı mirasıyla öne çıkmakta ve sahip olduğu dört Dünya Mirası Alanı içerisinde bu kültürlerle ait değerli varlıkları barındırmaktadır. Yerleşim tarihinin günümüzden 8500 yıl öncesine dayandığı 2004'teki Yenikapı Kurtarma Kazılarında anlaşılan Tarihi Yarımada'daki Dünya Mirası Alanları 1985 yılında UNESCO listesine kabul edilmişlerdir. UNESCO Dünya Kültürel ve Doğal Mirasını Koruma Sözleşmesi

²¹ T.C. Mevzuatı, Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeli

gereğince koruma altına alınan bu alanlar: 1. Sultanahmet Arkeolojik Parkı (Sultanahmet Mosque and its Associated Urban and Archaeological Park Conservation Area), 2. Süleymaniye Camii ve Çevresi Koruma Alanı (Süleymaniye Mosque and its Associated Conservation Area) 3. Zeyrek Camii (Pantokrator Kilisesi) ve Çevresi Koruma Alanı (Zeyrek Mosque and its Associated Conservation Area), 4. İstanbul Kara Surları Koruma Alanıdır (Istanbul Landwalls Conservation Area). “İstanbul’un Tarihi Alanları”, Üstün Evrensel Değer taşıyan varlıkların Dünya Miras Listesi’ne alınması aşamasında kullanılan on kriterden; (i), (ii), (iii) ve (iv) no.lu “kültürel kriterler”e uygun olmaları nedeniyle Dünya Miras Listesi’nde yer almıştır.²² Bu kriterler; (i) İnsanın yaratıcı dehasının bir örneği olması; (ii) Dünya kültür sahası içinde veya belirli bir zaman dilimi üzerinde, mimarlıkta ya da teknolojiye, anıtsal sanat eserlerindeki şehir plancılığındaki veya peyzaj tasarımındaki gelişimlerde insani değerlere dair kültür paylaşımını sergilemesi; (iii) Yaşayan ya da kaybolmuş bir medeniyete veya kültürel geleneğe ait eşsiz ya da en azından ayırt edici kanıt taşıması; (iv) İnsanlık tarihi içindeki önemli aşamaları gösteren mimari veya teknolojik grup ya da peyzaja sahip önemli bir yapı tipinin örneği olması şeklinde açıklanmaktadır²³

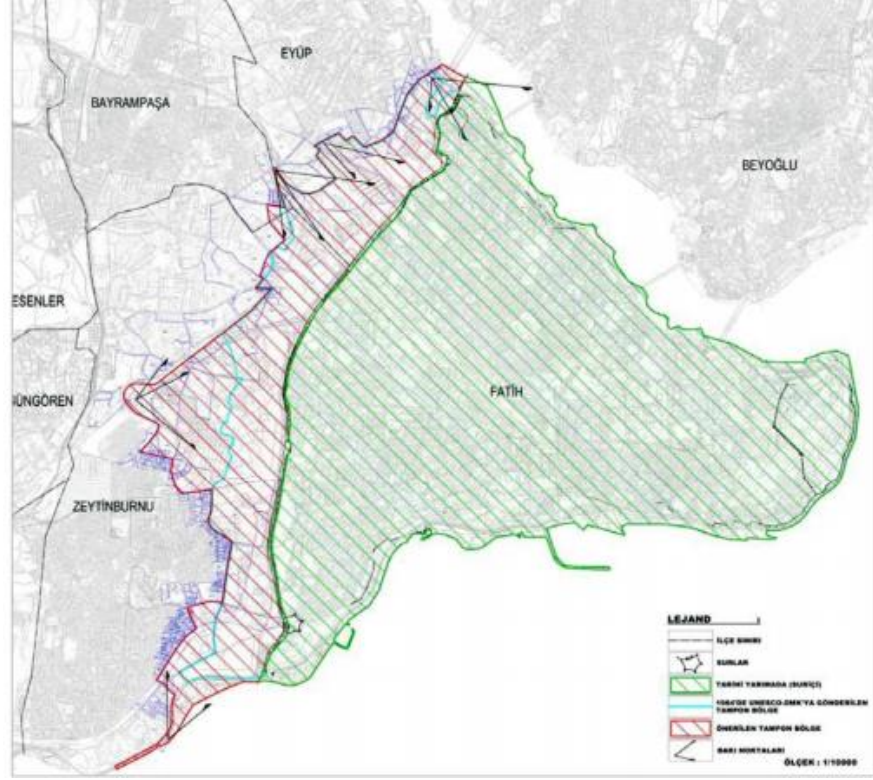
İstanbul Sit Alanları Alan Başkanlığı ve Danışma Kurulu İstanbul’un Tarihi Alanları olarak Dünya Miras Listesi’nde yer alan dört bölge için ayrı ayrı yönetim planı hazırlanması yerine planın İstanbul Tarihi Yarımada’nın bütününe kapsayacak şekilde ele alınmasına karar vermiştir. Ayrıca danışma kurulu İstanbul Tarihi Yarımada çevresindeki Beyoğlu, Eyüp, Boğaziçi, Üsküdar, Kadıköy bölgelerinin her birinin sahip oldukları kültür mirası ve doğal özellikleriyle özgün olduklarını ve bu nedenle farklı tarihlerde sit alanı olarak ilan edildiklerini belirterek, Dünya Miras Alanı olmasalar bile bu alanlar için ulusal mevzuat gereği yönetim planlarının hazırlanacağını göz önünde tutup bu miras alanlarının UNESCO Raporlarında tavsiye edildiği şekli ile İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı Alanı’nın tampon bölgesi olarak ifade edilmesinin doğru olmadığı kararına varmıştır²⁴

²² İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018, *İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı*, Mayıs, s.42.

²³URL_1_ http://www.alanbaskanligi.gov.tr/istanbulun_tarihi_alanlari.html. Erişim Tarihi.31.01.2021 Erişim Saati.20:08.

²⁴ İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, *İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı*, Mayıs, 2018, s.158.

Eyüp İlçesi'nde iki ve Bayrampaşa İlçesi'nde ise bir mahallenin bazı bölümlerini kapsamaktadır²⁷. Alan toplam 2.110 ha olup, bunun 1.562 ha'nı Tarihi Yarımada ve 548 ha'nı ise Tampon Bölge oluşturmaktadır (Şekil 1.2).

Şekil 1. 2: Tarihi Yarımada Alan Yönetim Planı Tampon Bölgeleri

Yönetim Planı Alanı genelindeki toplam mevcut ve yok olan kültür varlığı sayısı 10.413 olup, bu varlıkların 10.183'ü Tarihi Yarımada'da, 230'u ise Tampon Bölge'de yer almaktadır. Mevcut eser sayısı Tarihi Yarımada'da 9.207, Tampon Bölge'de 214 olmak üzere 9.421'dir. Tescilli eserlerin 4.089'u anıt, 6.324'ü sivil eserdir. Anıt eserlerin 251'i, sivil yapıların 741'i tescilli ancak yakın tarihli yangın, bakımsızlık vb. nedenlerle yok olan ancak hakkında yeterli bilgi, veri olan tescilli eserler olarak tespit edilmiştir. Alan'daki kültür varlıklarının 2.982'si ise Dünya Miras Alanları'nda yer almaktadır.²⁸

²⁷ İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018, *İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı*, Mayıs, s.35.

²⁸ İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018, *İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı*, Mayıs, s.35-36.

Tarihi Yarımada'daki ayazmaların sadece 12 tanesi tescillidir. Daha ilginç tarafı da bu 12 tescilli ayazmanın çoğunun işlevlerini devam ettirmeyen, kullanılmayan ve kalıntı biçiminde harap durumda olan ayazmalardan oluşmasıdır. Özgün işlevini devam ettiren ayazmaların birçoğunun tescili bulunmamaktadır. Tarihi Yarımada'daki ayazmaların tümü bu çalışma kapsamında ada, parsel olarak tespit edilmiştir. (Şekil 1.4-14). Tarihi Yarımada'nın sadece dört Dünya Mirası Alanının değil tümünün alan yönetimi kapsamında ele alınmasına karar verilmiştir. Bu durumda Dünya Miras Alanları için kabul kriterlerinden biri olan (iii) numaralı kriter “*yaşayan ya da kaybolmuş bir medeniyete veya kültürel geleneğe ait eşsiz ya da en azından ayırt edici kanıt taşıması*” ayazmaların niteliklerini tanımlaması açısından önem taşımaktadır. Pek çok kaybın yaşandığı İstanbul'un soyut ve somut kültür mirasının değerli birer ögesi, kentsel hafızanın önemli tanıkları olarak daha fazla yok olmalarının önüne geçilmelidir. Bu varlıklarının envanterinin çıkarılması, tescillenmeleri ve koruma altına alınmaları, yaşattıkları geleneğin unutulmasını engellemek ve İstanbul'un çok kültürlülüğün vurgulanması açılarından özellikle Dünya Miras Alanı içerisinde büyük önem arz eder.

Tarihi Yarımada alan yönetim planı kapsamındaki Fatih İlçesi mahallelerinde bulunan ayazmalar çalışma kapsamındadır. Osmanlı dönemine ait haritalar incelendiğinde kapsam olarak belirlenen Tarihi Yarımada mahalle ve sokak isimlerinin değişmesinin yarattığı kargaşa günümüzde de varlığını sürdürmektedir.

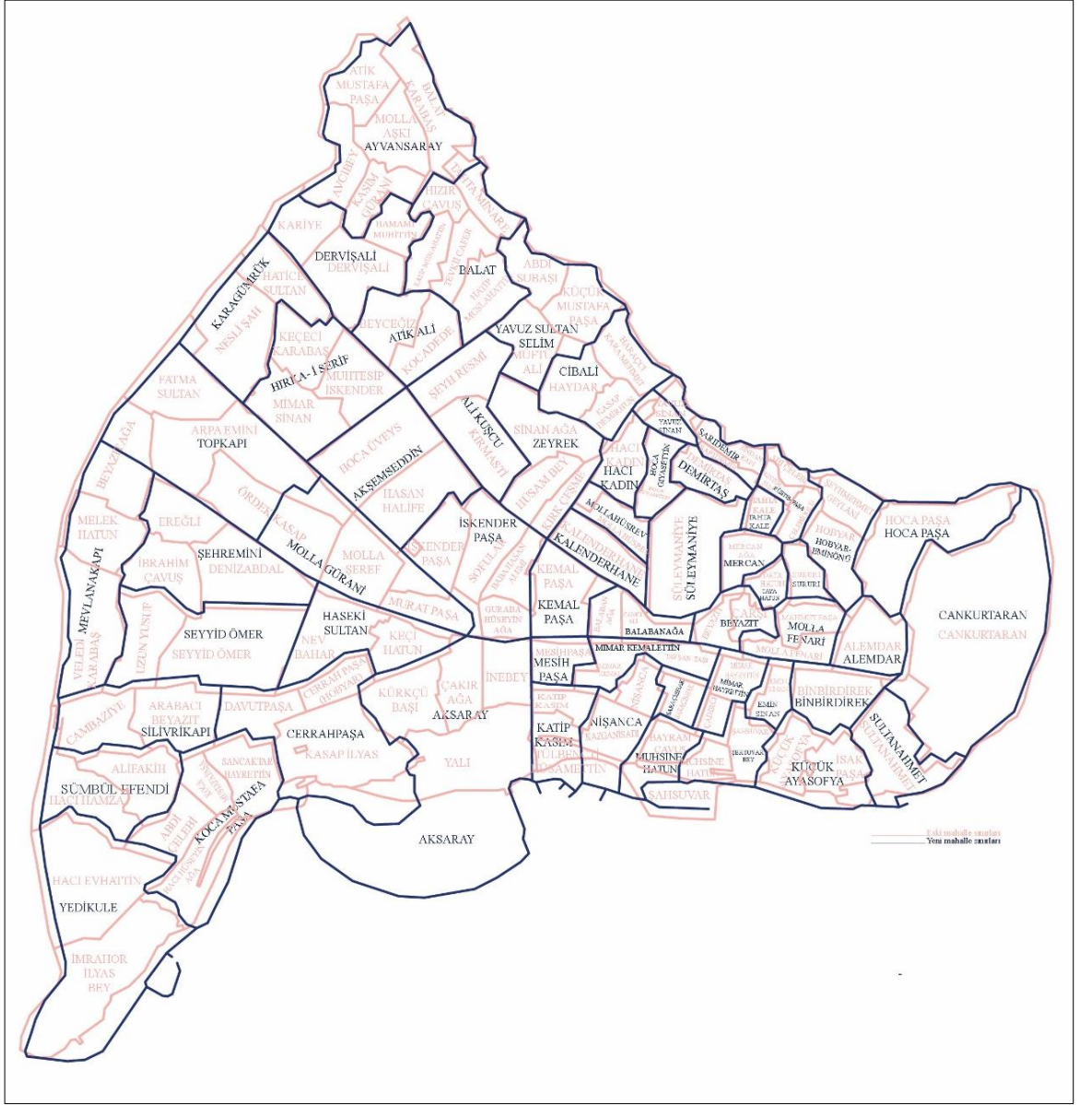
Osmanlı İmparatorluğu geniş bir coğrafya da çok uluslu bir devlet olarak hüküm sürmüştür. İstanbul'un çok uluslu bir şehir olarak birçok katmana sahip olması şehrin her köşesinde hissedilmektedir. Kerem Öktem, “*Bir coğrafyanın toponomisi (yer adları) örüntüsü, longue durée'nin geniş zamanda oluşan, o topraklarda yaşamış farklı toplulukların kolektif hatıralarını ve deneyimlerini yansıtan çok katmanlı bir kültürel varlıktır.*”²⁹ Şeklindeki ifadelerinden mahalle ve sokak isimlerinin değişimine oldukça dikkat çekmektedir. Osmanlı İmparatorluğundan kalan çok kültürlü ve çok dilli kültürel coğrafyalar yok edilmiş; İttihat ve Terakkinin arındırılmış bir milli mekân

²⁹ K Öktem, 2010 “Ulus Zaman ve Mekân: Türkiye ve Yunanistan'da Toponomik Politikalar”, H. Milas (ed.) Sözde Masum Milliyetçilik, Kitap Yayınevi, İstanbul, s.155.

yaratma projesiyle 1915 senesinde ilk isim değiştirmeleri ile başlamıştır.³⁰ Bu isim değişiklikleri günümüz Fatih ilçesinde azınlıkların daha yoğun yaşadığı ve kilise ve ayazmaların daha sık karşımıza çıktığı mahalle ve sokakların daha sık bir değişimle karşı karşıya kaldığı gerçekten de görülmektedir.

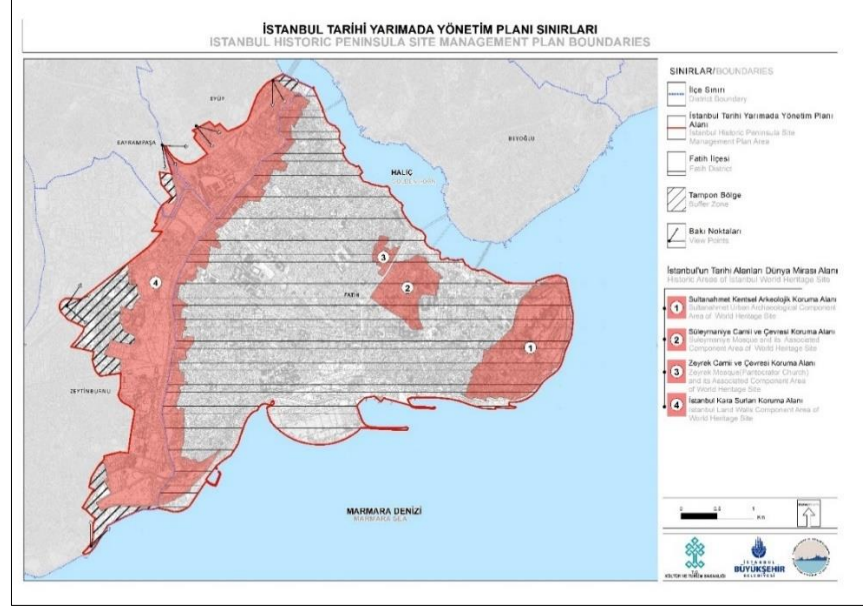
Çalışma konusu ayazmaların çeşitli kaynaklarda bulunduğu mahalle ve sokaklar, günümüz mahalle sınırları içerisinde de farklı bir mahalleye denk gelmektedir. Bu değişiklik, 2008 yılında İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisi tarafından, Fatih ilçesinin 69 mahallesi 24 mahalle olacak şekilde oluşturulan düzenleme ile meydana gelmiştir (şekil 1.3). Mahalle sınırlarının değişmesi ile bazı kilise ve ayazmalar, eski kaynaklarda geçen mahalle isimleri ile anılmaz olmuştur. Birincil kaynak olarak incelenen Reşad Ekrem Koçu tarafından 1960 yılında yayımlanan İstanbul Ansiklopedisinde Ayazmalar başlığı ile Ayii, Ayia, Ayios başlığı altında Hakkı Göktürk tarafından ele alınmış olan ayazmalar, yeni mahalle sınırlarına göre tasnif edilmiştir. Hakkı Göktürk’n de yer yer değişen mahalle isimlerinden yakındığı görülmektedir. 1947 yılına ait olan çalışmada en çok ayazmanın bulunduğu mahalle Fener-Balat iken günümüzde değişen sınırlara göre Ayvansaray’dır. Daha sonraki yıllarda oluşabilecek kargaşayı ortadan kaldıracılabilmek amacıyla eski mahalle sınırları ile yeni mahalle sınırlarının çakıştığı bir pafta yöntem kısmında gösterilerek çalışmanın kapsamı ve yönteminin anlaşılması sağlanmıştır (şekil 1.3).

³⁰ Kktem, 2010 “Ulus Zaman ve Mekân: Türkiye ve Yunanistan’da Toponomik Politikalar”, H. Milas (ed.) Sözde Masum Milliyetçilik, Kitap Yayınevi, İstanbul, s.155.

Şekil 1. 3: Tarihi Yarımada eski ve yeni mahalle sınırları (2008 sınırları), (M. Ordu,2021)

Bu kararlar doğrultusunda İstanbul Sit Alanları Alan Başkanlığı ve Danışma Kurulu tarafından 4 Aralık 2008 tarihinde uygun görülen, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulları tarafından kabul edilen sınırlar, 22 Nisan 2009 tarihinde “İstanbul’un Tarihi Alanları Yönetim Alanı Sınırları” olarak kesinleşmiştir (Şekil 1.1).²⁵

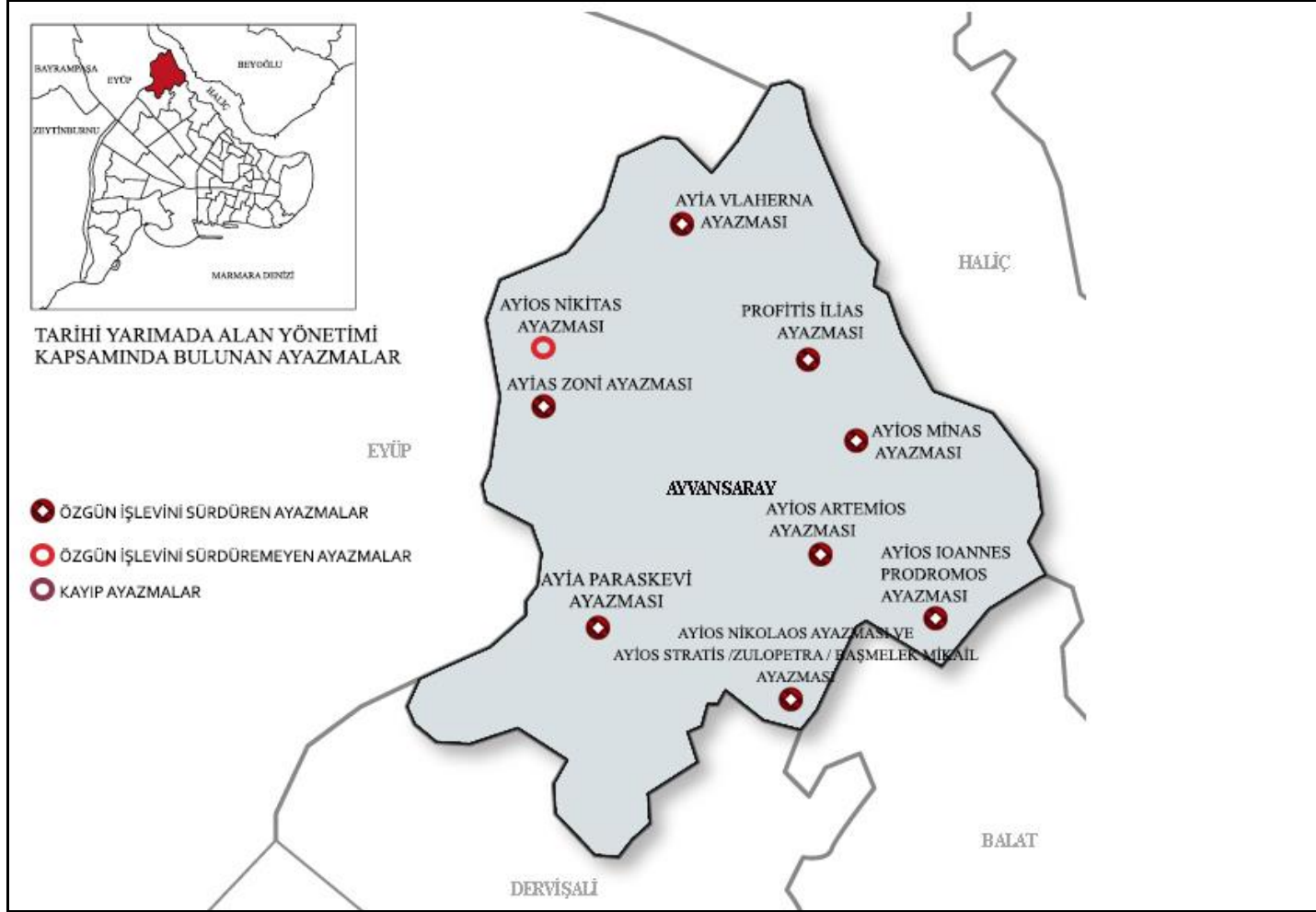
Şekil 1. 1: Tarihi Yarımada Yönetim Planı Kapsamındaki alanlar

İstanbul Sit Alanları Alan Yönetimi Başkanlığı ve Danışma Kurulu tarafından belirlenen “İstanbul’un Tarihi Alanları Yönetim Planı Alanı Sınırı”, İstanbul Tarihi Yarımada’nın tümünü Yönetim Alanı olarak değerlendirmektedir. Bu karara göre Yönetim Alanı iki bölgeden oluşmaktadır. Bunlar; tarihsel olarak İstanbul Sur İçi Bölgesi olarak bilinen Tarihi Yarımada ile Kara Surları dış koruma bandı olan yeşil kuşak ile 5 adet bakı noktasını kapsayan Tampon Bölge’dir.²⁶

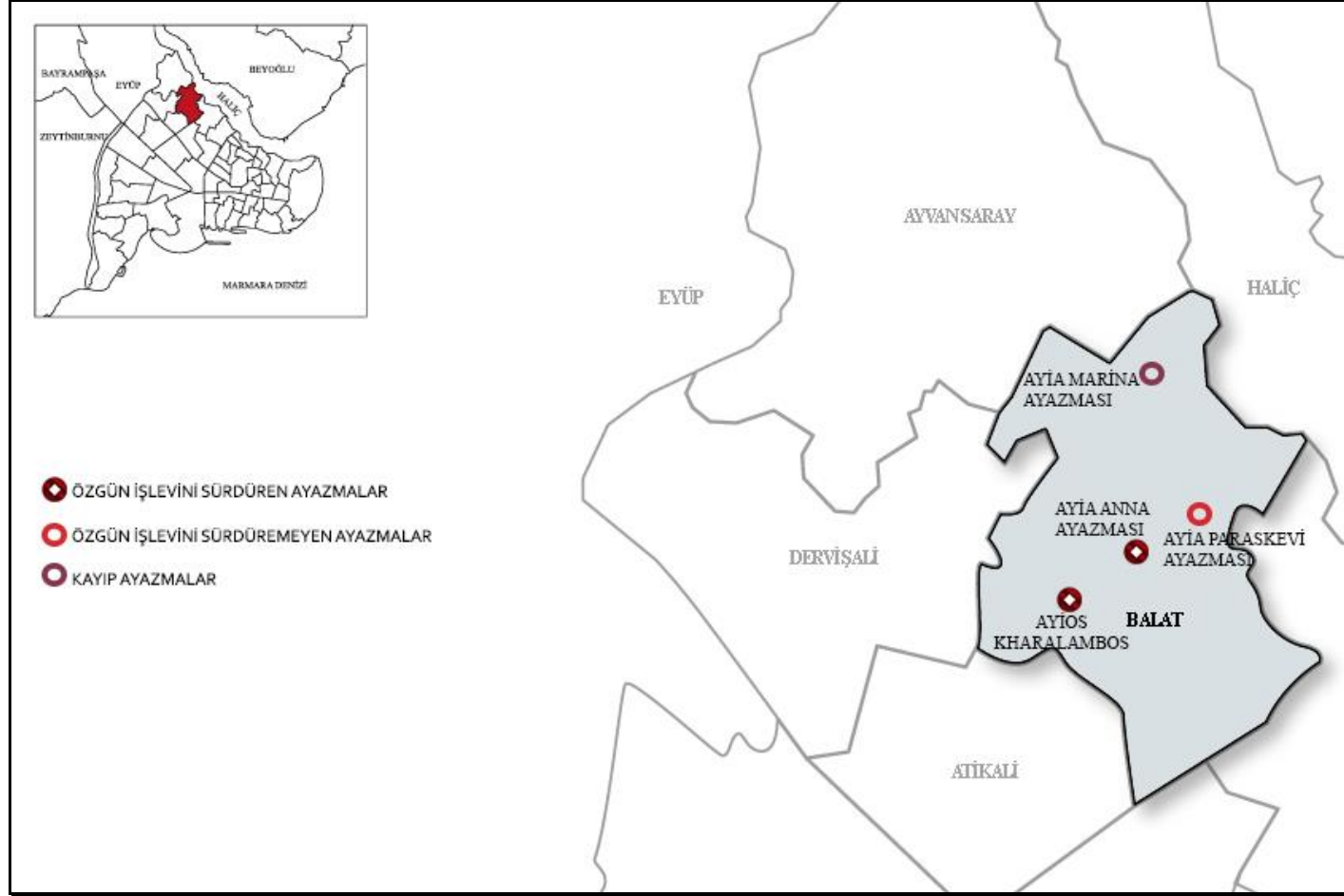
2010 yılı itibariyle Alan’ın Tarihi Yarımada bölümü, Fatih İlçesi sınırları ile tamamen örtüşürken, Kara Surları’na paralel uzanan Tampon Bölge, Eyüp, Bayrampaşa ve Zeytinburnu ilçeleri sınırlarında kalmaktadır. Alan, Fatih İlçesi’nde 57 ve Zeytinburnu İlçesi’nde bir mahallenin tamamı ile üç mahallenin bazı bölümlerini,

²⁵ İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, *İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı*, Mayıs,2018, s.34-36

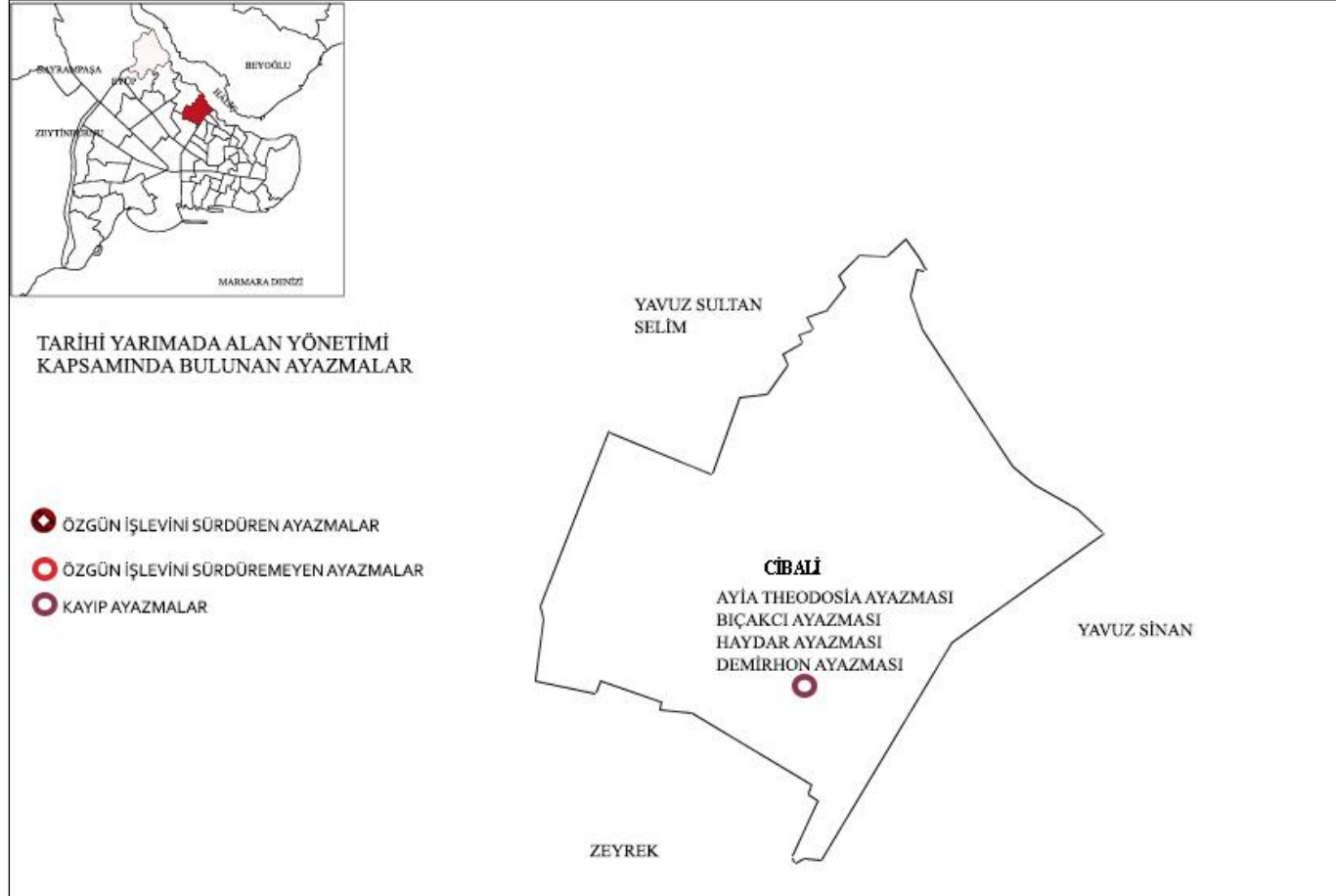
²⁶ İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Turizm Bakanlığı,2018, *İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı*, Mayıs, s.34-36

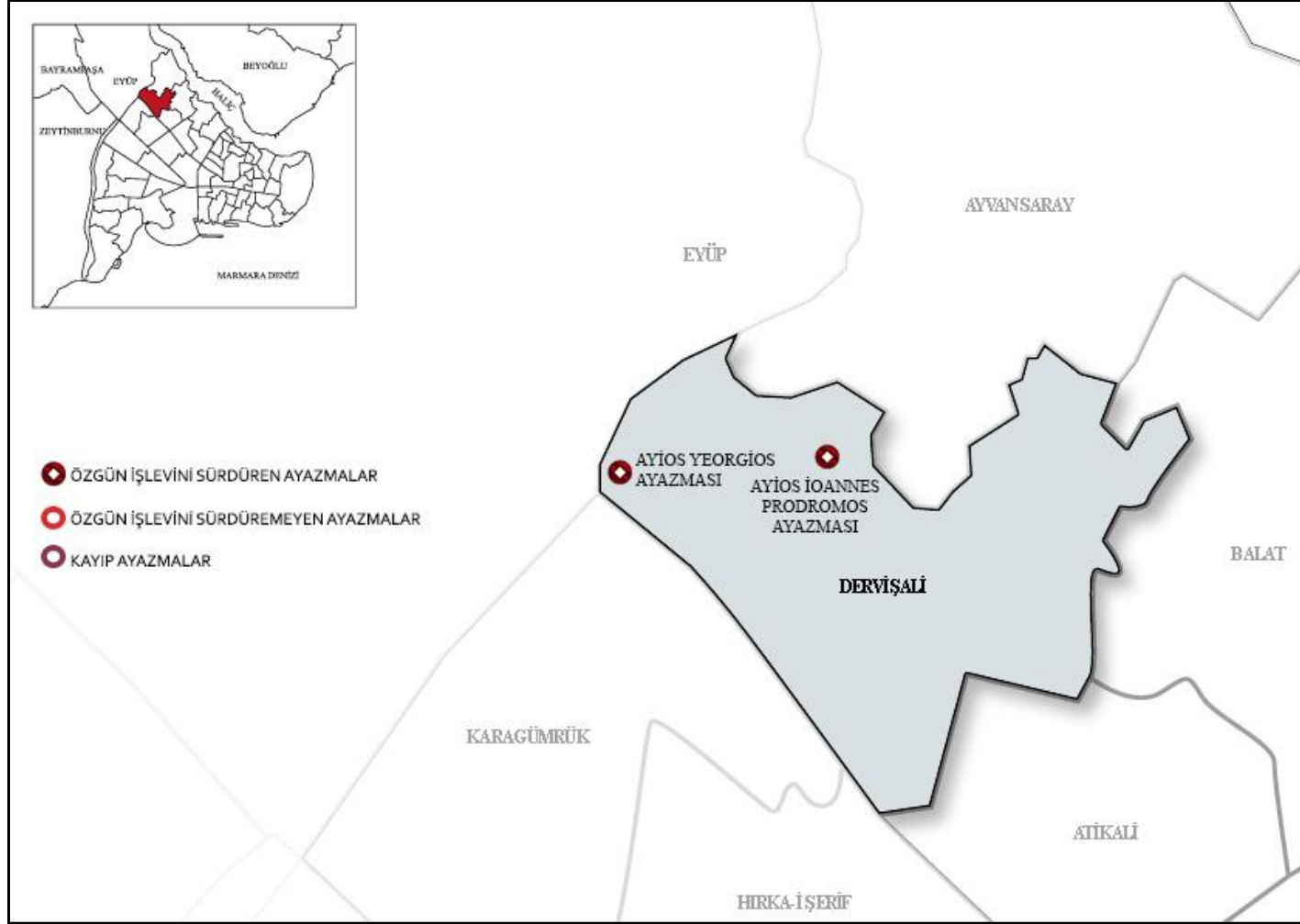
Şekil 1.4: Ayvansaray Mahallesi sınırları içerisinde kalan ayazmaların konumları

Şekil 1.5: Balat Mahallesi sınırları içerisinde kalan ayazmaların konumları

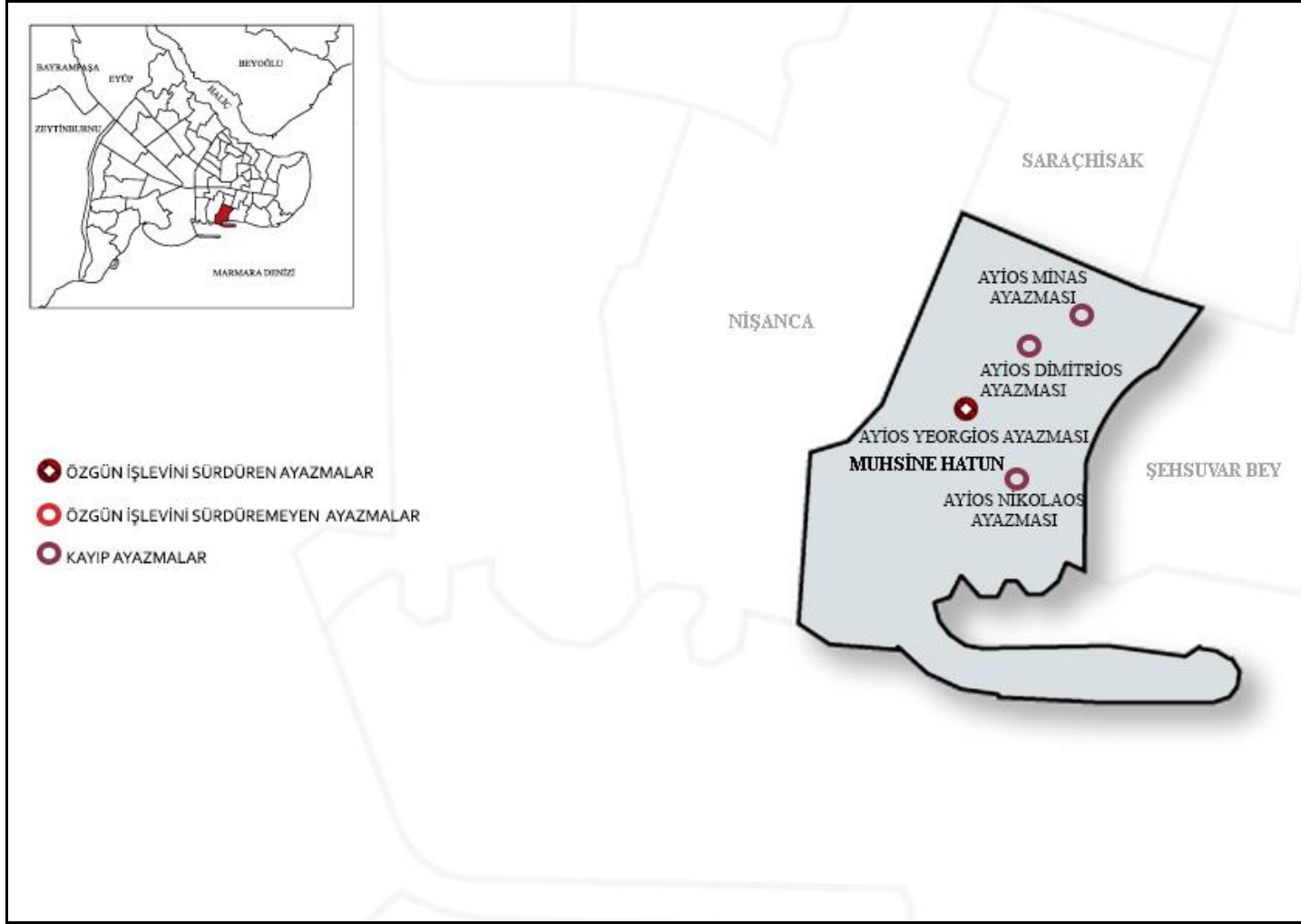
Şekil 1. 6: Cıbalı Mahallesi sınırları içerisinde kalan ayazmaların konumları

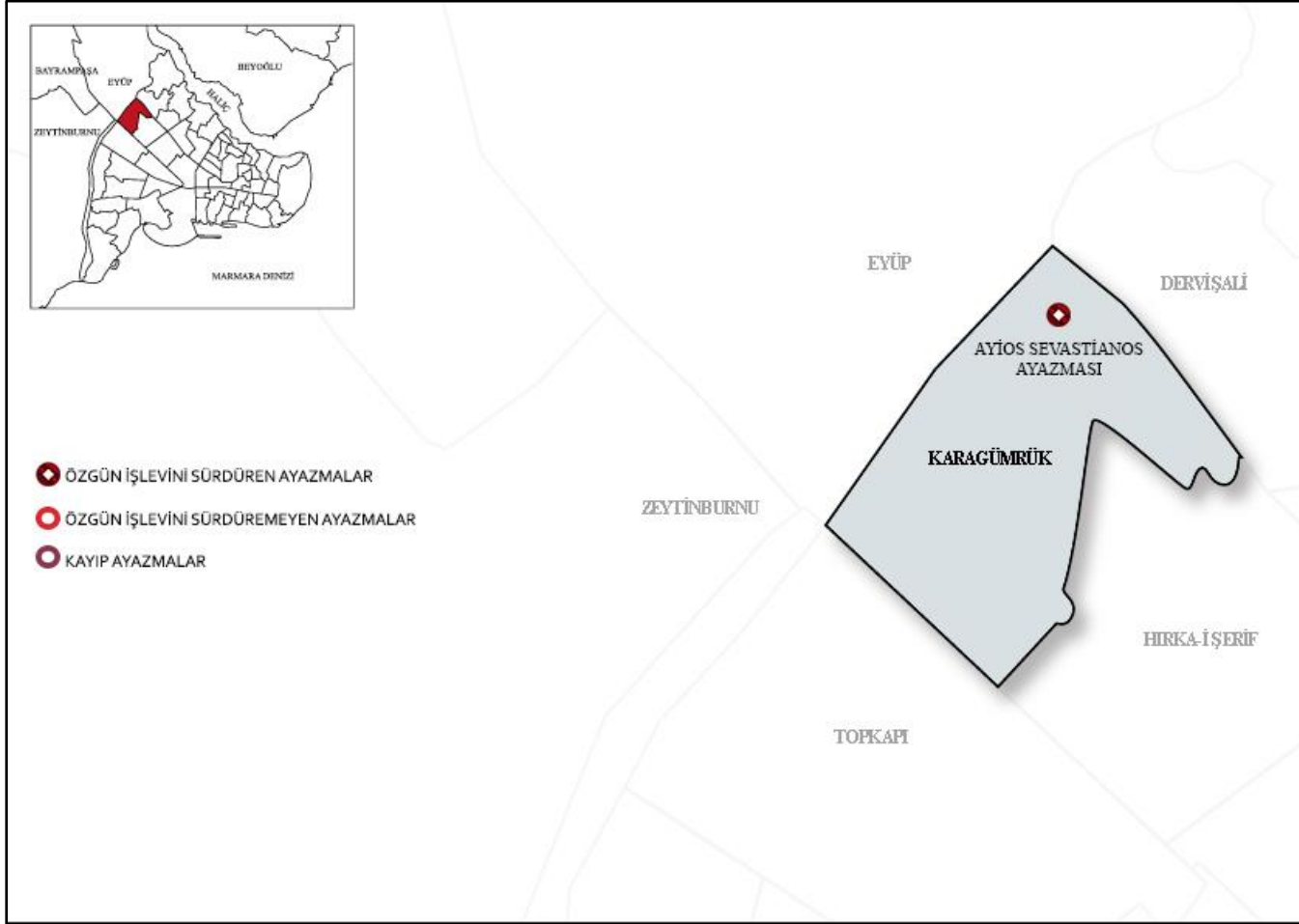
Şekil 1. 7: Dervişali Mahallesi sınırları içerisinde kalan ayazmaların konumları

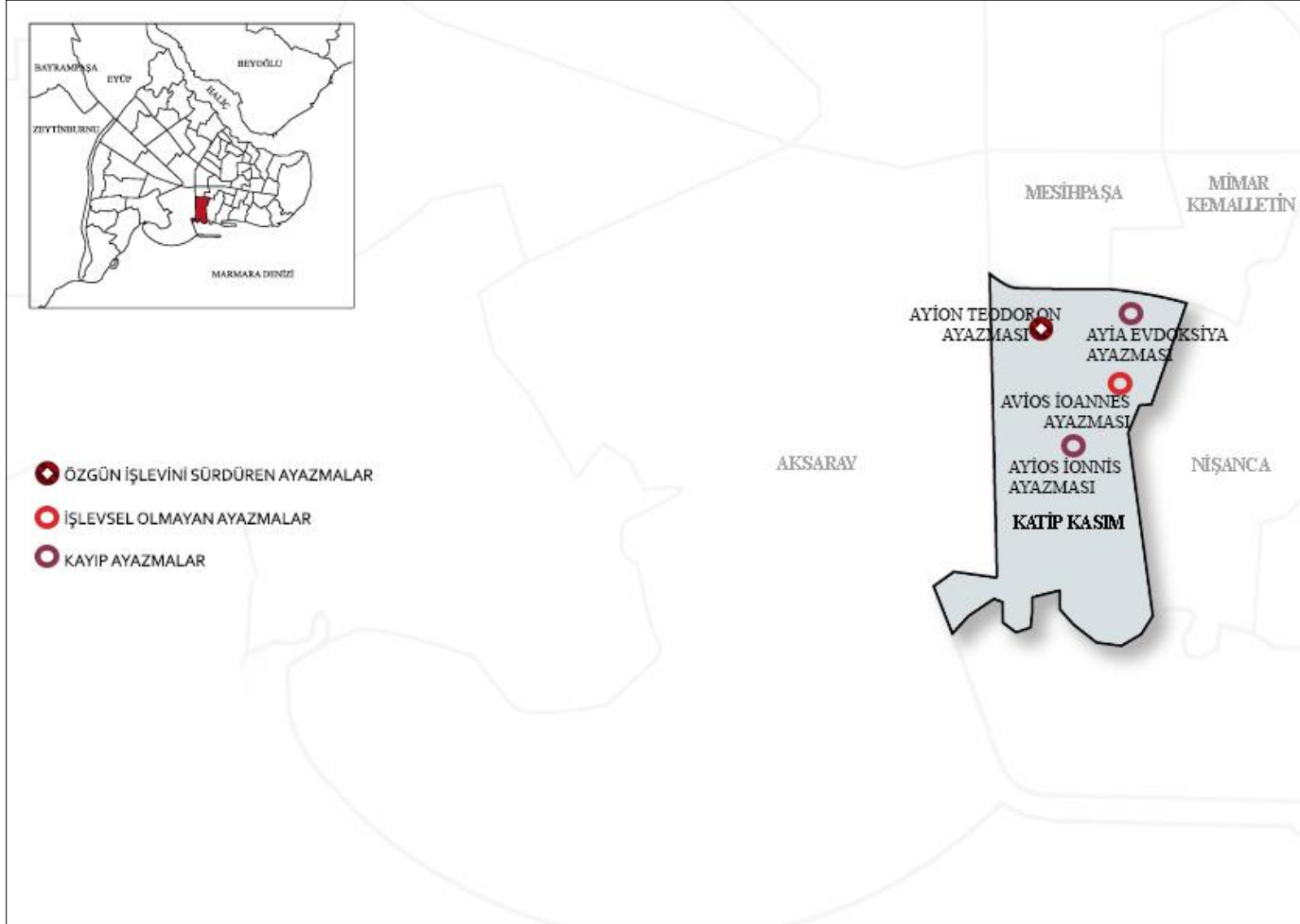
Şekil 1. 8: Hoca Kadın Mahallesi sınırları içerisinde kalan ayazmaların konumları

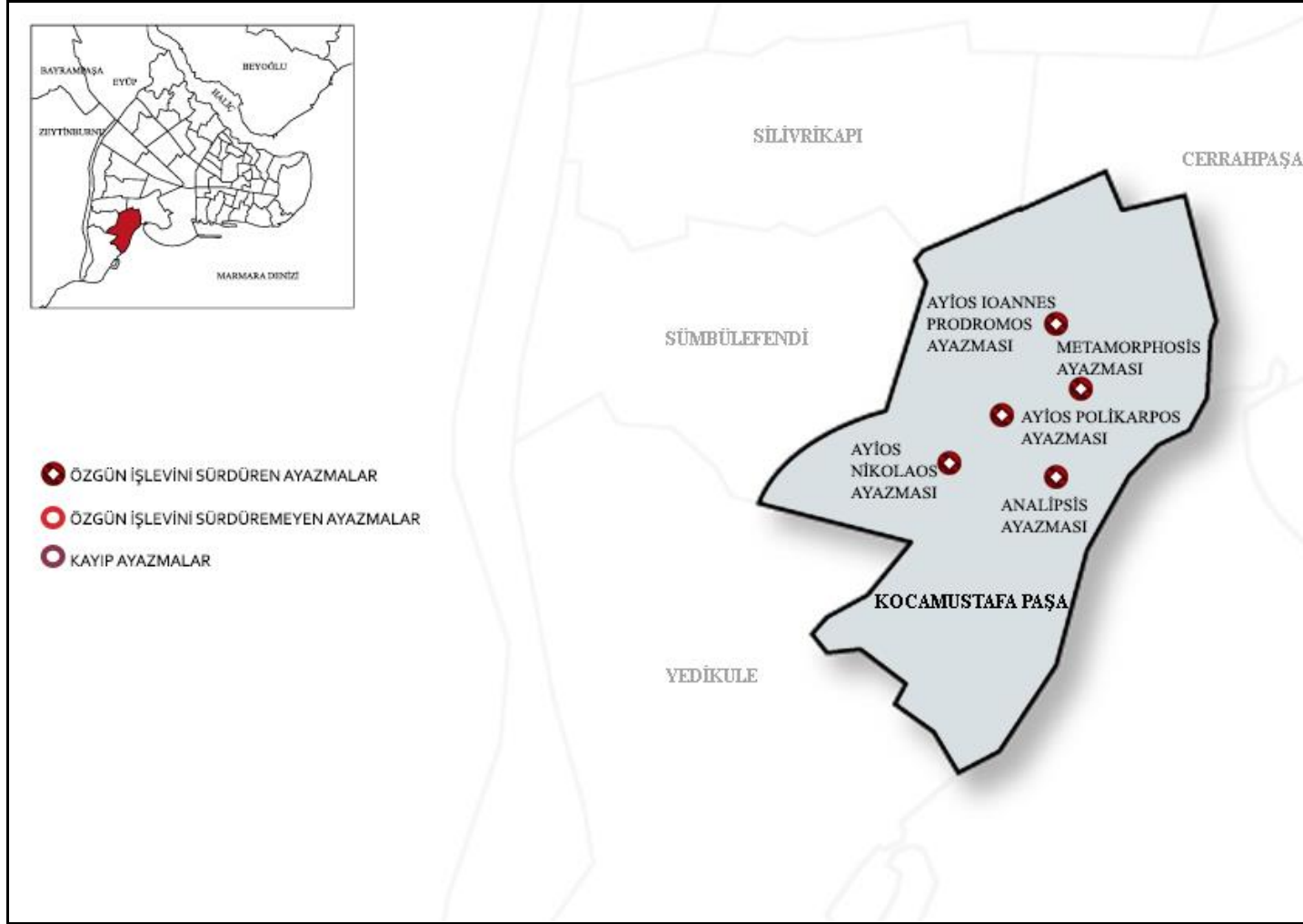
Şekil 1. 9: Muhsine Hatun Mahallesi sınırları içerisinde kalan ayazmaların konumları

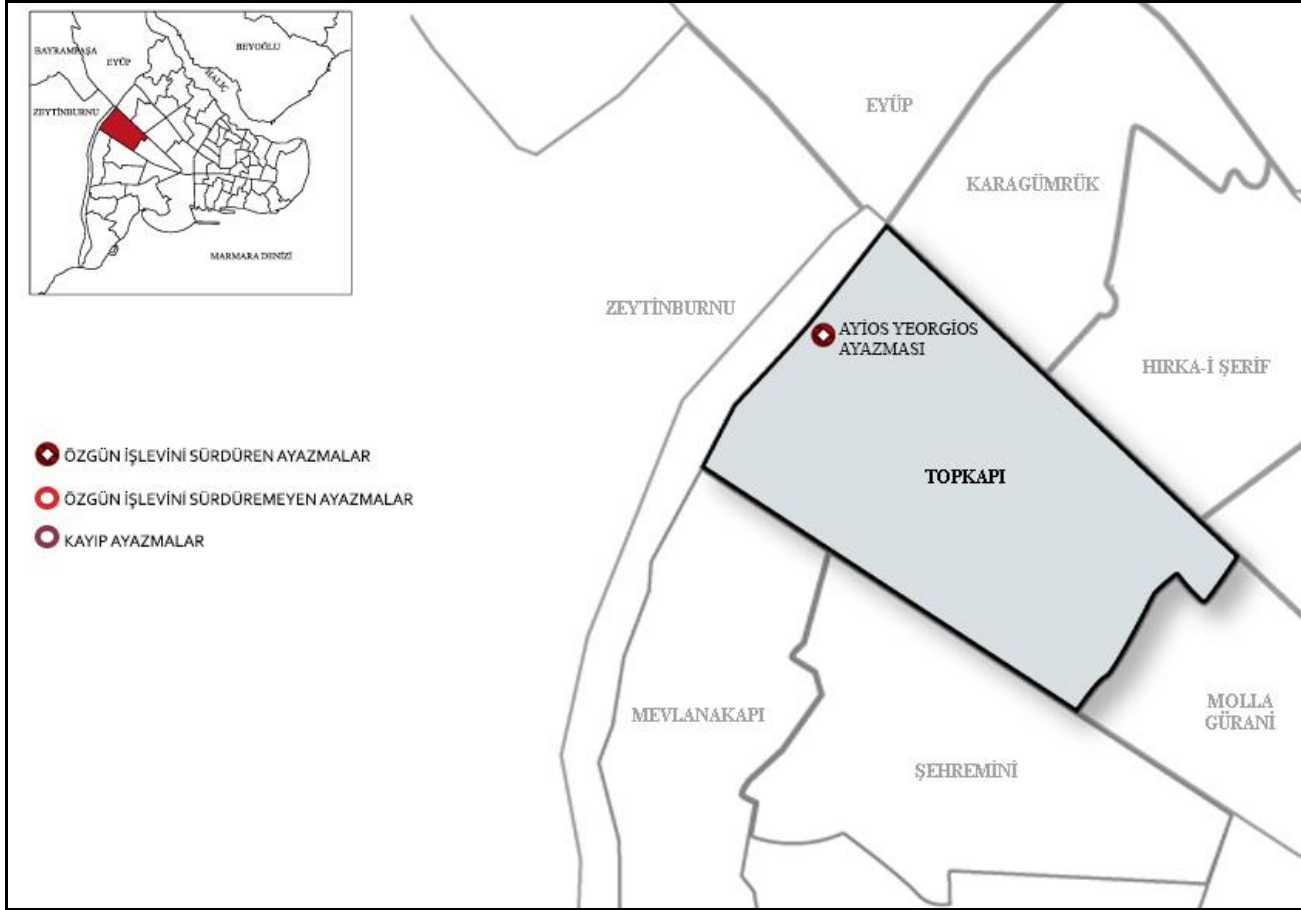
Şekil 1. 10: Karagömrük Mahallesi sınırları içerisinde kalan ayazmaların konumları

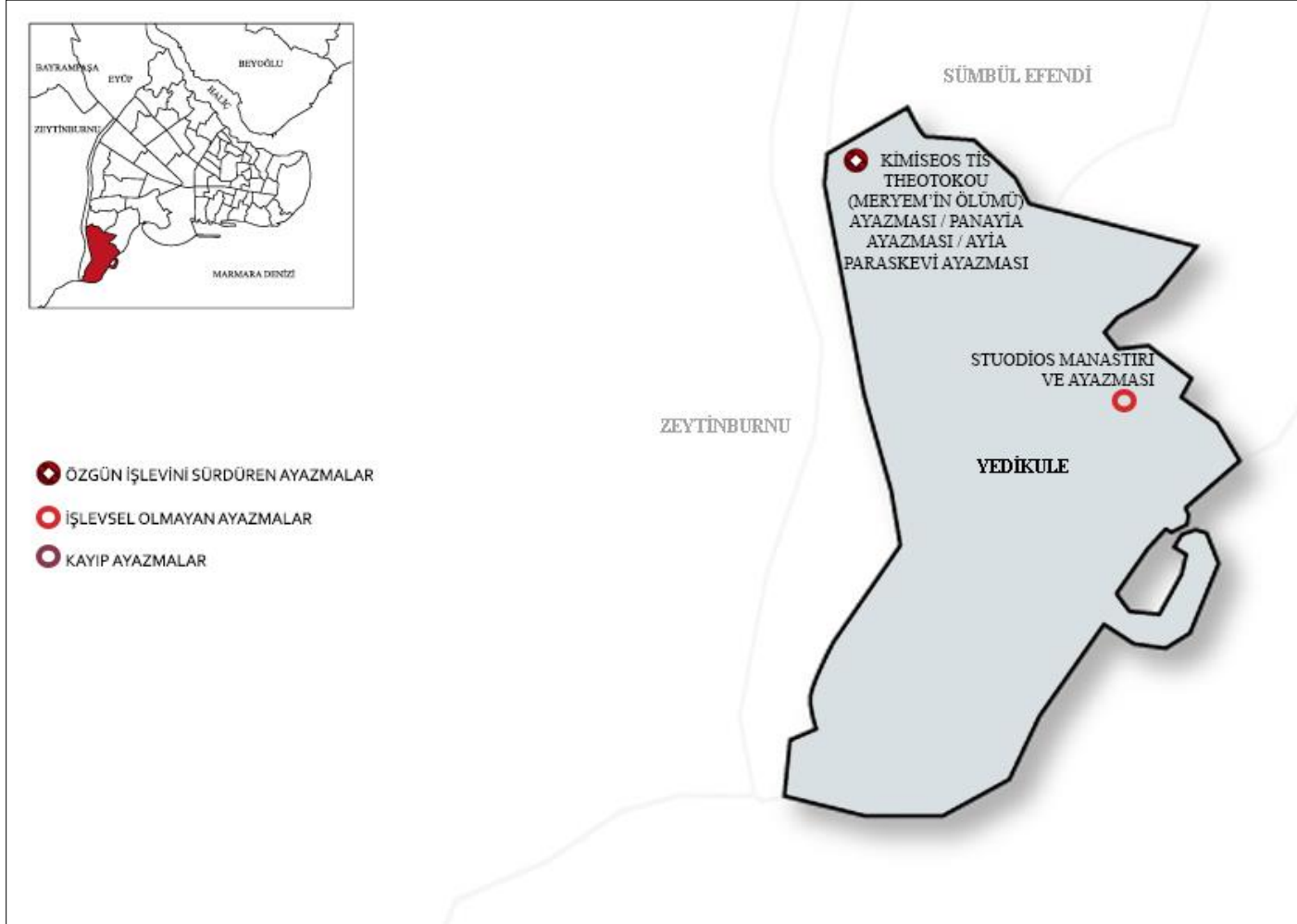
Şekil 1. 11: Kâtip Kasım Mahallesi sınırları içerisinde kalan ayazmaların konumları

Şekil 1. 12: Kocamustafa Paşa Mahallesi sınırları içerisinde kalan ayazmaların konumları

Şekil 1. 13: Topkapı Mahallesi sınırları içerisinde kalan ayazmaların konumları

Şekil 1. 14: Yedikule Mahallesi sınırları içerisinde kalan ayazmaların konumları

2. AYAZMA TANIMI VE SU KÜLTÜRÜNDEKİ YERİ

Ayazma çeşitli kaynaklarda tanımlanmaktadır. Semavi Eyice, “*Türkçe’deki ayazma adı Grekçe **Hagiasma**’dan gelmiştir. İncil’de “mübarek, kutsal yer” mânasına gelen bu kelime, sonraları içinde kutsallaştırılmış su bulunan yerleri ifade etmek için kullanılmıştır. Bu su bir kuyu, pınar, kaynak olabileceği gibi sızma veya damlama, hatta birikme suretiyle de meydana gelmiş olabilir.*” şeklinde tanımlamıştır.³¹

Ayazma terminoloji bağlamında araştırıldığında Türkçe Bilim Terimleri sözlüğünde “**ayazma** (sos.) (Alm. *Hagiasma*, n; Fr. *fontaine sacrée* (Şekil 2.1), f, (*des grecs*); İng. *sacred fountain (of the Greeks)* **mim.** 1. Rumların kutsal saydıkları pınar ya da çeşme. 2. Bizanslılarda, kuşatma sırasında kentlerin su sıkıntısı çekmemesi için yapılan, yeraltı kaynaklarına künklerle bağlanmış su deposu”³² şeklinde ifade edilmiştir. Gerçekten de ayazmalar koruyuculuk atfedilen kutsal varlıklarıyla genel olarak yoğun görülen ayazma bölgelerinin hem surlara yakınlıkları hem de boğaza ve denize yakın konumları ile su ihtiyacını giderdiği anlaşılmaktadır.

Şekil 2. 1: Ayazma teriminin Fransızca karşılığı olan Fontaine Sacree örneği
(<https://artsandculture.google.com>)

³¹ S. Eyice, 1991, "AYAZMA", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.4, s.229-230

³² <http://www.tubaterim.gov.tr/>

Ayazma ritüelinin başlangıç tarihi kesin bilinmemekle beraber kutsal su olayının Hristiyanlığa girişi İsa'nın vaftiz töreniyle başlar³³. Her yıl 6 Ocak tarihinde kutlanan “Suların Kutsanması Bayramı”nda (İsa'nın Vaftizi) bu daha da belirgin görülmektedir. Hristiyan dininin yayılması ile bugün de özel bir tören ile kutlanan “Suların Kutsanması” töreni de yerleşmiş; Ortodoks Kilisesi'nin suyu inananlara, Tanrı'nın kutsayıcı ve hayati gücü olarak, Kutsal Ruhun esinleyici vasıflarıyla verdiği inandırılmaktadır.³⁴

Ayazmalar, İstanbul'da yaşayan halk tarafından şifa verdiği kabul edilen ya da kutsanan su kaynakları üzerine sonradan inşa edilmiş yapılardır. Bu ayazmaların her biri ithaf edildikleri kutsal varlıkların (başmelekler, peygamberler, panayia, aziz ve azizeler, kutsal emanetler, İncil'de geçen ve Hristiyanlıkta anılan bazı mucizeler) Ortodoks takvimine göre isim günlerine rastlayan zamanlarda kalabalık halk toplulukları tarafından ziyaret edilmektedir. Bu isim günlerinde, ayazmanın bağlı olduğu veya ona en yakın bulunan kilisenin kıdemli din adamı tarafından yönetilen ayinler yapılır³⁵. Ziyaretçiler bu suları şifa bulmak niyetiyle içerler, ayazma suyunda yıkanır, ciltlerine sürerler şişelerine doldurup evine götürürler³⁶. Adandığı kutsal varlıkların yortu (bayram) günlerinde ayazmanın bağlı olduğu veya ona en yakın bulunan kilisenin kıdemli din adamı tarafından yönetilen ayinler yapılır. Bunun yanı sıra 16. yüzyılda İstanbul'a gelen Stephan Gerlach, ayazmaların adandığı kutsal varlıkların ikonalarının bulunduğu tahta çerçevenin etrafında mum yakılmaya mahsus madeni çıkıntılarda bulunan şamdanlardaki kutsanmış mumlarda kendi mumlarını yakarak dileklerde bulunulur, sonrasında mumu söndürerek kutsanmış mumdan bir güç sağlandığı düşüncesiyle evlerine götürdüklerini bazılarının ise mumlarını şamdana dikerek yanar vaziyette bırakarak mumu Tanrı'ya veya papaza adadıklarını aktarmaktadır.³⁷

³³ Aynur Öretmen, 1997, İstanbul'un Ayazmaları ve Balıklı Ayazma, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü Mimarlık Fakültesi Mimarlık Anabilim Dalı Rölevo-Restorasyon Programı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, s. 20.

³⁴ Aynur Öretmen, 1997, İstanbul'un Ayazmaları ve Balıklı Ayazma, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü Mimarlık Fakültesi Mimarlık Anabilim Dalı Rölevo-Restorasyon Programı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, s. 20.

³⁵ S. Gerlach, 2007, Türkiye Günlüğü 1577-1578, (çev.) Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, C.2.s.779.

³⁶ S. Gerlach, 2007, Türkiye Günlüğü 1577-1578, (çev.) Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, C.2.s.779

³⁷ E. Karakaya,1993, “Ayazmalar”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı, Tarih Vakfı, C, 1 s. 472-74.

Ayazmaya gelen her Rum önce kuyu başında yıkıyor sonra mum yakma törenine geçiyor ve sonra kilisenin iç bölmesindeki arka kapıda duran papazın yanına gelen günahkâr kişi önce sarıklarını ve başlıklarını çıkarıyor, papaz da başlarının üstüne yortu gününün anlamını anlatan bir kitabı koyarak kitaptan yortu ile ilgili duayı okuyor günahtan arınmaya gelen kişide papaza bir miktar para verince, birkaç kez haç çıkarttıktan sonra rahibin önünde eğilerek günahlarından arınmış oluyor.³⁸ Stephan Gerlach'ın bu ayini aktarma şekline bakıldığında papazın önüne gelen günahkarın sarıklarını veya başlıklarını çıkartmasından sadece erkeklere özgü bir ritüel olduğudur. Anlatımlarında geçen diğer bir ifade ise Kilisenin önündeki üstü kapalı geniş bir avlu veya holde kadınların oturduğu ve kilisenin kapısından bakarak ayini izledikleri ifadeleri bu ritüelin tam olarak bir parçası olmadıklarını göstermektedir.³⁹ Fakat kilisenin arkasındaki bölmede bulunan ve sair zamanlarda kapalı olan ayazmaya kadın, erkek, genç ve yaşlılar su almak için geldiği ve bir kişinin sürekli olarak kuyudan su çıkarttığı buraya gelenlerinde hem göz hastalarından hem de ateşli hastalıklardan korunmak amacıyla yıkandığı, ayazma sularından alıp eve götürdüklerini aktarmaktadır.⁴⁰

Ayazmalar mimari özellikleri bakımından incelendiğinde, boyutları çok değişken olup; mimari özellik arz eden, geniş hacimli yapılar olabileceği gibi, içi ancak bir kulübe genişliğinde olan ayazmalar da vardır.⁴¹ Ayazmalar kilise içerisinde olanlar ve müstakil yapı olanlar olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Kilise bahçesinde müstakil bir yapı olarak bağımsız olan ayazmalar ve kilise içinde narteks, naos veya apsiste bulunan kuyulardan ibaret ayazmalar da bulunmaktadır. Kilise içinde sadece kuyudan ibaret olan ayazmalara sonraki yıllarda bir mermer su teknesi ve hazne eklenmiştir.

Müstakil bir yapı olan ayazmaların bir peygambere veya Meryem Ana'ya adanmış olanlarının bazılarında ikonostasis görülürken müstakil yapı olarak aziz veya azizeye adanmış ayazmalarda sadece ikonalar görülmektedir. Belgradkapı Panayia Rum

³⁸ ³⁸S. Gerlach, 2007, Türkiye Günlüğü 1577-1578, (çev.) Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, C.2.s.779

³⁹ ³⁹S. Gerlach, 2007, Türkiye Günlüğü 1577-1578, (çev.) Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, C.2.s.778-779

⁴⁰ ⁴⁰S. Gerlach, 2007, Türkiye Günlüğü 1577-1578, (çev.) Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, C.2.s.779

⁴¹ E. Karakaya, 1993, "Ayazmalar", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı, Tarih Vakfı, C, 1 s. 472-74

Ortodoks Kilisesi bahçesinde müstakil yapı olarak bulunan ayazmanın içinde dua bölümü bile görülmektedir.

Ayazmanın asıl mekânı olan mahzene gelen suyun kaynağı gür olabileceği gibi, sızıntı veya damla damla akan sular da olabilir. Bu nedenle, suyun şiddetine göre, su hazneye direkt olarak gelebileceği gibi, kuyu veya sarnıçlarda toplanarak, gerektiğinde ve gerekli miktarda da alınabilir. Buradan su ayazmaya borular ve kanallar vasıtasıyla ulaşır⁴². Gelen su mahzenin ortasındaki bir havuza ya da duvardaki bir kanaldan mermer su teknelerine akar. Su kaynağı kuvvetli olan büyük ayazmalarda ana tekneye gelen suyun savaklar vasıtasıyla diğer küçük teknelere dağıtıldıkları görülür⁴³.

2.1. ANTİK ÇAĞDA SU KÜLTÜRÜ

İnsan hayatının temelini oluşturan su, eski İyon filozofu Thales'in "arkhe olarak su her şeyin temeli ise kendisinden her şeyin meydana geldiği şeydir"⁴⁴ suyun önemini oldukça vurgulamaktadır. Antik çağda kutsal alanlara giderek ritüellerini gerçekleştirmek isteyen insanların temizliğini sağlamaları gerekliliktir.⁴⁵ O dönemde mabetlerin girişinden içinde kutsanmış su bulunan bir kap bulunurdu.⁴⁶ Bugün olduğu gibi eski yıllarda da rahipler suyu kutsanmış su haline getirirlerdi. Kutsal olan yerlerde girmek isteyen herhangi biri ilk önce elini yıkamak mecburiyetindeydi.⁴⁷ Bu ritüelin, Butler tarafından su haznesi⁴⁸ olarak tanımlanan Erken dönem Bizans kiliselerinde altara veya kilisenin ana girişine yakın bir konumda nişlerde görülen kolymbiondenilen kısımda⁴⁹ devam ettirildiği düşünülebilir (Şekil 2.2).

⁴²E. Karakaya,1993, "Ayazmalar", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı, Tarih Vakfı, C, 1 s. 472-74

⁴³E. Karakaya,1993, "Ayazmalar", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı, Tarih Vakfı, C, 1 s. 472.

⁴⁴Kranz, W. 1994, *Antik Felsefe – Metinler ve Açıklamalar*. (S. Y. Baydur, Çev.). İstanbul: Sosyal Yayınlar, s.35.

⁴⁵ Aynur, Öretmen, a.g.t, s. 20.

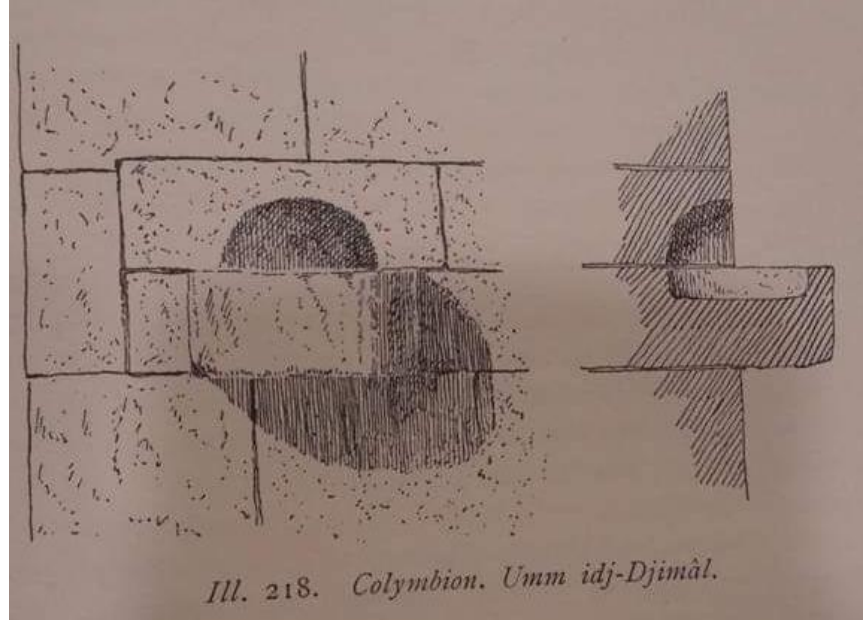
⁴⁶ E.Altunay, 2015, *Paganizm-1 Kadim Bilgeliğe Giriş*, Hermes Yayınları, İstanbul, s.74.

⁴⁷ E.Altunay, 2015, *Paganizm-1 Kadim Bilgeliğe Giriş*, Hermes Yayınları, İstanbul, s.74-76

⁴⁸ Butler, H.C. 1929, *Early Churches in Syria Fourth to Seventh Centuries*, Princeton University.s.126.

⁴⁹ Butler, H.C. 1929, *Early Churches in Syria Fourth to Seventh Centuries*, Princeton University.s.126.

Bugün Katoliklerin kiliselerinde hala böyle bir alışkanlık devam etmekte ve bu kap bulundurulmaktadır⁵⁰

Şekil 2. 2: 1929 tarihli Butler'e ait Kolymbion çizimi (Butler 1929, s.126)

Eski Yunan'da Zeus'a eller yıkanmadan hiçbir şey kurban edilmezdi.⁵¹ Bu geleneği Musevi'ler de sürdürmüştür. Su kaynakları en eski zamanlardan beri kutsal olmuşlardır. Hem su sağlamak gibi pratik bir amaca hizmet ettiklerinden hem de Tanrıçanın armağanı olarak kutsallaştırıldıklarından, bu su kaynakları etrafında küller oluşmuştur.⁵² Bu küldere birçok kültürde rastlanmaktadır. Özellikle kaynaklar, Kelt toplumlarında sunak yerleri olmuştur. Aynı şekilde kuyular da önemli kült inerkezleri olmuştur. "Dilek kuyusu" deyimini bu dönemlerden kalmıştır. Hala suya para atmak, bu geleneğin bir devamıdır. Tektanrıci dinlerin gelişi bunu engellememiş, Hıristiyanlıkta Ayazmalar, Batı'daki kiliselerdeki kutsal sular, İslam'da Zemzem kuyusu gibi bu inançların devamı gelmiştir. Bir pagan için de su kaynaklarının çok önemli olması gerek. Su kaynakları, Ana Tanrıça'nın bereketinin yeryüzü'ne çıktığı yerdir aynı zamanda. Bir pagan bir kuyu kazarak da bu suyun çıkmasına katkıda bulunabilir.⁵³

⁵⁰ Aynur Öretmen,1997, a.g.t. s.5.

⁵¹ Aynur Öretmen,1997, a.g.t. s.5.

⁵² Aynur Öretmen,1997, a.g.t. s.5-6

⁵³ E.Altunay, 2015, *Paganizm-1 Kadim Bilgeliğe Giriş*, Hermes Yayınları, İstanbul, s.74-76.

Pennick'in çok isabetle belirttiği gibi musluktan akan su, birçok işlemde geçtiği için artık doğal olma özelliğini kaybetmiştir. Bir pagan bunu kullanarak ancak tüketici olur. Ancak bir su kaynağını ortaya çıkartmak ve kullanmak, bunu doğaya kazandırdığı için üretici bir eylemdir⁵⁴. Bu aynı zamanda paganın, o suyun kaynağı ile kurduğu iletişim anlamına da gelmektedir. Pagan, ziyaret ettiği su kaynağına aynı zamanda sunuda da bulunmalıdır. Bu bir bozuk para olabildiği gibi küçük bir biblo, heykel, ağaca bağlanan bir çaput, anahtar vs de olabilir. Bu, maddi olarak oraya duyulan saygının bir göstergesi ve atalarımızın yaptığının bir tekrarıdır. Ayazmaya ne niyetle gidiyorsa onu temsil eden bir sembolü almaktadırlar.

Bir de içlerinde balık bulunabilen su kaynakları vardır. Sembolik olarak bu sulardaki balığın, bilinçdışı ile bilinç arasında bir bağlantı kurabildiği, görünmeyenden geldiği için buraların "aydınlanması" ile alakası vardır. En eski zamanlardan beri buralar kutsal ilan edilmiştir. Bir örnek vermek gerekirse, daha geçen yıllara kadar İstanbul, Çengelköy'de bulunan Ayios Pandelemion Ayazması'nda nereden geldiği belli olmayan su kaynağında balık görülebiliyordu. Oradakilerin söylediğine göre balık görüldüğünde dilekler kabul olurmuş. İçsel sıkıntı anlarında, bilinçdışı ile ilgili huzursuzluklarda bu tür yerlere gitmenin ve bu sembolizmden faydalanmanın çok olumlu olacağı söylenebilir. Tabii balığın bir anda gözükmesi bilinçaltından kaynaklanan bir halüsinasyon da olabilir. Ayrıca balığın Hristiyan inancında İsa'yı sembolize ettiği de unutulmamalıdır.

2.2. BİZANS DÖNEMİNDE AYAZMALAR VE SU KÜLTÜRÜ

Hristiyan inancına ait bilinen ilk ayazma olan Filistin'in Emaus bölgesinde bulunmaktadır⁵⁵.Putperestlik döneminden Hristiyanlık dönemine geçildiğinde her kaynak bir aziz ve azizenin ismini taşımaya başlamıştır. İlk Hristiyanlık döneminde mabetlerde bulunan bu kaynaklara "Agiasmatiria" adı veriliyordu⁵⁶

Bizanslılar, 1453 yılında İstanbul'un fethinden sonra, "Ayazma" kelimesine "LUMATA" veya "LUTRA" ismini veriyorlardı⁵⁷. Bu ismi, insan aklının ermediği ve

⁵⁴ E.Altunay, 2015, *Paganizm-1 Kadim Bilgeliğe Giriş*, Hermes Yayınları, İstanbul, s.74-76

⁵⁵ Νικου Ατζεμογου,1990, *Τ'ΑΓΙΑΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΡΟΛΗΣ*, Atina, s. 12

⁵⁶Νικου Ατζεμογου,1990, *Τ'ΑΓΙΑΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΡΟΛΗΣ*, Atina, s. 12

⁵⁷Νικου Ατζεμογου,1990, *Τ'ΑΓΙΑΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΡΟΛΗΣ*, Atina, s. 12

herhangi bir yolla kutsanan ve bir şekilde mucize yaratabileceğine inandığı her türü varlığa veriyorlardı.⁵⁸ Aynaroz'da (Yunanistan) Athos Dağı manastırlarındaki kesişler ise ayazmaya “ışıklı hale gelmek (aydınlatmak)” demişlerdir⁵⁹

Bizans İmparatorluğunun yıkılışından sonra ayazmaların sayısında bir artma görülmektedir. Bu artış özellikle İstanbul ve çevresinde ve bazı durumlarda az da olsa Anadolu ve Trakya'nın bazı şehirlerinde görülür⁶⁰.

İstanbul'un fethinden evvel şehir birçok defa kuşatma altında bulunduğundan ve su ikmali sur dışında kaynaklardan karşılanamadığından, bu su kaynakları kullanılıyordu⁶¹. Daha sonraki yıllarda Hristiyanlar ve başka dine mensup olanlar bazı kaynakların (ayazmaların) şifa dağıtıcı özelliklerine de inanmaya başladılar. Düzenlenen birçok panayır ve yüzlerce ayazma inananların suya verdikleri önemin en büyük göstergesidir. Miliopulos isimli araştırmacı, 15. yüzyıl sonrasında görülen ayazmaların çoğunlukla manastır veya eski yıkık kilise yakınlarında kurulduğundan bahseder, fakat kilisenin bulunduğu yerde ayazma da var diye bir kural da bulunmamaktadır⁶². Birçok ayazma bir inancın ürünüdür. Bir önemli nokta da o yıllarda çok sık yangınlar çıkardı. Bu yangınlarda değerli ve kutsal eşyaları kurtarma düşüncesiyle (ikona, buhurdanlık, haç) ayazmaların kuyularına atılırdı. Aynı şey barbar istilalarında ve ikonkırıci döneminde de yapıldı. Yıllar sonra bu türlü afetlere maruz kalan insanlar aynı yerlere dönmeyip, onların harap olmuş yöre ve evlerine başkaları yerleşmeye başlamışlar ve bu kuyuların içinde buldukları ikonlara göre o su kaynağını “Ayazma” olarak adlandırmışlardır⁶³.

İstanbul'da Bizans döneminde inşa edilmiş Ayasofya için Evliya Çelebi, Ayasofya kuyusunun hassası olarak attığı bir başlıkta, “*Bir adam yüreği oynamasına ve hafakan hastalığına tutulsa üç cumartesi Ayasofya içindeki kuyunun suyundan seher vakti aç karnına üç kere içse Allah'ın izniyle kurtulur*”⁶⁴ şeklindeki ifadelerinden Ayasofya

⁵⁸ Aynur Öretmen,1997, *a.g.t.*, s.20-22

⁵⁹ Νικου Ατζεμογυ,1990, *Τ'ΑΓΙΑΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΡΟΛΗΣ*, Atina, s. 12

⁶⁰ Νικου Ατζεμογυ,1990, *Τ'ΑΓΙΑΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΡΟΛΗΣ*, Atina, s. 12

⁶¹ Νικου Ατζεμογυ,1990, *Τ'ΑΓΙΑΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΡΟΛΗΣ*, Atina, s. 13

⁶² Νικου Ατζεμογυ,1990, *Τ'ΑΓΙΑΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΡΟΛΗΣ*, Atina, s. 12-13

⁶³ Νικου Ατζεμογυ,1990, *Τ'ΑΓΙΑΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΡΟΛΗΣ*, Atina, s. 13

⁶⁴ S.A. Kahraman ve Y. Dağlı,2013, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Yapı Kredi Yayınları, C.1., s.98.

içinde bulunan bir kuyunun, şifa dağıtması özelliği ile ayazma olarak nitelendirilebilmektedir fakat bu ayazmanın bugün tam yeri tespit edilememektedir.

Çalışmanın içerisinde ayazmaların hepsi detaylıca anlatılacaktır fakat burada Bizans dönemine ait ayazmalar kısaca sıralanmıştır. İstanbul'un kısmen ayakta olan erken devir Bizans Kilisesi olan Studios Manastırı Kilisesi yanındaki ayazma (Ayios İoannis Prodromos Ayazması), kilisenin güneydoğu köşesine bitişik ve batıdan bir sarnıca komşu vaziyette inşa edilmiştir. Yakın bir tarihte bir yangında tahrip olmuş olan bu ayazma şarap atölyesi olarak kullanılmakta idi⁶⁵

Sarayburnu'nda, sahil surlarının yakınındaki Panayia (Hodegetria) Ayazması, işgal yıllarında Fransızlar tarafından bulunmuştur (Şekil 2.2)

Şekil 2. 3: Hodegetria Ayazması (Serkan Eracun)

Yan duvarların mermer levhalarla kaplı olan bu ayazmanın oldukça yakınında, İncili Köşk'ün kemer altına rastlayan yerdeki Kurtarıcı Philanthropos Ayazması (Soterios Ayazması-Kumluca) basamaklarla inilen dikdörtgen planlı bir mahzenden ibarettir. Kurtarıcı Philanthropos Ayazması, (Soterios /Kumluca), XVI. yüzyılda üzerine İncili Köşk'ün de inşâ edildiği deniz surlarında yer alıyordu. Ortodoks Hıristiyanlar, Topkapı Sarayı'nın içinde bulunmasına rağmen, XIX. yüzyıla kadar ayazmayı ziyâret etmeyi sürdürdü⁶⁶(Şekil 2.3.). Mekânın kimliği ayazmanın kullanımının Osmanlı döneminde de sürmesiyle belirlenmiştir. Suya deniz surlarının hem içinden hem de dışından ulaşılabilirdiği görülmektedir. Köşkün payandalarının altından, merdivenlerle dikdörtgen bir havuza ulaşılır, su burada toplanır, görünüşe bakılırsa taşar ve böylece

⁶⁵ E. Karakaya,1993, "Ayazmalar", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı, Tarih Vakfı, C, 1 s. 472.

⁶⁶ R G. Ousterhout,2017, "Konstantinopolis'te su ve Şifa", *Z Dergisi Su ve Şifa*, S.2, s.97.

şifâ güçlerini sâhildeki kumlara taşır. Kuma gömülen insanlar ayazmanın suyu ile yıkanır ve şifa bulurlar bu yüzde Kumluca Ayazması olarak da bilinirdi.⁶⁷

Şekil 2. 4: İncili Köşk'ü tasvir eden XIX. Yüzyılın ilk yarısına ait bir gravür (Jouannin – Gaver, lv. 55)

Gülhane'de, Alemdar köşküne yakın, Sur-u Sultani dibinde, sağlığı koruyan bir aziz olarak bilinen Therapon'a ithaf edilmiş Ayios Therapon ayazması da kısa bir merdivenli koridorun nihayetinde yer alan dikdörtgen planlı ana mekândan meydana gelir⁶⁸. İlk inşaa tarihi Bizans dönemine tarihlenen bir başka ayazma da II. Theodosius surlarının hemen dışında, Mevlanakapı'nın yakınında bulunan Balıklı Ayazması'dır (Ζωοδόχου Πηγής Μπαλουκλή). Adı "Yaşam Bağışlayan Kaynak" anlamına gelen ve Meryem'e ithaf edilmiş olan bu ayazma, Meryem'in şifa veren kudretini temsil etmektedir⁶⁹. Osmanlı döneminde "Balıklı Ayazma" diye ünlenen bu ayazma, halen Balıklı Manastır Kompleksi içinde yer alan ve ziyaret edilen bir ayazmadır. Büyük Bizans ayazmalarından bir başkası, İstanbul'un Bizans döneminde önemli bir bölgesi olan Vlaherna, Haliç surları ile kara surlarının birleştikleri yere yakın ve surların iç kısmında yer alan, Ayia Vlaherna Kilisesi içindeki Meryem'e ithaf edilmiş, Panayia Ayazması'dır. Bu ayazmalar dışında, İstanbul'daki ayazmaların pek çoğunun

⁶⁷ R G. Ousterhout, 2017, "Konstantinopolis'te su ve Şifa", *Z Dergisi Su ve Şifa*, S.2, s.97.

⁶⁸ Aynur Öretmen, 1997, *a.g.t.* s.7.

⁶⁹ Aynur Öretmen, 1997, *a.g.t.* s.8.

yapımıyla ilgili erken tarihler öne sürülse de bunların çoğunun yapıları geç tarihlidir. Özellikle Osmanlı döneminde 1808-1861 yılları arasında ayazmaların sayılarında bir hayli artış olmuştur⁷⁰

Konstantinopolis’inde hem tıbbî hem de mucizevi şifa bulma süreçleri farklı mimari mekânlarda gerçekleşirdi. Bazı şifa mekânları çok iyi planlanmış bazıları doğaçlama ortaya çıkmıştı. Birkaç ayazmayla, kutsal pınarla (Şekil 2.4.) ilgili arkeolojik buluntular olmakla birlikte Bizans hastanelerinden günümüze neredeyse hiçbir şey kalmamıştır ve iki mekân için kurumsallaşmış bir mimari tipolojinin olup olmadığı muğlaktır. Örneğin Ayios Artemios’un VII. yüzyıla âit mucize anlatıları, tedâvilerin inkubasyon aracılığıyla yapıldığını ve ihtiyaç sâhiplerinin Ayios Ioannes’e ithaf edilmiş mütevâzı bir bazilika kilisede uyduğunu belirterek şifa mekânıyla ilgili çok önemli bilgiler verir. Birçok şifalı tedavi, azizlerin röliklerinden ziyade ayazmalarla bağlantılıydı.⁷¹

Şekil 2. 5: Meryem Ana Hayat veren kaynak, hayat pınarı (Robert, G. Ousterhout,2017)

⁷⁰ Enis Karakaya, “Ayazmalar”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C, 1 s.472.

⁷¹ Robert, G. Ousterhout, “Konstantinopolis’te su ve Şifa”, *Z Dergisi Su ve Şifa*, s.95-96

2.3. OSMANLI DÖNEMİNDE AYAZMALAR VE SU KÜLTÜRÜ

Günümüzde birçok Rum Ortodoks Kilisesi Osmanlı Döneminde hasar sonucu yeniden inşa edilmiştir. Gerlach, 1573-1578 yıllarında geldiği Türkiye Günlükleri kitabında, Osmanlıların yortu günlerine ve Ayios Yeorgios'a çok önem verdiğini 24 Nisan başlığı altında, “*Bugün Galata’da bir Türk adadığı bir kuzuyu kestirip etini fakirlere dağıttırdı*” şeklinde aktarmıştır.⁷² Burada esasen sadece İstanbul’da yaşayan Rum Ortodoks inancına mensup kişilerce değil İstanbul insanının ve İstanbullu olmanın getirdiği bir gelenek olarak karşımıza çıkmaktadır, yortu (bayram) günlerinde kurban adayacak kadar büyük önem vermesi bugün anlayabileceğimizden çok daha fazla bir ilgi ve halk kaynaşmasının varlığını kanıtlamaktadır. İnsanlar arasındaki çok az olan günümüz etkileşiminin ayazmaların kullanımlarının azalmasındaki rollerden biri olarak düşünülmesi çok yerindedir.

Osmanlı arşiv belgeleri incelendiğinde tüm İstanbulluların ziyaret ettiği ayazmaların panayırlarının yılda bir kez olan yortu günlerinde izne tabi olarak yapıldığı anlaşılmaktadır.⁷³ Bu panayırılar aslında halkın sosyalleştiği birbirleriyle ticari ilişkilerinin arttığı günümüz kermeslerinin bir benzeri olarak yardımlaşma ve paylaşmanın arttığı alanlardır. Eremya Çelebi, İncili Köşk yakınlarındaki Kumluca ayazması için “*Burada bulunan köşk yaptıranına izafetle Sinan Paşa Köşkü olarak adlandırılır. Padişahlara mahsus bir ikametgâh olan bu köşke kubbesine asılı bir salkım nefis incisinden dolayı İncili Köşk de denir. Diğer bir adı da Kumluca olan bu yerin altındaki ayazmada, hastalar kumun içine gömülürler ve itikatlarınca şifa bulurlar. Burası bir ziyaretgahdır ve yortusu Hz. İsa’nın dağda tebdili suret dolaşmasının günü olan 6 Ağustos’a tesadüf eder. Ermeniler ve bilhassa Rumlar, Sultan Murad zamanına kadar davul zurna ile gelip burada toplanırlar ve keyfederlerdi. Halk yer içer ve o sakin denizde yıkanırđı. Padişah da yukarıdan bunu izler, avuçlarla para serptirirdi.*” İfadelerinden anlaşıldığı üzere padişahında bu

⁷² Stephan Gerlach çev. Türkis Noyan, **Türkiye Günlüğü, 1573-1576**, Kitap Yayınevi, 1. Cilt. S. 327.

⁷³ Arzu Ulaş, Osmanlı Belgeleri Işığında İstanbul Tarihi Yarımada Bölgesindeki Yer Altı Yapılarının İncelenmesi Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi Mimarlık Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,s.

kutlamalara olan katılımı ilgisi dikkat çekmektedir⁷⁴. 1821 Mora'daki Rumların Osmanlı'ya ayaklanışından sonra, Osmanlı Rumlara bakış açısını komple değiştirmiş, Kumluca Ayazması da bundan nasibini almıştı. Osmanlı 1821'den sonra Kumluca Ayazması'na gidişi ve ritüelleri komple yasaklamıştır.⁷⁵

Osmanlı döneminde bazı arşiv belgeleri incelendiğinde, Balıklı Ayazması'nın Osmanlı arşivine yansıyan izlerinde, bu şifâli kaynağın ne kadar iyi bilindiğini, uzak yerlerden, devâ bulmaya gelenlerin olduğunu görmek mümkündür⁷⁶. Cemal Kafadar, "1844 yılında Sinoplu bir Rum kadın ayazmanın suyundan içmek için İstanbul'a gitmek istemiş, kocası eşinin hastalığından bahsederek ona seyahat izni almak üzere yetkili makamlara başvurmuştur"⁷⁷ ifadelerinden anlaşıldığı üzere ayazmaların şifa dağıtmasıyla oldukça meşhur olmalıdır. Ortodoks takviminin belki de en önemli noktası olan Paskalya günlerini ya da Evliyâ Çelebi gibi bâzı Osmanlı yazarlarının deyimiyle kızıl yumurta günlerini tâkip eden panayır büyük kalabalıklar çektiği için birçok belgeye konu olmuştur. Hem ziyâret hem ticâret hem de bol eğlence vesîlesi her panayır gibi aynı zamanda bir ticâret fuarı addedebileceğimiz bu cümbüşlü olay, bilhassa küçük esnaf için yılın en büyük fırsatlarından birini teşkil etmiş olmalıdır. Tabîî toplumun değişik kesim ve katmanlarından bunca farklı insanı bir araya getiren panayır, "istenmeyen olaylar" a da sahne oluyordu⁷⁸. 1850 yılında, "Paskalya ve Balıklı günleri" nin vukûat yaşanmadan bitmiş olduğu kayda geçirilir. Özellikle 1918-23 yılları arasında birbirine rakip millî iddiaların yol açtığı gerginlikler, silâh kullanımına varan çatışmalara yol açmış ve panayırı eski hâliyle sürdürülemez kılmıştır.⁷⁹

⁷⁴ E. Ç. Kömürçüyan, 1998, *İstanbul Tarihi XVII. Asırda İstanbul* (Tercüme ve tahşiyeden) H. D. Andreasyan Yeni notlarla yayıma hazırlayan: Kevork Pamukçüyan, Eren Yayıncılık, s.5

⁷⁵ E.Ç. Kömürçüyan, 1998, *İstanbul Tarihi XVII. Asırda İstanbul* (Tercüme ve tahşiyeden) H. D. Andreasyan Yeni notlarla yayıma hazırlayan: Kevork Pamukçüyan, Eren Yayıncılık, s.5

⁷⁶ C. Kafadar, 2017, "Su Gibi Aziz Ayazmalar", Z Dergisi Su ve Şifa, s.444

⁷⁷ C. Kafadar, 2017, "Su Gibi Aziz Ayazmalar", Z Dergisi Su ve Şifa, s.445.

⁷⁸ C. Kafadar, 2017, "Su Gibi Aziz Ayazmalar", Z Dergisi Su ve Şifa, s.445.

⁷⁹ C Kafadar, 2017, "Su Gibi Aziz Ayazmalar", Z Dergisi Su ve Şifa, s.445.

3. TARİHİ YARIMADA BÖLGESİNDEKİ AYAZMALARIN ADANDIĞI BAŞMELEKLER, PEYGAMBERLER, AZİZ VE AZİZELER, KUTSAL EMANETLER

Tarihi yarımada bölgesinde bulunan ayazmaların yortu günleri adandığı aziz ve azizelerin isim günlerine bağlı olarak panayırların düzenlendiği pek çok kaynakta belirtilmiştir. Tez çalışması kapsamında ayazmaların adandığı başmelekler, peygamberler, Meryem Ana, aziz ve azizeler (aziz veya azizenin bazen doğum günü bazen ise ölüm günü yortusu kabul edilmektedir), kutsal emanetler ve İncil’de geçen bazı kutsal olayların yaşandığı günlerde panayırlar düzenlendiği anlaşılmıştır.

3.1. BAŞMELEK MİKAIL

Başmelek Mikail'in Khonai'deki mucizesinin ("Χώναις Θαύμα του Αρχάγγελου Μιχαήλ" / to en Khonais Thaumata tou Arkhangelou Mikhail) hikayesi hem görsel hem de yazılı kaynaklarda anlatılmaktadır⁸⁰. Mucizeye ilişkin üç Grekçe kaynak mevcuttur. Bunlardan ilki münzevi Arkhippos'a atfedilir (BHG 1282); M. Bonnet tarafından "Narratio de miraculo a Michaele archangelo Chonis patrato" (Paris, 1890) adlı eserde yayınlanmıştır. İkincisi Sissinius'a atfedilir; AASS'de (Septembris VIII: 14-47) yayınlanmıştır. Üçüncüsüyse Simeon Metafrastes'in anlatımına dayanmaktadır (; M. Bonnet tarafından "Narratio de miraculo a Michaele archangelo Chonia patrato" adlı çalışmaa (AB 8, 1889: 308-316) yayınlanmıştır.⁸¹ 10. yüzyılın ikinci yarısında Metafrastes'in anlatımına göre mucize, "İsa'nın havarilerinden İohannes ve Philippos'un ölümlerinden kısa süre sonra gerçekleşmiştir. İyileştirici özelliği bulunan bir tatlı su kaynağına bitişik olan ve Mikhail'e adanmış bir oratorium içinde münzevi bir keşiş olan Arkhippos (gr. Αρχιππος) yaşar. Şeytan ve yerli inançsızlar, nehre set kurarlar. Nehrin iki kolundan biri kaynağı beslemektedir; setten dolayı hem kaynakta hem de oratorium'un su kaynağında taşkın meydana gelir. O anda başmelek görünür; bir depremle kayaları yarar, nehri yönlendirir; münzeviyi ve şifa kaynağını kurtarır". Şifalı su kaynağı ise iki kola ayrılır ve Mikhail'in asası suyun

⁸⁰İlkgül Kaya Zenbilci, "Bizans Sanatında Başmelek Mikail'in Khonai Mucizesi", 3. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyum Bildiri Özeti, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi,26-28 Ekim/October 2017.

⁸¹ İlkgül Kaya Zenbilci, "Bizans Sanatında Başmelek Mikail'in Khonai Mucizesi", 3. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyum Bildiri Özeti, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi,26-28 Ekim/October 2017.

kaynağına değer. Bazı örneklerde su kaynağını sembolize eden kişileştirme (personifikasyon) figürleri yer alır.⁸²

Bir başka rivayete göre ise, Frigya'daki Kolose'de, Başmelek Mikail'e adanmış bir ayazma (kutsal su kaynağı) ve kilise vardı. Kiliseyi su basması için paganlar nehrin akış yönünü değiştirdi fakat Başmelek Mikail görünerek bir deprem meydana getirdi. Böylece bölgeyi salladı ve bir yarık açtı sular da buraya doldu. Bu olaydan sonra bölge "delik", "yarık" anlamına gelen "Hony" olarak adlandırılmıştır (Şekil 3.1.). Çalışma içerisinde Balatkapı'da bulunan Başmelek Mikail'e adanan ayazma içinde bu sahneyi anlatan bir fresk bulunmaktadır ve bahsi geçen ayazmadaki dehlize de Mikail'in görünerek suyu bu sarnıca doldurduğu ve Balat'ı (Zulo Petra semtini) selden kurtardığına inanılmaktadır⁸³. Rum Ortodokslarca anma günü 6 Eylül'dür.

Şekil 3. 1: Başmelek Mikail'in şifalı su mucizesini gösteren ikona (<http://www.abbamoses.com/months/september.html>)

⁸² İlkül Kaya Zenbilci, "Bizans Sanatında Başmelek Mikail'in Khonai Mucizesi", 3. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyum Bildiri Özeti, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, 26-28 Ekim/October 2017.

⁸³ Η ΕΝ ΤΩΙ ΕΝ ΒΑΛΑΤΑ ΙΕΡΩΙ ΤΩΝ ΤΑΞΙΑΡΙΚΗ ΣΤΟΑ ΖΟΥΛΟΠΕΤΡΑ, ΙΣΤΑΠΟΥΑ, 1943, (Zulopetra, Kefalidi Basımevi- Galata).

3.2. PROFİTİS İLİAS (İLYAS PEYGAMBER)

Ahd-i Atîk'teki ifadeyi dikkate alan İsâ zamanındaki yazıcılar da İlyâ'yı bekliyor ve onun gelişini Mesîhî zamanların yaklaştığının işareti olarak görüyorlardı⁸⁴Yahudilerin isteğine uyarak Kâhinler ve Levililer, Vaftizci Yahyâ'dan kendisinin beklenen İlyâ olup olmadığını sormuşlardır. Yahudilerden bir kısmı Yahyâ'yı ve İsâ'yı beklenen İlyâ olarak kabul etmişlerdi⁸⁵ İsâ ise bir taraftan yazıcılara İlyâ'nın geldiğini belirterek Yahyâ'nın beklenen İlyâ olduğunu söylemekte (Markos, 9/12-13; Matta, 11/7-14; 17/12), diğer taraftan İlyâ'nın daha sonra geleceğini ve her şeyi yeniden tesis edeceğini haber vermekte, Vaftizci Yahyâ da kendisinin İlyâ olmadığını söylemekte, başka bir münasebetle İsâ'dan gelecek olanın kendisi olup olmadığını sormaktadır. Luka İncili'ndeki bir ifadeye göre (1/17) Vaftizci Yahyâ gerçek İlyâ değilse bile onun ruhunu taşıyordu. Bir yoruma göre İsâ, Yahyâ'nın İlyâ olduğunu söylemekle sadece İlyâ'ya benzer bir peygamberin geldiğini belirtiyordu (*NDB*, s. 223; *DB*, II/2, s. 1676). Grek ve Latin kiliseleri 20 Temmuz'u İlyâ'yı anma günü olarak kabul etmişlerdir. Yahudi bilginleri, İlyâ'nın bir gün geleceğini ve kendilerinin sonraya bıraktıkları cevapları verip açıklamaları yapacağına inanmaktadırlar (*DB*, II/2, s. 1675-1676)⁸⁶

3.3. PANAYİA (MERYEM ANA)

Pan kelimesi toplanmak manasında Ayia ise Aziz ve Azizeler manasındadır. Tüm aziz ve azizeleri içine alan manasında esasen onlardan da üstün IV. Efes konsilinde aldığı Theotokos -Tanrı'nın Annesi ya da Tanrı Doğuran- ünvanıyla Meryem Ana için kullanılan bir terimdir⁸⁷.

Cyril Mango, *Bizanslılar için, Meryem, Konstantinopolis'in hamisi ve koruyucusu olmak gibi özellikle de önemli bir role sahipti* demiştir.⁸⁸ Bu rolü başkente getirilmiş olan çok saygı duyulan iki yadigâr sayesinde almıştı. Kuşak ve Peçe. Kuşak

⁸⁴ (Matta, 17/10, 12; Markos, 9/11).

⁸⁵ (Yuhanna, 1/21; Matta, 16/14; Luka, 9/8).

⁸⁶ Ömer Faruk Harman, "İLYÂS", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ilyas> (Erişim Tarihi: 19.12.2020 Erişim Saati: 22.46).

⁸⁷ Cyril Mango çev. Gül Çağalı Güven, a.g.e., s.172

⁸⁸ Cyril Mango çev. Gül Çağalı Güven, *Bizans Yeni Roma İmparatorluğu*, YKY Yayınları, Ocak 2018, s.172

(zone), İmpatoriteriçe Pulkheria tarafından 450’de inşa edildiği söylenen Balıkpazarı’nın (Khalkoprateia) Azize Meryem Bazilikası’nda muhafaza ediliyordu⁸⁹; bu bazilika Acem Ağa Mescidi (Latince: Sancta Maria de Cinctura (de Zona))’nin tuğlalarla örülmüş duvarları çok köşeli apsisi ve batıdaki narteks ve atriumuyla bu üç kısımlı “Emporenbasilika” (Galerili Bazilika)’nın asıl önemi Meryem Ana’nın muhafaza edilmek üzere ne zaman bırakıldığı bilinmeyen kemerinden kaynaklanmaktadır.⁹⁰ Bir geleneğe göre İustinianos tarafından, Anadolu’nun orta kuzey kesimindeki Amaseia (Amasya) güneyinde bulunan Zela’dan (Zile) getirilmişti; bir başka rivayete göre ise, İmparator Arkadios (395-408) tarafından Kudüs’ten getirilmişti⁹¹. Kuşaktan daha ünlü olan Peçe (maphorion) başkentin kuzey köşesindeki Blahernai Azize Meryem Bazilikasının hemen yanındaki özel bir şapelde muhafaza edilmekteydi⁹². Cyril Mango’nun, “*Bu yadigarın I. Leon döneminin (457-74) particilerinden Galbios ve Kandidos tarafından Kapernaum’da keşfedildiği söyleniyordu, Yadigâr, onu tahta bir sandıkta muhafaza eden bir kadına aitti. Gel gelelim, patriciler, tıpatıp aynı boyda bir başka sandıkla değiştirmek yoluyla onu aşırması başardılar ve Peçe’yi Konstantinopolis’e getirdiler*”⁹³ şeklindeki ifadelerinden İstanbul’a bir tür oyunla getirildiği öğrenilmektedir. Başkenti 626’da Avarlardan ve Sasanilerden, 860’ta Ruslardan kurtaran mapharion (peçe) oldu.⁹⁴ Meryem Ananın İstanbul’un koruyucusu ve birçok mucizesi ile şifa kaynağı olduğuna inanılır.

⁸⁹ Cyril Mango, a.g.e,s 172.

⁹⁰ Wolfgang Müller- Wiener, çev. Ülker Sayın, İstanbul’un Tarihsel Topografyası 17. Yüzyıl Başlarına Kadar Byzantion-Konstantinopolis- İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, Haziran 2016, s.76.

⁹¹ Cyril Mango çev. Gül Çağalı Güven, *Bizans Yeni Roma İmparatorluğu*, YKY Yayınları, Ocak 2018, s.172

⁹² Cyril Mango çev. Gül Çağalı Güven, *Bizans Yeni Roma İmparatorluğu*, YKY Yayınları, Ocak 2018, s.172

⁹³ Cyril Mango, a.g.e., s.172.

⁹⁴ Cyril Mango çev. Gül Çağalı Güven, *Bizans Yeni Roma İmparatorluğu*, YKY Yayınları, Ocak 2018, s.172

3.4. AZİZ VE AZİZELER

3.4.1. Ayios Dimitrios (Αγιος Δημήτριος της Θεσσαλονίκης)

Selanikli Ayios Dimitrios, milattan sonra 4. yüzyıl başlarında yaşamış bir Hristiyan şehidi ve azizidir⁹⁵. Ayios Dimitrios özellikle orta çağda Ortodoks kilisesi tarafından asker azizler arasında sayılarak büyük saygı görmeye başlamıştır. Sık sık Ayios Yeorgios ile eşleştirilmiştir. Doğu Ortodoks kiliselerinde, Miladi takvime göre 26 Ekim, Julyen takvimine göre 8 Kasım yortu günüdür. Roma Katolik kilisesinde Sirmiumlu Dimitrios olarak bilinir ve 8 Ekim’de anılır⁹⁶. İstanbul’da bulunan Ayios Dimitrios ayazmalarının yortu günü Ortodokslarca 26 Ekim olarak kabul edilen günde kutlanır.

3.4.2. Ayios Kharalambos

Hieromartis (kutsal şehit) unvanına sahip olan Ayios Kharalambos, en eski azizlerden birisi olan Kharalambos, Roma İmparatoru Septimus Severus döneminde (193-210) Manisa’da Hristiyanların ruhani lideri olarak görev yapıyordu⁹⁷. Roma İmparatorluğu, henüz Hristiyanlığı kabul etmediği için, dönemin valisi Lukianus tarafından verdiği vaazlar nedeniyle tutuklanmış ve işkenceye uğramıştır⁹⁸. Çırlıçıplak soyulduktan sonra, derisi yüzülen Kharalambos’un ağzına bir de hayvan gemi takılıp halkın içinde gezdirildiği ve sonra da başı kesilerek öldürüldüğü rivayet edilir. Bu kadar işkenceye maruz kalmasına rağmen inancından vazgeçmeyen Kharalambos’un “kutsal şehit” olarak anılmasının nedeni budur. Ayios Kharalambos’un anıldığı gün 10 Şubat’tır.

3.4.3. Ayios Nikolaos

Piskopos Nikolaos (Barili Nikolaos ya da Myralı Nikolaos olarak da bilinir), Likya'nın Myra yöresinde (günümüzde Demre) yaşamış bir 4. yüzyıl

⁹⁵URL_1_ [https://tr.wikipedia.org/wiki/Dimitrios_\(aziz\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Dimitrios_(aziz)) Erişim Tarihi. 06.11.2020. Erişim Saati. 12:14.

⁹⁶ URL_1_ [https://tr.wikipedia.org/wiki/Dimitrios_\(aziz\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Dimitrios_(aziz)) Erişim Tarihi. 06.11.2020. Erişim Saati. 12:14.

⁹⁷ URL_1_ <https://www.ortodokslartoplulugu.org/azizlerimiz-hayat-hikayeleri/10-subat-saygideger-babamiz-haralambos/>

⁹⁸ URL_1_ <https://www.ortodokslartoplulugu.org/azizlerimiz-hayat-hikayeleri/10-subat-saygideger-babamiz-haralambos/>

Hristiyan azîzidir⁹⁹. Yunanistan'ın, Rusya'nın, çocukların ve denizcilerin azizidir.¹⁰⁰ 6 Aralık, Ayios Nikolaos Günü olarak kutlanır. 6 Aralık tarihinde birçok ülkede çocuklara hediyeler verilir.¹⁰¹

Ayios Nikolaos'un varlığını destekleyen tarihi bir belge mevcut değildir. Antik Likya'nın liman kenti Patara'da doğduğu kabul edilir. Gençliğinde Filistin ve Mısır'ı dolaşmıştır.¹⁰² Likya'ya döndükten sonra Myra piskoposu olmuştur. Roma İmparatoru Diocletian döneminde Hristiyanların gördüğü zulüm esnasında tutuklanmıştır. İmparator Büyük Konstantin döneminde serbest bırakılmıştır ve 325 yılındaki İznik Konsili'ne katıldı. Öldükten sonra Myra'daki kilisesinin mezarlığına gömüldü. 6. yy'a gelindiğinde türbesinin ünü bayağı yayılmıştı. 1087 yılında İtalyan denizciler ya da tüccarlar kemiklerini İtalya'nın Bari kentine götürdüler. Bu nakil, Ayios Nikolaos'un Avrupa'daki ününü büyük oranda artırdı ve Bari bir hac merkezi haline geldi. Ayios Nikolaos'un kemikleri bugün Bari'deki 11. yy. yapımı Ayios Nikolaos Bazilikası'ndadır.¹⁰³

Ayios Nikolaos, iyi kalpliliği ve cömertliği ile meşhurdu. Yoksulluk nedeniyle fuhuşa sürüklenecek olan üç genç kızın çeyiz masraflarını ödeyip evlendirdiğine ve bir kasap tarafından öldürülüp tuzlu suya basılan üç çocuğu dirilttiğine inanılır Hristiyanlıktaki küçük azîzlerden biri olmasına rağmen, Ortaçağ'da ünü tüm Avrupa'ya yayıldı ve pek çok ülkede adına binlerce kilise inşa edildi. Roma İmparatoru I. Justinianus, Nikolaos adına Konstantinopolis'te (bugünkü İstanbul) bir kilise inşa ettirdi. Ayios Nikolaos'a atfedilen mucizeler, Orta çağ ressamlarının ve oyuncularının sıklıkla canlandığı konulardandı. Ayios Nikolaos Günü'nde "Çocuk Piskopos" olarak adlandırılan bir erkek çocuğunu, temsili olarak, Kutsal Masumlar Günü'ne (28 Aralık) kadar piskopos atamak, tüm Avrupa'da yaygın bir gelenektir¹⁰⁴

⁹⁹ URL_1_ <https://antalya.ktb.gov.tr/TR-112740/aziz-nikolaos.html>

¹⁰⁰ URL_1_ <https://antalya.ktb.gov.tr/TR-112740/aziz-nikolaos.html>

¹⁰¹ URL_1_ <https://antalya.ktb.gov.tr/TR-112740/aziz-nikolaos.html>

¹⁰² URL_1_ <https://antalya.ktb.gov.tr/TR-112740/aziz-nikolaos.html>

¹⁰³ URL_1_ <https://antalya.ktb.gov.tr/TR-112740/aziz-nikolaos.html>

¹⁰⁴ URL_1_ <https://antalya.ktb.gov.tr/TR-112740/aziz-nikolaos.html>

3.4.4. Ayia Paraskevi (Αγία Παρασκευή)

Ayia Paraskevi, ikinci asrın başlarında, Yunan aileden, Adrianos'un hükümdar olduğu yıllarda dünyaya gelmiştir ¹⁰⁵.

Ayia Paraskevi dünyaya gelmeden önce, ebeveynleri büyük acılar yaşamış; kendilerine evlât vermesi için sürekli olarak dua ederek doğacak çocuklarını İsa'ya adamak istemişlerdi. ¹⁰⁶ Kendisine inananların duasını kabul edip isteklerini yerine getiren Tanrı, onların da dualarını kabul etti, azize haftanın altıncı günü adınında anlamı olan Cuma günü doğdu. Ayia Paraskevi gerçek bir Hıristiyan oldu; tüm kadınlara bir örnek teşkil etmekteydi. Kalbinin temizliğinden dolayı da Allah ona kerametler meydana getirmesi yeteneğini verdi. Sağrıları tedavi etti ve ölüleri yeniden diriltti.

Eski Roma kralı Antoninos, iyi bir Hıristiyan olan Ayia Paraskevi'ye çeşitli işkenceler yaşatmıştır. Ayia Paraskevi'yi içi yağ ve katran dolu büyük bir kazanın içine attırdı fakat Ayia Paraskevi kazanın içinde yanmayarak öylece durabiliyordu. ¹⁰⁷ Bunu gören ve onun bu kerametlerine hayran kalan kral, kazanın içinde bulunan yağdan serpmesini istedi ve Ayia Paraskevi Krala kızgın yağ ve katran fırlatınca gözlerinin kör oldu. Azize, kralı iyileştirip yeniden görmesini sağlayınca kralın Tanrı'ya inandığını zikrettiği bilinmektedir. ¹⁰⁸ İstanbul'da göze iyi gelen ayazmaların çoğunda Ayia Paraskevi'ye adanması mucizeleri ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Yortu günü 26 Temmuzdur. ¹⁰⁹

3.4.5. Ayios Yeorgios

Ayios Yeorgios koruyucu aziz olarak kabul edilir. MS 280 yıllarında Filistin'in Lod şehrinde doğmuştur. 23 Nisan 303 yılında ise öldüğü bilinmekte, yortu günlerinde ayinler yapılmaktadır ¹¹⁰.

¹⁰⁵ URL. <https://www.ortodokslartoplulugu.org/azizlerimiz-hayat-hikayeleri/azize-paraskevi/>

¹⁰⁶ URL. <https://www.ortodokslartoplulugu.org/azizlerimiz-hayat-hikayeleri/azize-paraskevi/>

¹⁰⁷ URL. <https://www.ortodokslartoplulugu.org/azizlerimiz-hayat-hikayeleri/azize-paraskevi/>

¹⁰⁸ URL. <https://www.ortodokslartoplulugu.org/azizlerimiz-hayat-hikayeleri/azize-paraskevi/>

¹⁰⁹ URL_1_ <https://www.ortodokslartoplulugu.org/azizlerimiz-hayat-hikayeleri/azize-paraskevi/>

¹¹⁰ URL_1_ <https://tr.wikipedia.org/wiki/Yorgi>

Ayios Yeorgios'un' bir krallığa zarar veren ejderhayı öldürme efsanesi günümüze kadar ulaşan önemli bir mitolojik hikayedir. Ayios Yeorgios'un tasvir edildiği ikonalarda bu efsane işlenmektedir. Tasvirlerle konu olan efsane, *“Ejderha günde iki kuzu yiyerek ülkenin açlığa sürüklenmesine sebep olur. Kral ejderhayı öldürmek için tüm imkânları denese de başarılı olamaz, fakirleşen ve çaresiz kalan halk ejderhaya genç kızları kurban etmeye başlar. Sıra kralın kızına gelir. Prenses kurban olarak gönderildiği yerde, denizden çıkacak olan ejderhayı bekler. Fakat Aziz Georgios kralın kızını kurtarmak için beyaz atının üstünde oraya gelir, denizden çıkan ejderhayı elindeki mızrakla yaralar ve atının ayakları altında ezerek öldürür. Ejderhanın öldürülmesine sevinen kral, Aziz Georgios'a teşekkür etmek için ona hediyeler sunar, Georgios ise bu hediyeleri halka dağıtarak oradan ayrılır.”* şeklindedir.¹¹¹ Bu sembolik anlatımda prensesin Hristiyanlığı temsil ettiği, ejderhanın ise Hristiyanlığın karşısında olan güçler olduğu kabul edilebilir. Ejder, “Dragon” sürüngen gövdesi ile yersel gücü temsil ederken, bedeninde kanatlara sahip olması ile göksel, tanrısal olanı, hükümdarlığı, savaşçıyı, iradeyi de temsil eder. Bu bakış açısı ile “Ejder”in, doğa güçlerine inanılan pagan dinini ifade ettiği de düşünülebilir. Hristiyanlığın ilk dönemlerindeki inanca göre ise; bir genç kızını ejderden kurtarmak, kötü olanı yenmek ve saflığı ortaya çıkartmak anlamına gelir. Efsanenin kahramanı Ayios Georgios'un daha sonraları Hristiyanlığı savunurken idam edildiği bilinir. Mezarı Hristiyanlara göre Lod şehrinde, Müslümanlara göre ise Musul'dadır. Bizans döneminden beri birçok manastıra adanan aziz, günümüzde Fenerde bulunan Ayios Yeorgios Rum Ortodoks Patrikhanesi, Edirnekapı, Burgazada ve Büyükkada'da Ayios Yeorgios kiliselerinde hala ibadetin devam etmektedir.¹¹²

3.4.6. Ayios Sevastianos

Ayios Sevastianos, III. Yüzyılda yaşamış Roma İmparatorluğu'na bağlı birliklerde yüzbaşı olmuş ilk Hristiyan aziz ve şehitlerinden biridir¹¹³. Romalılar çok tanrılı pagan dinine inanırken Ayios Sevastianos Romalıları Hristiyanlık hakkında bilgilendirmeyi kendine görev edinmişti. Bu anlatılar tablolarla sıklıkla konu olmuş, Leonardo da

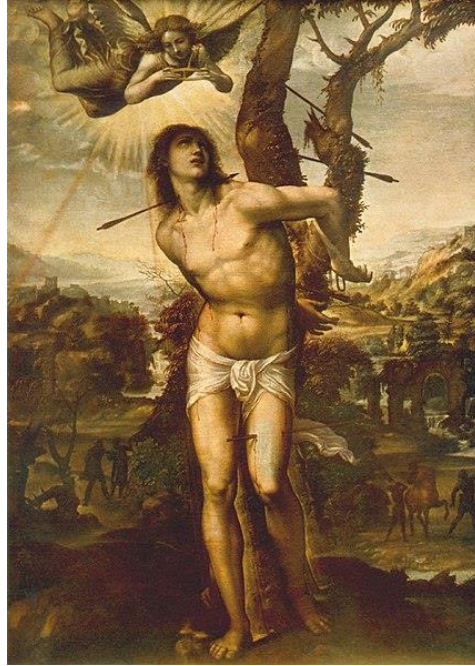
¹¹¹URL_1_ <https://tr.wikipedia.org/wiki/Yorgi>

¹¹² URL_1_ <https://tr.wikipedia.org/wiki/Yorgi>

¹¹³ URL_1_ https://tr.qaz.wiki/wiki/Saint_Sebastian.

Vinci'ye ait Ayios Sevastianos ait çizimi de bulunmaktadır¹¹⁴. Bir çarpmıha bağlanan Ayios Sevastianos türlü işkencelere maruz kalmıştır, eserlerde bu sahne vücuduna saplanan oklar ile tasvir edilmektedir¹¹⁵.

Etrafındaki kişileri Hristiyanlığa çektiği anlaşıldığında pek çok zulüme maruz kalmıştır. Sayısız okla vurulup ölüme terk edilmiş fakat mucizevi bir şekilde ölmemiş; Romalı bir kadın tarafından kurtarılmıştır. İyileştikten sonra Hristiyanlığı tanıtmak adına yaptığı çalışmaları devam edince imparator tarafından bu kez Roma'da öldürülmüştür. Ölüm gününün ortodoklarca anıldığı yortu günü 18 Aralık'tır ve vebaya karşı bir koruyuculuğu olduğuna inanılmaktadır. Büyük veba salgını döneminde insanların kendilerini koruması için sığındıkları koruyucu aziz olmuştur.¹¹⁶ Bunun nedeni veba yaralarının Ayios Sevastianos'un öldürüldüğü ok izlerinin veba salgının vücutta bıraktığı yara izlerini anımsatması ve azizin neredeyse ölmüşken yeniden dirilmesidir (Şekil 3.2) ¹¹⁷

Şekil 3. 2: Ayios Sevastianos (https://tr.qaz.wiki/wiki/Saint_Sebastian. (Erişim Tarihi: 19.02.2021 Erişim Saati:14.36)

¹¹⁴ URL_1_ https://tr.qaz.wiki/wiki/Saint_Sebastian.

¹¹⁵ URL_1_ https://tr.qaz.wiki/wiki/Saint_Sebastian.

¹¹⁶ https://tr.qaz.wiki/wiki/Saint_Sebastian.

¹¹⁷ https://tr.qaz.wiki/wiki/Saint_Sebastian.

)

3.4.7. Ioannes Prodromos (Vaftizci Yahya)

Yahya veya Yuhanna (y. MÖ 10 / 1 – MS 30), İsa'nın çağdaşı, Zekeriya'nın ise oğlu olan Yahudi din büyüğüydü³. Hristiyanlıkta Vaftizci Yahya olarak anılır ve aziz kabul edilir. Hristiyanlar tarafından her yıl 24 Haziran'da "Vaftizci aziz Yuhanna günü" kutlanır.¹¹⁸ Bahá'îlik, Sâbiîlik ve İslam'da ise bir peygamber olarak kabul edilir. Bu durum Yeni Ahit ile Kuran ve Baha'i metinlerinden teyit edilir. Vaftizci Yahya'nın yaşamı, bizzat Yahudi tarihçi Josephus tarafından anlatılır.¹¹⁹ Yeni Ahit'te, bir mesih öngörüp, İsa'nın geldiğini Yuhanna İncili ile bildirdiği ve halkı İsa'nın vaazları ile bilgilendirdiği için "İsa'nın öncüsü" olarak tasvir edilir. Luka İncili'ne göre, İsa'nın akrabasıdır. Sâbiîler Yahya'nın, İsa'nın akrabası olduğuna inanmaz ancak Sâbiîlikte Yihya Yahane olarak geçer ve en büyük peygamber olarak kabul edilir. İslam'a göre Yahya'nın annesi, Meryem'in teyzesidir.¹²⁰

4. TARİHİ YARIMADADAKİ KAYIP VE İŞLEVİNİ SÜRDÜRMEYEN AYAZMALAR

Tez çalışması kapsamında kayıp ayazmalar başlığı altında, kaynaklarda geçen fakat günümüzde hiçbir iz bulunamayan ayazmalar, işlevini sürdüremeyen ayazmalar ise, günümüzde konumu bilenen fakat harabe halinde bulunan veya terk edilmiş ayazmalar bu başlık altında incelenmiştir.

4.1. KAYIP AYAZMALAR

4.1.1. Ayios Athanasios (Άγιος Αθανάσιος) Ayazması (Fener)

Patrihane yanında, Maraşlı Rum İlkokulu'nun bahçesinde köşede yer alıyordu. Ayazmanın iç duvarına damlayan damlalardan içme suyu ile doldurulmuş musluklu

¹¹⁸ URL. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Yahya>

¹¹⁹ URL. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Yahya>

¹²⁰ URL. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Yahya>

bir su haznesi vardı¹²¹. Ayazmanın 1750 yıllarına dayandığı bilinmektedir. 18 Ocak yortu gününde panayır düzenlenmekteydi. M. Gedeon, 1879'da kutsal suya giden koridorun, emekli baş rahiplere kiralanmış küçük evlerin içinden geçtiğinden bahsetmektedir. Daha sonralarda ise Patrik Joachim, bu evleri yıktırdı ve ayazmada böylece yok oldu.¹²²

4.1.2. Ayia Evdoksiya (Αγία Ευδοκία) Ayazması (Langa-Kâtip Kasım)

1947'de "Langa'da, Kâtip kasım Mahallesi'nde Asker Sokağı'nda meydanımsı bir yerde yerin altındadır Kaba taştan yapılmış dört alçak duvar üzerine galvaniz örtülü kagir bir yapıdır. Evvela dört bozuk kaba taş basamaklı merdivenle, sonra sağa kıvrılan bir dirsekle 7 taş basamak, üç adım yürüyünce tekrar 4 taş basamaklı merdivenle inilir. Tavanı tonoz olup bir tepe penceresi ile aydınlatılmıştır. Sağ duvarda 2, sol duvarda 1 olmak üzere birer metre boyunda üç hücre vardır sol tarafta 1,5 metre kadar boyunda kemerli ve iki demir kanatlı bir kapıdan asıl ayazmanın içerisine girilir. Burası 4,30 metre genişlikte 6,30 metre uzunlukta olup tavanı tonozdur. Bir tepe penceresi varsa da içerisi karanlıktır. Solda kapının yanında tulumbalı bir kuyu bulunmaktadır. Sol duvarda 1,40 metre boyunda 70 cm genişlikte iki hücre vardır. Sağda kapının yanındaki duvarın içindeki camlı çerçeve içerisinde Ayia Evdoksiya'nın yağlı boya bir tasviri vardır. Panayırı Mart'ın ilk haftası Perşembe günü yapılır."¹²³ Şeklinde açıklanmıştır, 1991'de ise burada 1988 yılında bir şekilde ayın yapıldığı ve daha sonralarda tahrip olduğu belirtilmiştir. Saha çalışmasında ve belgelerde tespit edilememiştir.

4.1.3. Ayia Marina (Αγία Μαρίνα) Ayazması (Fener)

1947-48'li yıllarda Hakkı Göktürk'ün metruk olarak belirttiği Ayia Marina Ayazması Hakkı Göktürk tarafından, "Fener'de bulunan (Bugün Balat Mahallesi sınırlarında kalan) "Ayia Marina Ayazması Mürselpaşa caddesindedir. Vapur iskelesi istikametinden gelince sağ tarafta biraz ileride tekel yaprak tütün bakımevinin yanı başında, sabun imalathanesi olarak kullanılan eski bir Bizans yapısının altındadır. İki demir kanatlı kapusu ve parmaklıklı, demir kanatlı bir penceresi sac bir levha ile

¹²¹ Νίκου Ατζεμογού, Τ'ΑΓΙΑΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΡΟΛΗΣ, Atina,1990, s. 26

¹²² Νίκου Ατζεμογού, Τ'ΑΓΙΑΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΡΟΛΗΣ, Atina,1990, s. 26

¹²³ Hakkı Göktürk, a.g.e. s.1538-1539

kapatılmıştır. İki üç taş basamaklı merdivenle inilir ve içerisinde bir kuyu bulunmaktadır. 20-25 sene evvel ziyaret edilirdi, şimdi metruktur.”¹²⁴ Şeklinde ifade edilmiştir. Niko Acemoğlu ise, “Mürselpaşa caddesi üzerinde Eflak Gika Hegemon’una mensup bir ailenin evinde yer almaktaydı, denize 50-60 metre mesafede olmasına rağmen suyu içilebilirdi, 1935-40’lı yıllara kadar ziyaret edildiği bilinmektedir” şeklinde ifade etmiştir.¹²⁵ Saha çalışmasında yeri tespit edilememiştir.

4.1.1. Ayia Paraskevi (Αγία Παρασκευή) Ayazması (Kumkapı)

Hakkı Göktürk, “Kumkapı’da, Düzgün Sokağı’nda 17 numaralı Bay Şekerciyan’ın evinin bahçesindedir. 2,90 metre genişliğinde, 7 metre uzunluğunda tavanı tonoz zemini Malta taşı döşelidir. Ön cephesi camekândır kapıdan girilince solda 1 m uzunlukta 66 cm genişlikte 68 cm yükseklikte ağız mermer bilezikli bir kuyu bulunmaktadır. Ön yüzü güzel bir kabartma çiçek motifi ile süslüdür. Yanında aynı yükseklikte bir mermer delikli taş ikisinin arasında yuvarlak ayna taşlı bir mermer tekne vardır. Karşı duvarda, duvar boyunca iki tahta raf üzerinde camlı çerçeve içinde Ayia Paraskevi’nin gümüşlü yağlı boya bir tasviri ve diğer aziz tasvirleri vardır. Panayırı 26 Temmuz’da yapılır.”¹²⁶ Şeklinde ifade etmiştir. Saha çalışmasında tespit edilememiştir.

4.1.2. Ayia Paraskevi (Αγία Παρασκευή) Ayazması (Kumkapı)

1947 ‘de “Kumkapı’da, Arapzade Sokağı’nda 42 numaralı evin altındadır. Sokak üzerinde alçak bir kapısı vardır. Sola kıvrılan bir dirsek ile 9 taş basamaklı bir merdivenle inilir. 2,85 metre genişlikte, 3 metre kadar uzunlukta tavanı tonoz zemini Malta taşı döşelidir. Orta yerde ağız yekpare mermer bilezikli bir kuyu bulunmaktadır. Kapıdan girilince karşı duvarda sol köşede yani karagül adında bir hayır sahibi tarafından 1938’de yaptırılmış iki musluklu ve mermer tekneli bir çeşme vardır. Karşı duvarda bulunan bir tulumba vasıtasıyla kuyudan çıkarılan su buraya doldurulmaktadır. Duvarlarında camlı çerçeveler içerisinde azizlerin yağlı boya tasvirleri vardır. Çeşmenin üzerine gelen duvarda bir tepe penceresi vardır. Elektrikle

¹²⁴ Hakkı, Göktürk, a.g.e. s.1542.

¹²⁵ Νικου,Ατζεμογλου, Τ’ΑΓΙΑΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΡΟΛΗΣ,Atina,1990,s. 28

¹²⁶ Hakkı Göktürk, a.g.e. s.1547.

aydınlatılmıştır. Panayırı 26 Temmuz'da yapılır.”¹²⁷ Şeklinde ifade edilmiştir. Saha çalışmasında tespit edilememiştir.

4.1.3. Ayios Dimitrios (Άγιος Δημήτριος) Ayazması (Kumkapı)

1947-48'de “Kumkapı, Telli Odalar Sokağı'nda; 9 numaralı evin içinde yer altındadır. Üç taş basamaklı merdivenle inilir küçük bir tonozdur. İçerisinde dört köşe bir kuyu bulunmaktadır. Methale 9 taş basamaklı mukavves merdivenle inilir. Ziyaret edilen ayazmalardandır.”¹²⁸ Şeklinde ifade edilmiştir. Saha çalışmasında ve belgelerde tespit edilememiştir.

4.1.4. Ayios Ioannes (Άγιος Ιωάννης) Ayazması (Samatya)

1947'de “Samatya'da İnekçi Sokağında Eleni'nin bahçesindedir. Bahçenin altında içerisinde suyu olan küçük bir tonoz olup önünde bir havuz bulunmaktadır. Yazın suyu çekilir. 2 basamaklı merdivenle inilir. Bahçenin halkı tarafından duvarına bir kutu içine konulmuş ikonlar ve bir fener vardır.”¹²⁹ Şeklinde ifade edilmiştir. Saha çalışmasında ve belgelerde tespit edilememiştir.

4.1.5. Ayios Ioannes Kalivitis (Άγιος Ιωάννης Καλοβίτης) Ayazması (Kadırğa)

1947'de “Aynülhaya çıkmazında 7 numaralı evin bahçesindedir. Bileziği yekpare taştan oyulmuş bir kuyudan ibarettir. İçerisinde kenarda bir mezar görülmektedir ki adına takdis edilen azize ait olduğu söylenir. Panayırı 15 Ağustostadır. Bu ayazma hakkında şöyle bir menkıbe vardır; İoannis Kalivitis Bizans'ın kibar ve zengin ailelerine mensup Eftropios ve Teodora isminde baba ve ananın çocuğu olarak İstanbul'da dünya gelir; gayet dindar olup 12 yaşında evini terk ederek İstanbul'da bir manastıra girer. Manastır'da fasılasız ibadet yapılırdı. 8'er saatten 3 kafile olarak ibadete devam edilir, birinci kafilenin bıraktığı yerden ikinci kafile başlar. İkinci kafilenin bıraktığı yerden üçüncü kafile alır ve böylece devam ederdi. Manastır uyumayan rahipler manastırı adını almıştı. 6 yıl sonra ebeveyninin hasretine dayanamayan genç İoanis bir dilenci kıyafetine girip evlerinin karşısına bir kulübe kurarak içinde yaşamaya başlar, kendisini tanımayan eski hizmetçi ve

¹²⁷ Hakkı Göktürk, a.g.e. s.1547.

¹²⁸ Hakkı Göktürk, a.g.e. s.1563.

¹²⁹ Hakkı Göktürk, a.g.e. s.1571

uşaklarının hakaretine uğrar. Nihayet öleceğini hissederek mektebe gittiği sıralarda anası ve babası tarafından verilen altın haçlı incili ellerinin üzerine koyarak öylece kendisini ana ve babasına tanıtır ve birkaç dakika sonra ruhunu teslim eder. Kulübesinin bulunduğu yere gömülür ve mezarının bulunduğu yerden bir su fışkırır, ayazma olur.”¹³⁰ Şeklinde ifade edilmiştir.

4.1.6. Ayios Minas (Άγιος Μηνάς) Ayazması (Kumkapı)

1947’de “Kumkapı’da Müsteşar Sokağı’nda 3 numaralı evin içinde yer altındadır. Sola doğru kıvrılan bir dirsekle 13 taş basamaklı merdivenle inilir. 2,75 m genişlikte, 4 m uzunlukta karanlık bir tonoz mahal olup orta yerde cidarı tuğla kaplı az derinlikte bir kuyu bulunmaktadır. Dipte sağ köşede su kaynayan bir çukurda vardır. Evin içinde bir el tulumbası yapılmış suyundan istifade edilmektedir. Kışın kuyu taşarak girilmeyecek bir durum alır metruk ayazmalardandır.”¹³¹ Şeklinde ifade edilmiştir saha çalışmasında tespit edilememiştir.

4.1.7. Ayios Nikolaos (Άγιος Νικόλαος) Ayazması (Fener)

Hakkı Göktürk’ün 1948 yılı çalışmasında, “Fener’de Ayios Nikolaos Ayazması, Abzülezelpaşa caddesinde Turyağ deposu önündedir yaya kaldırımının üzerinde bulunan demir kapaklı methalinden 8 mozaik basamakla merdivenden inilerek sol tarafta duvarın altında bir kuyu olup, sol tarafında dar bir tonoz gözükmektedir. Ayazma yolun altına rastlar. 1948’de uzun zamandan beri metruk bulunuyordu. Yanında binaya ayazmaya ait bir ibadethane olup Turyağ müessesinin deposu olarak kullanılmaktadır. Depoda çalışanların rivayetine göre içinde ayazmaya ait bir kitabe ile ikonlar var imiş. Ziyaret imkânı bulunamadı.”¹³² Şeklinde ifade etmiştir. Niko Acemoğlu 1991’de ayazmanın içerisinde çalışanların öncesinde İncil ve ikonaların bulunduğunu fakat bir zaman sonra kaybolduğunu itiraf ettiklerini yazmıştır¹³³. Yapının kendisinin ise, 1988 yılında Bedrettin Dalan’ın Belediye Başkanı olduğu dönemde, cadde üzerindeki yeni binanın belediye ekipleri tarafından genişletilmesi

¹³⁰ Hakkı Göktürk, a.g.e. s.1571.

¹³¹ Hakkı Göktürk, a.g.e. s.1577.

¹³² Hakkı, Göktürk, a.g.e.,s.

¹³³ Νικου, Ατζεμογυ, Τ’ΑΓΙΑΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΡΟΛΗΣ, Atina, 1990, s. 28

sırasında Ayios Nikolaos Ayazması dahil olmak üzere birçok tarihi bina yıkıldı.¹³⁴ Yok olan yapının basık kemerli etrafı boyunca dolanan rumi kompozisyonlu girişi ve iki yanında birer mukarnas başlıklı sütun oldukça dikkat çekmektedir. Mukarnaslı sütun başlığı Osmanlı mimarisinin tipik örneklerindedir. Ayazmanın kapısı ahşaptır; dış duvarları taştan gözükmektedir. Fotoğrafta görüldüğü üzere, yazıtta “BYZANTINON ΑΓΙΑΣΜΑ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΓΑΟΥ”¹³⁵ şeklinde yazıtta kazınmış şekilde yazıldığı görülmektedir (Şekil 4.1).

Şekil 4. 1: Ayios Nikolaos Ayazması (Fener),1988 öncesi (Niko Acemoğlu)

4.1.8. Ayios Nikolaos (Άγιος Νικόλαος) Ayazması (Kumkapı)

1947’de “Kumkapı’da Hisarçeşmesi Sokağı’nda 19 numaralı basamaklı bir merdivenle inilir, sonra dar bir dehlizden altı adım yürüdükten sonra 10 evin altındadır. Kapısı sokak üzerindedir. Evvele sağa kıvrılan bir dirsekle 12 taş basamaklı bir merdivenle daha inilir. Ayazmanın içerisi, 2,88x6,90 metre genişliktedir. Üstü tonoz zemini çimentodur. Karşıda sol köşede bir kuyu vardır; tavanda kuyunun üstüne gelen hizada bir camekanla örtülmüş bir tepe penceresi vardır ki ayazmanın üzerindeki evin bahçesine açılır. Merdivenlerden inildiğine göre

¹³⁴ Νικου,Ατζεμογυ, Τ’ΑΓΙΑΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΡΟΛΗΣ,Ατina,1990,ς. 29

¹³⁵ Νικου,Ατζεμογυ, Τ’ΑΓΙΑΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΡΟΛΗΣ,Ατina,1990,ς. 29

karşıda iki musluklu yüzü kabartma çiçek motifleriyle süslü bir mermer tekne vardır. Duvarlarında camlı çerçeveler içinde Ayios Nikolaos'un gümüşlü bir tasviri ve diğer aziz tasvirleri vardır. Ayazma elektrikle aydınlatılmıştır. Panayırı 6 Aralık'ta yapılır.”¹³⁶ Şeklinde ifade edilmiştir. Saha çalışmasında tespit edilememiştir.

4.2. İŞLEVLERİNİ SÜRDÜREMİYEN AYAZMALAR

4.2.1. Ayia Efimia (Η Αγία Ευφημία) Ayazması (Fener)

Fenerde, Ayia Efimia Ayazması tarifi için Hakkı Göktürk Fener’de (Bugün Balat Mahallesi sınırlarında kalan) (Şekil 4.2) *Ayia Efimia Ayazması'nın “Camcı çeşmesi yokuşu ile İncebel Sokağı kavşağı köşesinde bulunan Makridi Paşa evinde idi”*¹³⁷ şeklinde ifade etmiştir. Günümüzde Camcı çeşmesi yokuşu ile İncebel Sokağı ismi değişmediğinden yer tespiti kolaylıkla yapılabilmektedir fakat Ekrem Ayverdi ve Alman Mavileri haritalarında Makridi Paşa evi ifadesi geçmezken, Pervititch’de görülen Makridi Paşa evi ve bahçesi görülmektedir (Şekil 4.3).

Şekil 4. 2: Ayia Efimia Ayazması 1966,1982,2013 hava fotoğrafları (İBB,Şehir Haritari)

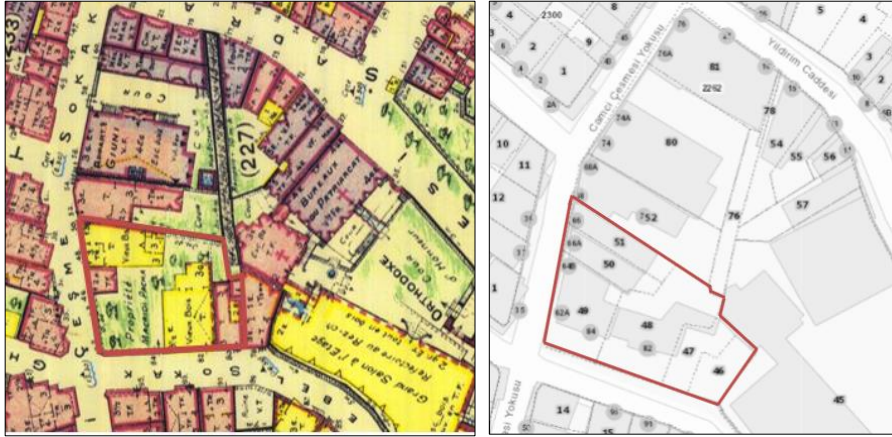

¹³⁶ Hakkı Göktürk, a.g.e. s.1580.

¹³⁷ Hakkı, Göktürk, a.g.e,s.1552.

Şekil 4. 3: Ayia Efimia Ayazması, Pervititch, Ayverdi, Alman Mavileri haritaları

Günümüzde İncebel Sokak ile Camcı Çeşmesi Yokuşunun kesiştiği köşede bulunan Pervititch haritası çakıştırıldığında 46, 47, 48, 49, 50 parselleri içine almaktadır (Şekil 4.4.) İncebel Sokağı'nda, Fener Rum Patrikhanesi boyunca devam eden duvardan sonra 5 katlı bahçeli binanın ve yanında devam eden evlerin bulunduğu parsellerin altında kalmış olduğu düşünülmektedir (Şekil 4.5-6). Ulaşılan yazılı ifadeden başka ayazmanın yerini gösteren bir harita veya belge bilinmemektedir. Bu ayazmanın “1941 yılından çıkan Patrikhane yangınında bu evinde yandığını ve 1947’de bu ayazmanın sadece tonozdan ibaret harabe halinde olduğunu”¹³⁸ Hakkı Göktürk aktarmıştır. 1991’de Niko Acemoğlu’nun Ayia Efimia (Dağların Efimiası Ayazması) adlı başlığında “Sadrazam Ali Paşa caddesinde, Ekümenik Patrikhanesi bahçesinde arka duvarda Ayia Efimia’nın kutsal suyu vardı. 11 Temmuz’da kutlanıyordu. Ayia Efimia şapheli 1797-1798 yılında inşa edilmişti. Patrik’in 12 Temmuz 1808 tarihli Cyril Lavrites’e gönderdiği mektuptan buranın inşa edildiği görülmektedir.”¹³⁹ Şeklindeki ifadeleri ile saha çalışması kapsamında ayazmanın yeri eski haritalara denk gelen parsellerin olduğu alan incelenirken patrikhane duvarından devam eden ve sacla kapatılmış alanda diğer örnekler göz önüne alındığında, ayazmayı anımsatan bir kemerli niş görülmektedir (Şekil 4.7). Bu alan daha fazla araştırmaya muhtaçtır.

Şekil 4. 4: Ayia Efimia Ayazması 46, 47, 48, 49, 50 parseller, Pervititch ve günümüz haritası

¹³⁸ Hakkı, Göktürk, a.g.e., s.1537.

¹³⁹ Νικου,Ατζεμογλου, Τ’ΑΓΙΑΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΡΟΛΗΣ,Atina,1990,s. 26

Şekil 4. 5: Ayia Efimia Ayazması'nın bulunduğu sac ile kapatılmış parsel

Şekil 4. 6: Ayia Efimia Ayazması, sac ile kapatılan alanın Pervititch'teki görünümü ve günümüz hava fotoğrafı

Şekil 4. 7: Ayia Efimia Ayazması olduğu düşünülen kalıntı,2020

4.2.2. Ayios Eftimios (Αγιος Ευθύμιος) Ayazması (Fener)

1947’de Hakkı Göktürk, Fener’de İncebel Sokağı’nda; merhum doğramacı Sinan’ın 68 numaralı evinin bahçesinde (Şekil 4.8). Evin altına rastlayan 1 m kadar uzunlukta, 1 m yakın genişlikte bir tonozun içinde derin bir kuyudan ibarettir (Şekil 4.9) Ahşap bir raf üstünde Ayios Eftimios’un çerçevesi bir ikon ve diğer birkaç ikon bulunmaktadır. Şeklinde ifade etmiştir. Ayazma bugün kırık dökük bir haldedir. İkonaları bulunmamaktadır. Maraşlı Rum İlkokulunun bahçesinden de girilebilmektedir.

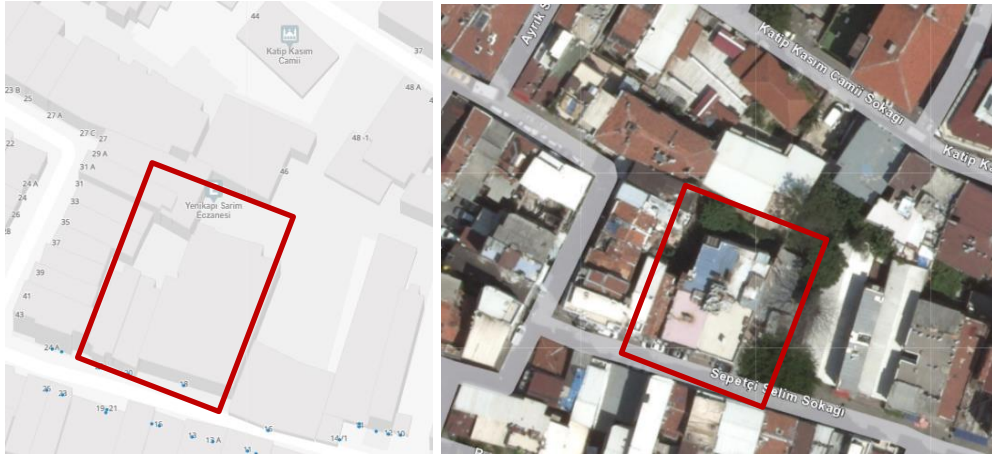
Şekil 4. 8: Ayios Eftimios Ayazmasının bulunduğu 68 numaralı ev ve Maraşlı Rum İlkokulu bahçesi,2020

Şekil 4. 9: Ayios Eftimios Ayazması, kanal, havuz ve teknesi,2020

4.2.3. Ayios İoannis (Άγιος Ιωάννης) Ayazması (Langa- Kâtıp Kasım)

Ayios İoannis Ayazması, Sepetçi Selim Sokağı'nda 18 numaralı evin altında bulunan ayazma 144 pafta 778 ada 54 parselde bulunmaktadır (Şekil 4.10) 5495 numaralı kararla 12.07.1970 tarihinde ayazma kalıntısı olarak tescillenmiştir. Ayazma özel mülk içinde kalmaktadır. Ayazma saha çalışmasında görülememiştir.

Şekil 4. 10: Ayios İoannis Ayazmasının bulunduğu evin hâlihazır konumu ve 2020 hava fotoğrafı

1922-1945 yılları aralığına tarihlenen Pervititch haritasında küçük küçük binaları olan bir bahçeli alan gözükse bile ayazma ifadesi bulunmamaktadır (Şekil 4.11). 1947'de, "Langa'da Sepetçi Selim Sokağı'nda 16 nolu evin methaliden girince 1 metre kadar

genişlikte tavanı tonoz olan bir yerden 9 taş basamaklı merdivenle inilerek bir demir kanatlı kapıdan girdikten sonra üç tas basamaklı merdivenle daha inilir. 2, 30 m genişlikte, 7,5 metre uzunlukta tavanı tonoz zemini taş döşemeli ise de bakımsızlıktan toprak halini almış karanlık bir yerdir. Kapıdan girince solda zemine gömülü ağzı 60 cm genişlikte bir taş teknenin içinde 22 cm'lik bir methalden çıkan bir sudur. Kapıdan girince yine sol tarafta eşikli bir kapıdan 2,75 metre genişlikte, 2,55 metre uzunlukta tavanı tonoz zemini toprak olan ikinci kısma geçilir. Buranın sağ tarafında bulunan kemerli bir kapıdan 3 metre kadar genişlikte 4 metre kadar uzunlukta, tavanı tonoz, zemini moloz içinde üçüncü kısma geçilir. Bu kısımlar 2 tepe penceresiyle aydınlatılmıştır. Panayırı, Ekim ayının ilk haftası yapılır.”¹⁴⁰ Şeklinde Hakkı Göktürk tarafından İstanbul Ansiklopedisine aktarılmıştır.

Şekil 4. 11: Ayios İoannis Ayazması'nın bulunduğu konumu gösterir Pervititch haritası

1947'de uzun uzun anlatılan ayazma, 1970 senesinde ayazma kalıntısı olarak tescillendiğinden 1966 ile 1982 yılları hava fotoğrafları incelenmiştir. Burada görülen ev ikisinde de farklıdır. Hem çatısından hem de büyüklüğünden tahmin edildiği üzere yeni bir evin 1982 tarihinden önce inşa edildiği görülmektedir. Ayazma hala özel bir mülk olduğundan evin yıkılıp yeniden yapıldığı dönemde satın alındığı kişilerce oldukça tahribata uğradığı anlaşılmaktadır (Şekil 4.12).

¹⁴⁰ Hakkı Göktürk, a.g.e. s.1570.

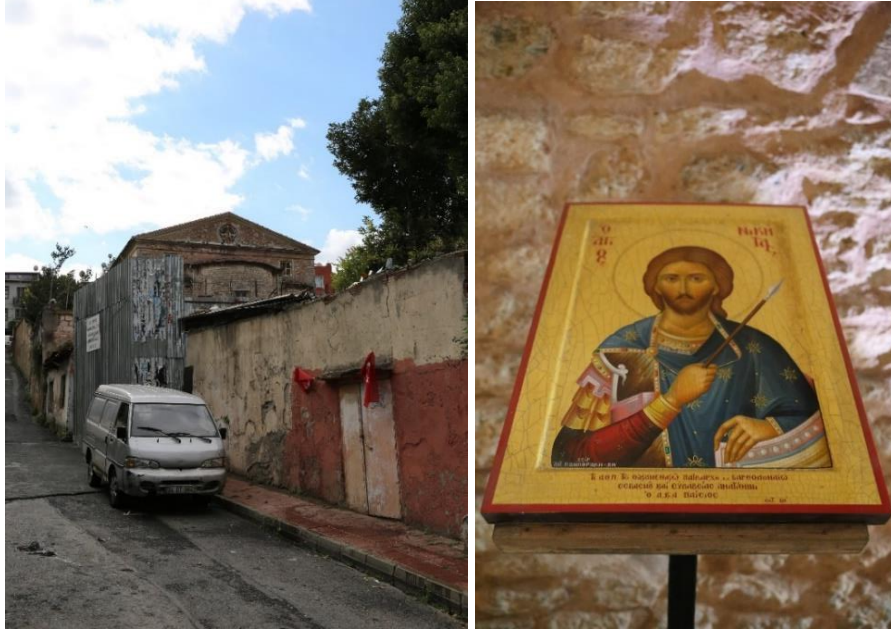
Şekil 4. 12: Ayios İoannis Ayazmasının bulunduğu konumun 1966 ve 1982 yılını gösterir hava fotoğrafı

4.2.4. Ayios Nikitas (Αγιος Νικήτας) Ayazması (Eğrikapı)

Panayia Suda kilisesine çok yakın bir konumadır. Pervititch haritalarında Ayia Zoni Ayazması görülmezken, bu ayazma Nikita Ayazması şeklinde görülmektedir (Şekil 4.13). 1947’de “Eğrikapı’da Tandır Sokağı’ndadır. 9 numaralı evin yanında bir bahçesinin içerisinde bir yan duvarı kagir, ahşap çatı üzerine kiremit örtülü bir yapıdır. Kapıdan girince karşıda solda iki taş basamaklı merdivenle inilir, bir duvak altında bir kuyu bulunmaktadır. Duvağın sağ tarafında yüksekte bir tekne vardır. Duvarında mehzuları İncil’den alınmış iki tablo tavanında bir avize üç kandil asılıdır. Panayırı 15 Eylül’de yapılır.” Şeklinde ifade etmiştir. Saha çalışmasında bir hurdacı deposu haline geldiği görülmüştür Ayia Zoni kilisesi içine Ayios Nikitas’ın ikonası taşınmış ve koruma altına alınmıştır. (Şekil 4.14) 1991 yılında yayımlanmış bir fotoğrafta oldukça temiz bir haldedir (Şekil 4.15).

Şekil 4.13: Ayios Nikitas Ayazması,Pervititch haritası

Şekil 4.14: Ayios Nikitas Ayazması dış görünümü ve Ayia Zoni Ayazmasında bulunan ikonası,2020

Şekil 4.15: Ayios Nikitas Ayazması, 2020 Ayios Nikitas Ayazması, 1991 (Niko Acemoğlu)

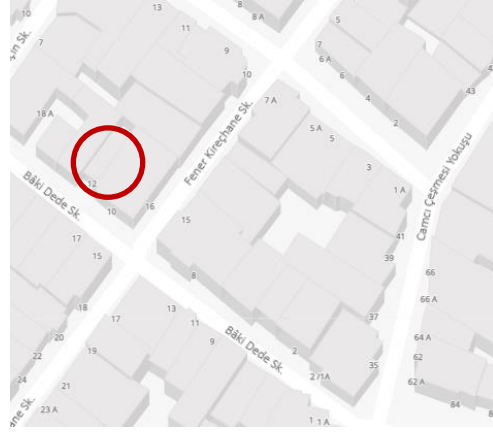
4.2.5. Ayios Minas (Άγιος Μηνάς) Ayazması (Fener)

1991 yılında Niko Acemoğlu “*Fener Patrikhanesi Ayios Yeorgios Kilisesi içinde naosta sağ nefte tek parça mermer ağızlı bir kuyu olduğu söylenmektedir. Patrikhane’de kimse varlığını inkâr etmemektedir.*” Şeklinde ifade etmiştir.¹⁴¹

4.2.6. Ayia Paraskevi (Αγία Παρασκευή) Ayazması (Balat)

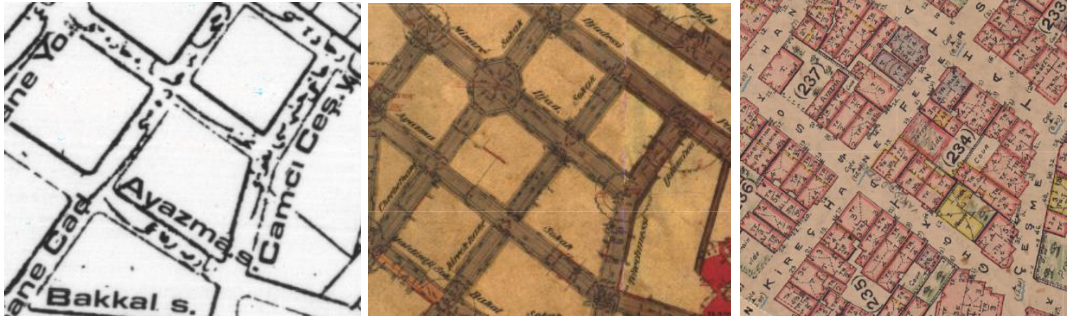
Fatih ili Balat Mahallesi, 2297 ada,12 parselde bulunan Ayia Paraskevi Ayazması müstakil bir yapıdır (Şekil 4.16).

¹⁴¹ Νίκου,Ατζεμογλου, Τ’ΑΓΙΑΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΡΟΛΗΣ,Ατina,1990,ς. 28

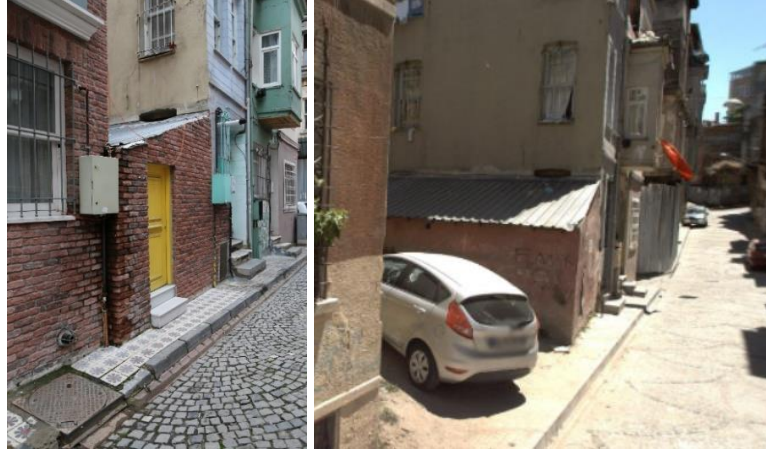
Şekil 4. 16: Ayia Paraskevi Ayazması hâlihazır konumu

1875-1882 yılları arasına tarihlenen Ayverdi haritalarında ayazma olarak yapı belirtilmemiş; sokak ismi ayazma sokak olarak yazılmış, 1913-1914 yılları Alman Mavileri haritalarında ise yine ayazma sokak olarak belirtilen alan 1922-1945 yılları arasına tarihlenen Pervititch haritalarında, Göktaş Sokak'ta bulunan yapı "Ayazma" olarak tanımlanmıştır (Şekil 4.17).

Şekil 4. 17: Ayia Paraskevi Ayazması 1875-1882 Ayverdi, 1913-14 Alman Mavileri, 1922-45 Pervititch haritaları

Balat'ta Baki Dede Sokağı'nda bulunan müstakil bir yapı olan Ayia Paraskevi ayazması, son yıllarda yanındaki boş mülke ev yapılmasıyla özel bir mülke haline dönüşmüştür. 1991 yılında Niko Acemoğlu tarafından yayımlanan fotoğrafta görülen kapısı içeride bulunmaktadır. 2013 yılına ait Yandex Sokak görünümü kayıtlarında ise ayazmanın kapısının yanında sonradan eklendiği görülen "Ayia Paraskevi Ayazması" şeklindeki tabeladır. Tabela koyulması bir anlamda korunmasını da zorlaştırmıştır (Şekil 4. 18-22)

Şekil 4. 18: Ayia Paraskevi Ayazması, 2020,

Şekil 4. 19: Ayia Paraskevi Ayazmasının yan parselinin boş hali,2013

Şekil 4. 20: Ayia Paraskevi Ayazması, 1991 (Nİko Acemoğlu)

Şekil 4. 21: Ayia Paraskevi Ayazması, 2013

Şekil 4. 22: Ayia Paraskevi Ayazmasının kapısı, 2020

Ayazma içerisinde bulunan mermer su teknesi ve haznesi kırılmış, kuyu kapatılmış ve ikonalar çalınmıştır¹⁴²(Şekil 4.23).

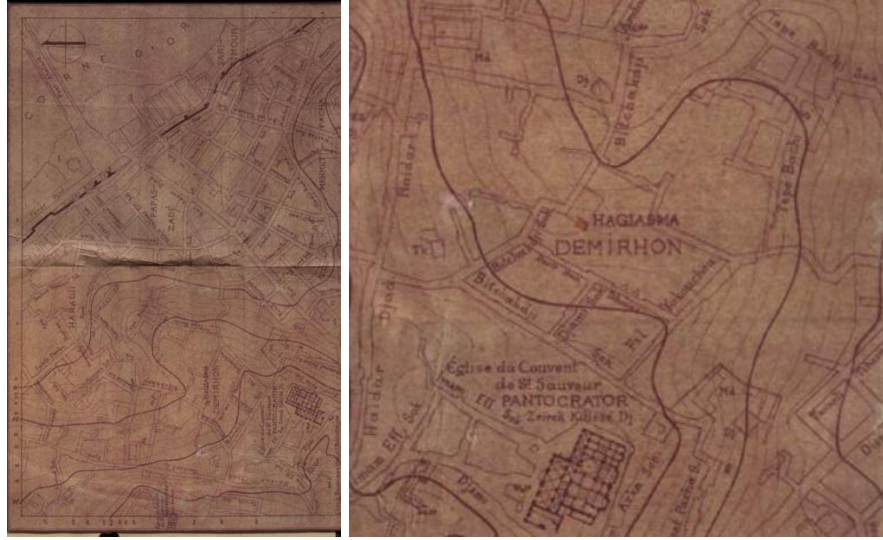

Şekil 4. 23: Ayia Paraskevi ayazması kapatılmış kuyusu mermer su teknesi ve haznesi,2020

¹⁴² Saha çalışmaları kapsamında, mahalle sakinleri tarafından bilgilere göre burada bulunan ikonanın çalınarak buranın tamamen tahrip edildiği aktarılmıştır. Daha sonra birkaç yıl evvel, ayazmanın yanında bulunan arsaya ev yapan kişinin ayazmanın mülk sahibi olduğunu ve içerisinde görülen fayansların yeni döşediğini iletmışlerdir.

4.2.7. Ayia Theodosia (Αγία Θεοδοσία) Ayazması/ Bıçakçı Ayazması/ Haydar Ayazması/ Demirhon Ayazması (Haydar)

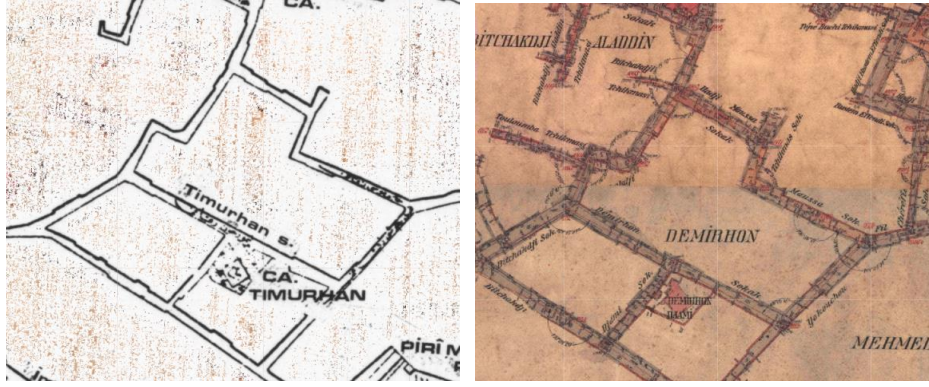
Ayazma pek çok kaynakta farklı isimlerle anılmış sarnıç, mahzen veya ayazma olarak birçok isimle tanıtılmıştır. Encümen arşivinde bulunan 1056 numaralı dosyada¹⁴³ Fatih Haydar Sarnıcı-manastır -ayazması adlı dosyada bulunan harita, fotoğraf ve çizimlerin 1940'lı yıllarda M. Schneider tarafından çizilmiş, fotoğraflar ile belgelenmiştir. Kaynaklar da görülen ayazma başlıkları incelendiğinde Encümen arşivinde bulunan dosya içerisinde Fransızca olarak düzenlenmiş harita da “Hagiasma Demirhon” olarak (Şekil 4.24) işaretlenmiş arsa, Bıçakçı Sokak, Cami Sokak ve Fil Yokuşu etrafında çevrelenmiştir. “Hagiasma Demirhon” ifadesi başvuru hiçbir kaynakta ayazma ismi için geçmemektedir. Bulunduğu mevkii o tarihlerde Demirhon Mahallesi olarak geçtiğinden muhtemelen Demirhon Ayazması olarak adlandırılmıştır. Ayazmalar için başvuru farklı kaynaklarda Bıçakçı Çeşmesi Sokak'ta, Kasapdemirhan Mahallesi'nde gibi ifadeler ile anlatılan Ayia Theodosia ile Bıçakçı Ayazmasının aynı ayazma olduğu bilinmekteydi.

Şekil 4. 24: Bıçakçı Ayazması, 1056 nolu dosyada bulunan Fransızca düzenlenmiş harita (Encümen Arşivi)

Bu alan 1875-1882 tarihli Ayverdi haritalarında Timurhan Sokak, 1912-1913 tarihli Alman Mavileri haritalarında ise bu alan Demirhon Sokak olarak geçmektedir (Şekil 4.25).

¹⁴³ Encümen arşivi 1056 numaralı dosya, Arzu Ulaş tarafından bulunmuştur.

Şekil 4. 25: Bıçakçı Ayazması Ayverdi ve Alman Mavileri Haritası

1922- 1945 tarihli Pervititch haritalarında, Bıçakçı Çeşmesi Sokak ile Demirhan Çeşmesi Sokağı arasında çevrelenen “Arsa” şeklinde ifade edilmiş kısım Hagisma Demirhon olarak gösterilmiş haritadaki alan ile çakışmakta, ayrıca günümüz parselleri ile çakıştırıldığında ise Cibali Mahallesi’nin Bıçakçı Çeşme Sokağı’nda, 1080 ada 20 parsel’e denk gelmektedir (Şekil 4.26)

Şekil 4. 26: Bıçakçı ayazması Pervititch haritası ve güncel parseller ile çakıştırılmış hali (20 parsel)

Günümüzde Cibali Mahallesi’nde bulunan Bıçakçı Çeşmesi Sokağı ile Dermirhun Sokağı arsasında kalan ayazma 1947 yılında Hakkı Göktürk tarafından, Ayia Teodosia Ayazması başlığında, “Fenerde Kasabdemirhan Mahallesi’nde Bıçakçı çeşmesi sokağındadır. Ayşe Kaya Ellialtoğluna ait **arsanın** altındadır ki yirmi yıl kadar evvel burada nalbur Hacı Mehmed Efendi’nin büyük bir ahşap konağı vardı. Önce sekiz basamak bozuk bir toprak merdivenle bir demir kapıya inilir, kapı geçilince bir merdiven daha gelir bunun ancak dört basamağını inmek mümkündür, zira aşağısı en az 25 santim su ile kaplıdır (Şekil 4.27). Sağ tarafta üstü tonoz örtülü içi su dolu ve

oldukça derin bir mermer havuz vardır, havuzun mermer bileziği üzerinde madalyonlar içinde kabartma haçlar yapılmıştır. 1948'de ziyaret edildiğinde, ayazmaya çok iyi bakan arsa sahipleri hatta ayazmanın ihyasını, adının da "Ayşe Kaya Ayazması" na tahvilini düşünüyorlardı."¹⁴⁴ şeklinde ifade edilmiştir.

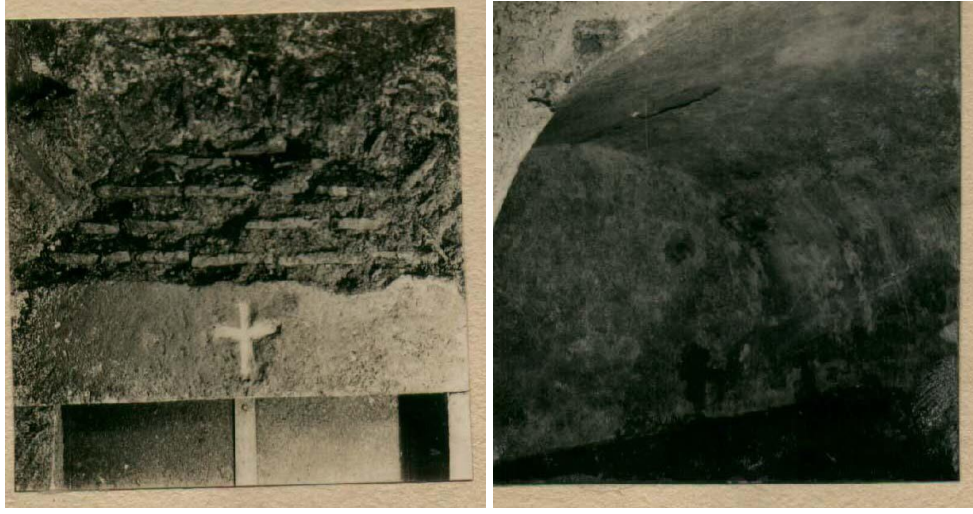

Şekil 4. 27: Bıçakçı Ayazması, Bıçakçı Ayazması, 1056 nolu dosyada bulunan ayazmasının ahşap kapılı merdivenli girişi ve daha sonra yeniden merdivele gözüken demir kapılı diğer kısmı (1940'lar)

Semavi Eyice, 1991 tarihli Ayazmalar adlı makalesinde, Bıçakçı Ayazması başlığında, "İstanbul'da Zeyrek semtinde Haydar Mahallesi'nde Bıçakçı Çeşmesi Sokağı'ndaki Hagia Theodosia Ayazması ise 1890'lardan beri bilinmekle beraber 1949 Nisan'ında yeni bir keşif gibi gazetelere geçerek Bizans devrine ait bir eser olarak tanıtılmıştır. İçine bir merdivenle inilen ayazma, üstü beşik tonozlu bir hol ile bunun önündeki 5 × 3 m ölçülerinde yine beşik tonozlu bir mahzenden ibarettir. Holün mahzene taşan sekisinin etrafı mermer korkuluk levhaları ile çevrilmiş olup, bir menfezden giren su mahzenin tabanında toplanıyor, fazlası da başka bir menfezden gidiyordu. İçindeki mermer levhalar V-VI. yüzyıl işi olmakla beraber ayazmanın bu kadar eski olmasına ihtimal verilemezdi." (Şekil 4.28-29) şeklinde ifade etmiştir.¹⁴⁵

¹⁴⁴ Hakkı Göktürk, a.g.e. s.1552.

¹⁴⁵ Semavi, Eyice, "AYAZMALAR", TDV İslam Ansiklopedisi, C.4.s.229-30, 1991.

Şekil 4. 28: Bıçakçı Ayazması içerisinde tonoz örtü ve hac sembolü, içi su dolu sarnıç kısmı,1940'lar

Şekil 4. 29: Bıçakçı Ayazması Mermer havuzu ve haç sembolleri, 1940'lar

Niko Acemoğlu 1991 yılında yayımladığı kitabında ise, Ayia Theodosia (ΑΓΙΑ ΘΕΟΔΟΣΙΑΣ) başlığında incelediği ayazma için haç tasvirlerinin üslubuna bağlı olarak 5.-6. Yüzyıllarda inşa edildiğini belirtmiş (Şekil 4.30), 1940'lı yıllar da M. Schneider tarafından çizimlerinin yapıldığını belirtmiştir. 1948 yılında sahipleri tarafından tamir edileceği söylenen ayazma Nisan 1949'da, İstanbul'da görev yapan Ekümenik Patrik I. Athenagoras (1948-1972) tarafından ziyaret edilen ayazmanın birden bire çok fazla tanıtımı yapıldı ve onarım kararı açıldı fakat 1955 olaylarının estiği döneme denk geldiği için bu vaat mümkün olmayınca 1970-71'de ayazma çökmüştür.¹⁴⁶

¹⁴⁶Nικου,Ατζεμογυου a.g.e. s.25.

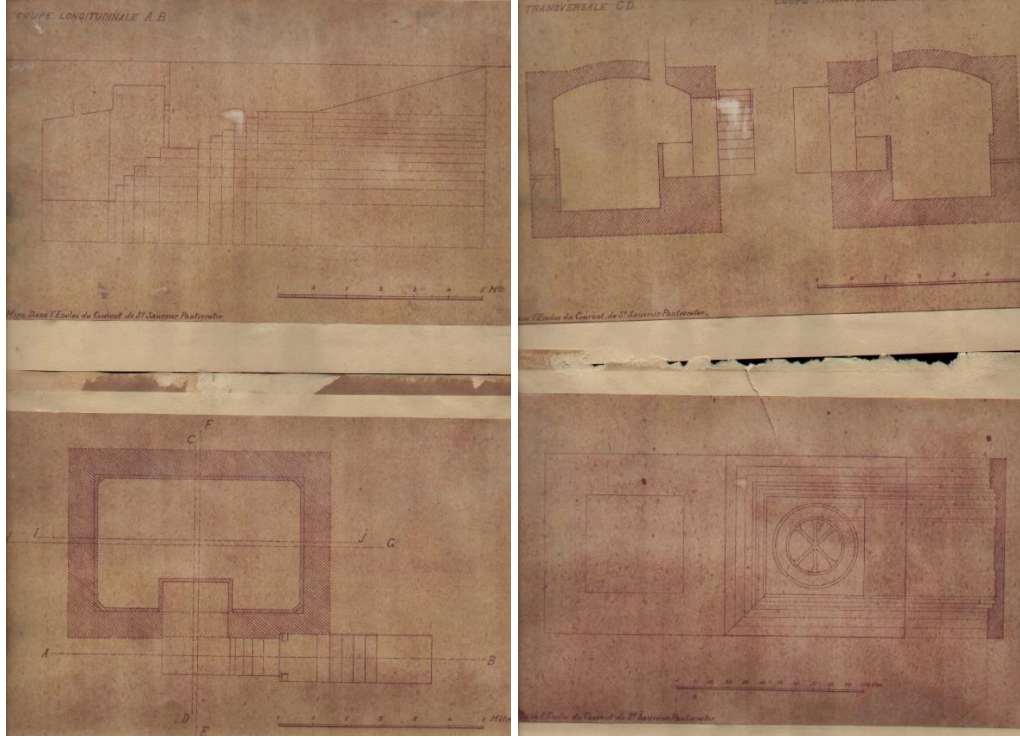
Şekil 4. 30: Bıçakçı Ayazması, mermer su teknesinde görülen Haç sembollerinin çizimi, 1940'lar Kerim Altuğ, 2013 yılındaki çalışmasında, bu alanda kayıp bir kilisenin olduğunu düşünmektedir. “1992 yılında Bıçakçı Çeşme Sokak'ta gerçekleştirilen inşaat temel kazısında ortaya çıkan sarnıca ait kalıntılar tespit edilmiştir. Tespit anında yapılan incelemede, temel kazısı tamamlan yaklaşık 14x20 cm ölçülerindeki parselin kuzeydoğu ve güney köşesinde zeminden 2 m Yükseklikte ve birkaç metre derinliğe inen tonozlu bir Bizans dönemi sarnıcına ait kalıntıların yer aldığı görülmüştür. Sınırları tespit edilemeyen sarnıca ait parselin kuzeydoğu köşesinde bulunan kalıntı temel kazısı esnasında kısmen tahrip edilen bir tonozla aittir. Sarnıcın boyut ve mimari özellikleri hakkında bilgi bulunmamaktadır. Sarnıcın güneyinde bulunan kemer kalıntısı içerisinde tarafımızca yapılan incelemede bu kalıntının oldukça iyi korunmuş bir ayazma olduğu tespit edilmiştir. Dikdörtgen planlı ve beşik tonoz örtülü ayazmanın içi günümüze su geçirmez sıva ile kaplıdır. Giriş kısmında ayazma havuzunu silmelerle çevrelenmiş mermer korkuluk levhaları sınırlandırmaktadır.” Şeklinde açıklamıştır.

147

Ayazmanın bulunan dosyada bu ayazmaya ait plan çizimleri de mevcut olduğundan ayazmanın, ölçüleri ve sınırları belli olmaktadır (Şekil 4.31). Ayrıca ayazmanın su kaynağının bir sarnıç olduğunu ve suyunun ise mermer bir havuzda toplandığı anlaşılmaktadır. Bizans dönemine ait olan Hodegetria ayazmasının mimari özelliği bakımından oldukça benzerdir. Ayazmanın suyu kanallar aracılığıyla iletilebildiği gibi

¹⁴⁷ Kerim Altuğ, İstanbul'da Bizans Dönemi Sarnıçlarının Mimari Özellikleri Ve Kentin Tarihsel Topografyasındaki Dağılımı İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Mimarlık Tarihi Programı Doktora Tezi, Haziran 2013, s.352

bir sarnıç veya mahzende toplanan su ile de sağlanmaktadır. 19. Yüzyılda sayılarında artış görülen ayazmalar genelde bir kuyudan ibarettir fakat Bizans dönemi olarak kabul edilen Blahernai ayazmasının mermer havuzu bu örnekle karşılaştırıldığında da yapıya ait incelenen yeni veriler ışığında yapı bütününe ayazma olarak kabul etmek doğru olacaktır.

Şekil 4. 31: Bıçakçı Ayazması Plan Görünüş ve Mermer tekne çizimleri, 1940'lar

4.2.8. Ayios Tryphon (Ο Άγιος Τρύφων) Ayazması (Gülhane)

Fatih İlçesi, Cankurtan Mahallesi'nde, Alemdar caddesinde Alay köşkü civarında Saraysuruna bitişik iki katlı binanın altındadır. 5 basamaklı merdivenle inilir içinde yüksek mermer bilezikli bir kuyu ile yanındaki duvarda mermer bir tekne vardır. ¹⁴⁸Taş işçiliği pek güzel olan bu tekne 1931'de patrik II. Photios zamanında Rum Cemaatinin hediyesi olarak patrikhane eli ile yaptırılmış ve konmuştur. İki küçük sütun arasında üç musluklu, ayna taşında da Ayios Tryphon'a ait kabartma bir heykelcik-ikonu vardır. Bu sanat eseri teknenin kenarına da incilden; sade yüzünü yıkama kalbini temizle sözü yazılmıştır. Küçük sütunlarla müzeyyen mermer ikonostasisi de bir sanat eseridir. Burada ayazmaya adını vermiş olan azizin gümüş kaplı bir ikonu vardır.

¹⁴⁸ Hakkı Göktürk, "Ayios Treapon", İstanbul Ansiklopedisi, s. 1589-90

1947’de ayazma bu durumda idi. 1400 senelik mazisi olan bu ayazma hakkında şöyle bir rivayet vardır; 7. Asırda Kıbrıs adasında Araplar tarafından öldürülen Ayios Treapon’un naaşı vasiyeti üzerine getirilip bu ayazmanın bulunduğu yere gömülmüş, medfeninin yanından hemen bir su fişkırmış ayazmanın duvarında bu hatırayı tasvir eden bir tablo vardır; kale duvarının önünde azizin cenazesi, etrafında imparator, patrik ve ruhaniler, bir yanda hazırlanmış mezar, az ötede bir kuyu; kale duvarının gerisinde de kubbeli binalar. Unutulmamalıdır ki ayazmanın arkasındaki kale duvarı Fatih Sultan Mehmed yapısıdır. Diğer bir rivayete göre de bu ayazmanın yerinde eskiden bir kilise varmış; yukarıda bahsedilen iftidai tabloda ressam alt sol köşede bu kiliseyi de göstermiştir. 1739-1747 mum parası kütüklerinde bu ayazmanın adı Metamorphosis olarak kayıtlıdır; bu ismin metruk bir halde bulunurken bu tarihlerden sonra bir yangında harap olarak, sarayı hümayuna yakınlığı dolayısı ile tamamen kaldırılan kiliseye ait olacağı muhtemeldir. 1901 yılında ayazmanın üzerine bina inşa edilmiştir.¹⁴⁹ 1991’de Niko Acemoğlu’nun paylaştığı fotoğrafta 4 musluklu bir karşılıklı olarak iki sütunlu mermer bir çeşmedir (Şekil 4.32).

Şekil 4. 32: Ayios Tryphon bulunduğu çok katlı bina ve surlara olan mesafesi, Ayios Tryphon Giriş kapısı ve Ayios Tryphon Ayazması,2020, Ayazmanın içinden görünüm 1991 (Niko Acemoğlu)

4.2.9. Ayios Ioannes Prodromos (Άγιος Ιωάννης Πρόδρομος) (Vaftizci Yahya) Ayazması

Maraşlı Rum İlkokulu bahçesinde bulunmaktadır. Bir kuyu ve bir mermer su teknesi ile hazneden oluşan ayazma bugün tahrip olmuş durumdadır (Şekil 4.33-34).

¹⁴⁹ E. Soydan, 2013, “İstanbul Ayazmaları ve Bir İnanç Merkezi Haline Dönüşen Meryem Ana Ayazması”, *Uluslararası İstanbul Tarihi Yarımada Sempozyum Bildiriler Kitabı*, İstanbul Tarihi Yarımada Araştırma Merkezi, s. 649.

Şekil 4. 33: Maraşlı İlk Okulu ve bahçesinde bulunan Ayios Ioannes Prodromos Ayazması,2020

Şekil 4. 34: Ayios Ioannes Prodromos mermer su teknesi ve hazne ve arkasındaki su kuyusu,2020

4.2.10. Ayios Ioannes Prodromos (Άγιος ιωάννης πρόδρομος) Ayazması (Kadırğa)

1947’de “Kadırğa limanı caddesinde 66 numaralı evin bahçesinde dir. Methal kısmı kiremit örtülü ahşap bir çatı ayazma kısmı alçak kargir bir yapıdır; içinde derin bir kuyu vardır.” şeklinde ifade edilmiştir. Saha çalışmasında günümüzde 48 numaralı Saadet Partisi binası arka bahçesinde olduğu doğrulanan ayazma görülememiştir (Şekil 4.35).

Şekil 4. 35: 66 numaralı Saadet Partisine ait bina ve giriş kapısı,2020

4.2.11. Ayios Yeorgios (Αγιος Γεώργιος) Ayazması (Çarşamba)

Fatih ilçesi Balat Mahallesi'nde,278 pafta, 1890 ada, 11/12 parselde, Murat Molla Sokağı'nda bulunmaktadır (Şekil 4.36). 404 numaralı kararla 26.01.2005 yılında ayazma tescillenmiştir. Ayios Yeorgios Andiphoniti Rum Ortodoks Kilisesi karşısında müstakil bir yapıdır. Yapı 1730 yılında inşa edilmiştir. Banisi ve mimarı bilinmemektedir. Mazbut Ayios Yeorgios Potiro Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı'na aittir ve bakımından sorumludur.

Şekil 4. 36: Ayios Yeorgios Andiphoniti Ayazması hâlihazır konumu ve giriş kapısı,2020

Mine Esmer'den elde edilen bilgilere göre, ayazmada bulunan ikona kiliseye getirilmiştir (Şekil 4.37).

Şekil 4. 37: Ayios Yeorgios Andiphoniti Ayazmasından kiliseye getirilen ikona (Mine Esmer, 10 Şubat 2017)

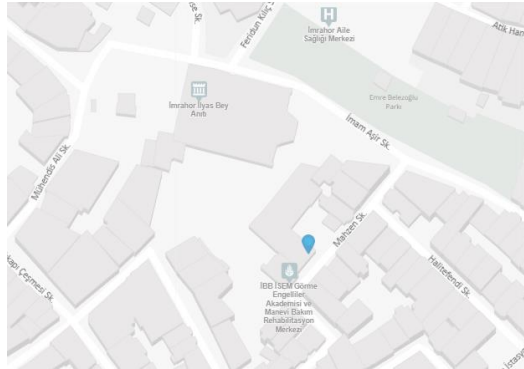
Musa Bey'in aktardığı bilgilere göre, kiliseye ait olan ayazma bugün kırılıp dökülmüş, kazılmış bazı parçaların çalındığını ve içerisinde çöplerle dolu bir yer haline geldiğini belirtmiştir. Belediye birkaç kez temizlemişse de 15-20 senedir içeriye girişinin bu sebeplerle olmadığını aktarmıştır. İki tane yan yana kuyu vardı biri tatlı su biri sodalı su olacak şekildeydi ve bir tulumbası bulunmaktaydı, kuyuların yanında üç musluklu mermer teknesi ve haznesi bulunmaktaydı. Tescilli olan ayazmanın muslukları ve tulumbası çalınmış bir haldedir. Bu ayazmanın sinir hastalıklarına iyi geldiğini aktarmıştır. Zamanında buradaki iki adet odada yatakların ve halkalar aracılığıyla bağlanarak yatırıldığını ve buz gibi olan ayazma suyu ile şoklanarak ertesi sabaha iyileşmiş olarak eve yollandığını aktarmıştır. Şu an da suyunun olup olmadığı içeriye girilmediğinden bilinmemektedir. Betonarme üst örtüsünün üzerinde çöplerle doludur (Şekil 4.38). Ayios Yeorgios isim günü olan 23 Nisan yortu günüdür.

Şekil 4. 38: Ayios Yeorgios Andiphoniti Kilisesi duvarı karşısında ayazma ve betonarme üst örtüsü,2020

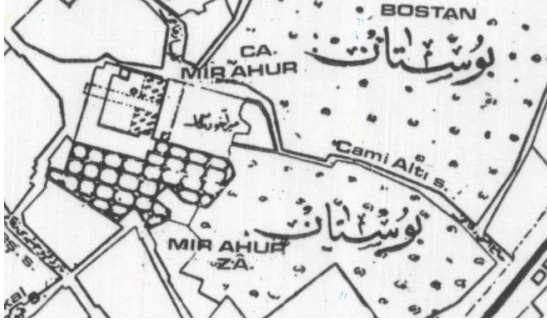
4.2.12. Stoudios Manastırı ve Ayazması (Yedikule)

Fatih ilçesi, Yedikule Mahallesi 323 pafta, 1272 ada,41 parsel Mahzen Sokak No.12A’da bulunan Stoudios Manastırı Ayazması bilinen yapı 12.02.1972 yılında tescillenmiştir (Şekil 4.39).

Şekil 4. 39: Stoudios Manastırı hâlihazır konumu

1875-82 tarihleri arasındaki Ayverdi Haritası’nda Mirahur Cami olarak gösterilmiştir. Yapı, İmrahor İlyas Bey Camii olarak da bilinmektedir (Şekil 4.40-41).

Şekil 4. 40: İmrahor İlyas Bey Camii Ayverdi haritası Şekil 4. 41: İmrahor İlyas Bey Camii

Hava fotoğrafları incelendiğinde geniş bir alana yayılan manastırdan toprak üstünde bir iz görülmezse de binanın güney tarafında yirmi dört sütunlu, 18,60 ve 16,65 × 26,40 m ölçülerinde bir su sarnıcı vardır (Şekil 4.42-43). Fakat atölye olarak kullanılan bu eser yakın tarihlerde bir patlama sonunda kısmen yıkılmıştır. Sarnıca bitişik bir de iki sütunlu ayazma mevcuttur.¹⁵⁰

Şekil 4. 42: 1966 yılı hava fotoğrafı

Şekil 4. 43: 2013 yılı hava fotoğrafları

Ayazmanın banisi ve mimarı bilinmemektedir. Bugün özel bir mülkiyet olarak Türkoğlu İnş. Tur. San. Tic.Ltd.Şti şirketine aittir. Ayazma bugün bir imalathanedir. Esasen bakımından da yine bu şirket sorumludur. Ayazma saha çalışmasında görülememiştir.

Esra Kudde, “Sarnıcın doğu duvarına bitişik olarak inşa edilen ayazma, doğusunda apsisi olan, iki sütunlu bir yapıdır. İyonik impost başlıkları olan sütunlar, günümüzde

¹⁵⁰ S EYİCE,1993 "İMRAHOR İLYAS BEY CAMİİ", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/imrahor-ilyas-bey-camii> (27.01.2021).

*de yerinde durmaktadır; ancak ahşap gergiler yok olmuştur. Ayazmanın döşemesi modern seramik karolarla kaplanmış; tonozlarının iç yüzü sıvanmıştır”.*¹⁵¹ Şeklinde ifade etmiştir (Şekil 4.44).

Şekil 4. 44: Stoudios Manastırı Ayazması görünüm (Esra KUDDE,2012, s.152,153)

5. TARİHİ YARIMADADA ÖZGÜN İŞLEVİNİ SÜRDÜREN AYAZMALAR

Tarihi yarımada bulunan ve hala işlevini devam ettiren ayazmalar günümüz mahalle sınırları ile başlıklar oluşturularak incelenmiştir. Kent hafızasında ve literatürde geçen mahalle sınırları ise parantez içinde ayrıca belirtilmiştir. İşlevini devam ettiren ayazmaların tamamı kilise içinde veya kilise bahçesinde müstakil yapı olarak varlıklarını sürdürmektedir. Bu kısımda incelenen çoğu ayazmanın suyu alt yapı kaynaklı olarak kirlenmiş ise de dışarıdan temin edilen suyun papaz tarafından okunarak ayinlerinin devamlılığı sağlandığından işlevsel olarak varlıkları devam etmektedir. Bazı ayazmaların ise suyu akmakta, kuyulardan temin edilenlerin ise suyu bulunmakta fakat laboratuvar analizi sonrası kullanılıp kullanılmayacağı karar verilmesi gerektiğinden yine bu başlık altında incelenmiştir. Günümüzde kilise içinde

¹⁵¹ Esra, Kudde, Stoudios Manastır Kompleksi – Ioannes Prodromos Kilisesi (İmrahor İlyas Bey Camii – İmrahor Anıtı) Koruma Projesi ve Önerileri İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Restorasyon Programı, İstanbul, s.9

ya da bahçesinde bulunan ayazmaların yortu günleri patrikhane tarafından düzenlenen ayinlerle kutlanmaktadır.

5.1. AYVANSARAY

5.1.1. Ayios Nikolaos Ayazması (Ιερον Αγιασμα Αγια Νικολασ) ve Ayios Stratis/ Ayios Taksiarhis ((Ταξιαρχων) / Zulopetra Ayazması/ Başmelek Mikail Ayazması (Balat)

Fatih ilçesi Ayvansaray Mahallesi'nde 296 pafta 1880 ada 1 parselde, Ayan caddesi Tamburacı Sokak ile Aynalı Dükkân Sokağı'nın kesiştiği yerde, Ayios Stratis Rum Ortodoks ya da diğer adıyla Taksiarhes Kilisesi içinde tek örnek olarak iki farklı ayazma bulunmaktadır. Biri Aya Nikolaos Ayazması diğeri ise Zulopetra Ayazması'dır. Ayios Nikolaos Ayazması 10.11.1973 yılında tescillenmiştir. 7502 numaralı kararda kilise ile tescillenen sayılı ayazmalardandır.

Halk tarafından Zulopetra (Zuropetra/Zoho Petra) olarak adlandırılan diğeri müstakil yapı içerisinde de kutsal bir su kaynağı daha bulunmaktadır. Günümüzde kilise görevlilerince ayazma olarak değil dileklerin kabul olduğu bir şapel olarak tanımlanmaktadır. Fakat 1947'de Hakkı Göktürk tarafından Ayios Stratis Ayazması olarak, 1991'de Niko Acemoğlu ise halk tarafından daha çok Zulopetra olarak bilinen yeri, Taksierhon (Ταξιαρχων) başlığı altında hastalıklara şifa olan kutsal su olarak adlandırmaktadır. 1996'da Evangelia Aleksandru tarafından ise bulunduğu yerinde adı olan Zulopetra Ayazması olarak adlandırılmıştır.¹⁵²

Taksiarhis Kilisesi Bizans döneminde Ayios Efstratios kilisesi üzerine kurulmuştur. Yapının 1503 ve 1604 kilise kayıtlarında adı geçmektedir.¹⁵³ Ayios Nikolaos Ayazması kilisenin ana giriş kapısının solunda, doğuda apside bitişiktir (Şekil 5.1-2). Ayios Stratis/ Taksiarhes Ayazması ise kilisenin kuzeyinde bahçe içinde müstakil bir yapıdır (Şekil 5.1-2). Eski haritalar incelendiğinde, 1875-1882 yıllarına tarihlenen Ayverdi haritasında *kilise* olarak yazılmış olan Tamburacı Sokak ve Aynalı bakkal Sokak arasında konumlandırılan kilise, 1913-1914 yılları aralığındaki Alman Mavileri

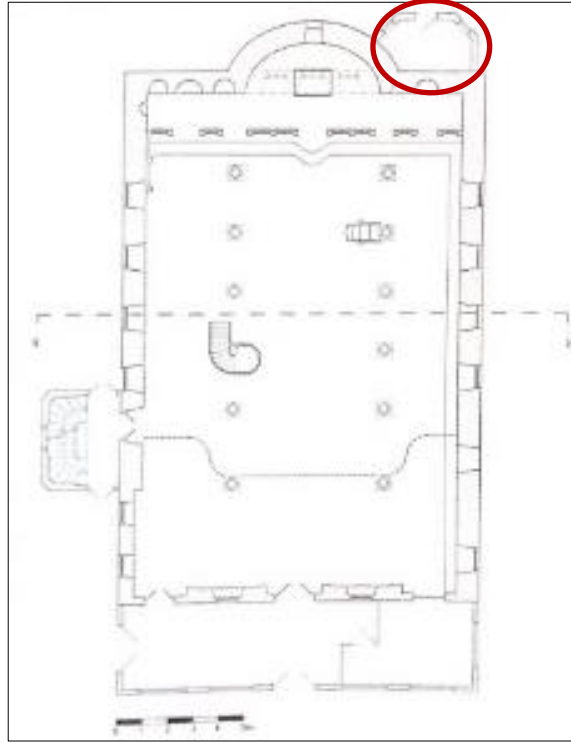
¹⁵² Evangelia Aleksandru, 1996, 19. Yüzyılda İstanbul Rum Ortodoks Kiliseleri, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Haziran 1996, s.171

¹⁵³ Evangelia Aleksandru, a.g.e, s.171

haritasında Aya Istrati caddesinde görülmektedir. Pervititch haritasında ise *Taxiarhis Kilisesi* olarak Ayan Sokak'ta görülmektedir (Şekil 5.2).

Şekil 5. 1: Ayios Nikolaos Ayazması (kırmızı renkli işaret), Zuloetra Şapeli/ Ayios Stratis Ayazması (mavi renkli işaret) hâlihazır konumu hava fotoğrafı (2013) (<https://sehirharitasi.ibb.gov.tr/>)

Şekil 5. 2: Ayios Nikolaos Ayazması Planı (Z. Karaca)

Şekil 5. 3: Ayios Nikolaos Ayazması ve Ayios Taksiarhes Ayazması, Ayverdi, Alman Mavileri ve Pervititch haritaları

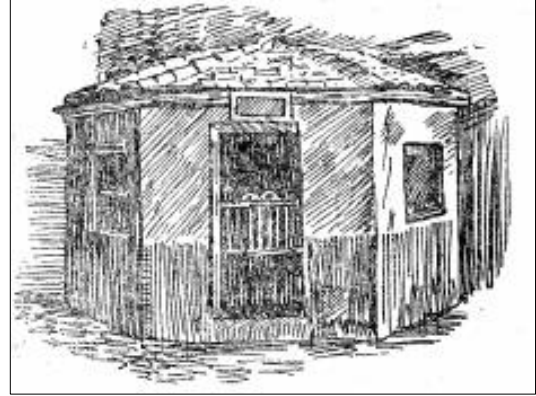
Ayios Nikolaos Ayazmasının 15. veya 16. Yüzyıllarda yapıldığı düşünülmektedir¹⁵⁴. M.Gedeon,1700'lere kadar kilisenin bir general kilisesi olduğunu sonraki 100 yıl ise Ayios Nikolaos'a bundan sonra ise Taksiarhes ikonunun Ermeniler tarafından oraya taşınmasıyla Taksiarhes adını aldığını belirtmiştir.¹⁵⁵ Taksiarhes başmelek anlamında kullanılmaktadır. Osmanlı döneminde inşa edilen Ayios Nikolaos Ayazması özgün halinden az değişikliklerle günümüze ulaşmıştır. Ayazma kilisenin doğu cephesine bitişik bir şekilde iki pencerele bir giriş kapısı bulunan ve çatısı kiremit kaplı müstakil bir yapıdır. Giriş kapısının üzerindeki yazıtta Ayios Nikolaos Ayazması yazmaktadır (Şekil 5.4). İstanbul Ansiklopedisi 1947 tarihli Haşim adlı kişinin çiziminde kare şeklinde ve çubuk örme hasırların görüldüğü pencerelerin yuvarlak kemerli olacak şekilde değiştiği, üst örtüsünde görülen hafif yükseltilek eğimli tonoz şeklinde ustalıklı kiremit ile örtülmüş çatının bugün düz bir şekilde olduğu göze çarpmaktadır. Ayrıca pembe ve mavi renkli boyanın yeni uygulama olduğu açıktır (Şekil 5.4-5).

¹⁵⁴ İBB Arşivi, Fatih Belediyesi envanter arşivi

¹⁵⁵ Νικου,Ατζεμογου, **Τ'ΑΓΙΑΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ**,Atina,1990,s. 34.

Şekil 5. 4: Ayios Nikolaos Ayazma görünümü,2020 çizimi

Şekil 5. 5: Ayios Nikolaos Ayazması 1947 (İstanbul Ansiklopedisi, s.1588)

Ayazmanın banisi ve mimarı bilinmemektedir. Günümüzde Balat Ayios Stratis Rum Kilisesi Vakfı'na aittir ve bakımından yine aynı vakıf sorumludur. Kilise içinde 1883 yılına ait bir onarım kitabesi bulunmaktadır. Ayios Nikolaos Ayazması olarak adlandırılan yapı içerisinde günümüzde kuyu bileziği bulunmamakta, su teknesi ve iki musluklu su haznesi ile basma bir tulumba görülmektedir (Şekil 5.4). Ayazma dış yapısı ve içyapısı iyi durumdadır. Fakat eski fotoğrafı incelendiğinde su teknesinde görülen ipe gerilmiş örtü bulunmamaktadır (Şekil 5.6). Duvarın Ayazmanın taşıyıcı sistemi yığmadır. Ayazma içerisine 1907 yılında o zamanki Ekümenik Patrik tarafından Ayios Nikolaos İkonası konulmuştur.¹⁵⁶ Yortu günü 6 Aralık'tır.

Şekil 5. 6: Ayios Nikolaos Ayazması, su tekne ve haznesi,2020

¹⁵⁶ Νίκου,Ατζεμογού, Τ'ΑΓΙΑΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΡΟΛΗΣ,Ατina,1990,s.34

Şekil 5. 7: Ayios Nikolaos Ayazması,1990 (Niko Acemoğlu)

Günümüzde kilise bahçesi içerisinde yer alan ve Bizans döneminde de varlığı bilinen Zulopetra şapeli içindeki 25-30 metre aşağı inen ve suların toplandığı sarnıçtan Ayios Nikolaos Ayazmasına kanallar vasıtasıyla su iletilmektedir. Zulopetra (Zurlopetra) içinde bulunan bilezikli kuyu bugün kullanılmamakta fakat 1947 tarihli Hakkı Göktürk yazısında *Ayios Stratis Ayazması* başlığı altında, “...çinko örtülü zemini mermer döşemeli kapıdan girince hemen solda mermer bilezikli kuyudur. Kapının karşısında yarım metre kadar genişlikte ve 36 santim irtifaında bir kemer vardır ki, girilecek yeri arka taraftaki bir dehlizdedir, ayazmaya gelen hasta çocuklar bu kemerin altından geçirilir...” şeklinde ifade edilmiştir.¹⁵⁷ Buradaki bilezikli kuyudan da su çekildiği anlaşılmaktadır. Ayazma içerisinde bulunan Mikail’in su toplama mucizesinin anlatıldığı freskten de anlaşılacağı üzere kilisenin de adandığı Başmelek Mikail ayazması olarak da bilinmektedir (Şekil 5.8)(Şekil 5.9).

¹⁵⁷ Hakkı Göktürk, a.g.e.,s. 1588.

Şekil 5. 8: Solda Zuloetra Şapeli (Ayios Stratis/ Taksiarhes Kilisesi), Sağda Zuloetra Şapeli içinde bulunan dehiz ile mermer bilezikli kuyu,2020

Şekil 5. 9: Ayios Stratis/ Taksiarhes/ Başmelek Mikail Ayazması İçerisinde görülen fresk ile dehiz,2020

Zuloetra şapeli, çalışmada görülen diğer örneklere bağlı olarak, su kaynağı olan sarnıçtan kuyu bileziği aracılığıyla temin edilen su ve içerisinde bulunan ikona ve kutsallık atfedilmiş hikâyeleri bulunması açısından ayazma olarak kabul edilmektedir.

5.1.2. Ayia Paraskevi (Αγία Παρασκευή) Ayazması (Tekfursaray)

Fatih ilçesi Ayvansaray Mahallesi'nde 476 pafta 2692 ada 4 parselde, Ulubatlı Hasan Sokağı'nda No18/1'de bulunan Hançerli Panayia Rum Ortodoks Kilisesi, Panayia Hançeriotissa Kilisesi ve 1648 yılında Panayia Arabacı olarak geçen kilise¹⁵⁸ daha sonradan Arap pazarından dolayı Arabacı Meydan Kilisesi olarak da bilinen kilisenin bahçesinde bulunan müstakil bir yapıdır (Şekil 5.10). Kilise ve ayazmayı da içine alan diğer birimleri ile 693 numaralı karar ile 09.11.1988 tarihinde tescillenmiştir.

¹⁵⁸ Evangelia, Aleksandru, a.g.e, s.151.

Şekil 5. 10: Ayia Paraskevi Ayazmasının hâlihazır konumu

Yapı ilk inşa kitabesine göre 1837’de inşa edilmiş Geç Devir Osmanlı Dönemine ait özgün bir yapıdır.¹⁵⁹ Ayia Paraskevi Ayazması yapı tarihini Bizans’a kadar götürmektedir.¹⁶⁰ Yapının banisi ve mimari bilinmemektedir. Fener Tekfursaray Panayia Hançerli Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı’na aittir ve bakımından yine bu vakıf sorumludur.

Kilisenin tarihi aynı avlu içinde bulunan Ayia Paraskevi Ayazması nedeniyle Bizans dönemine kadar götürülmektedir. 1669 Thomas Smith listesinde yer alır. 1 numaralı kitabesine göre 1837 yılında yeniden inşa edilmiştir.¹⁶¹

Ayazma kilisenin bahçesinde apsisin arkasına denk gelen konumda ve Rum okulunda karşısında konumlanmaktadır. Ayazma giriş kapısı açıldığında merdivenle aşağı inilmektedir. Merdiven bitiminde Ayias Paraskevi ikonası ve mumların yakıldığı alandan dönülünce 1966 tarihli mermer su teknesi ve haznesi bulunmaktadır. Mermer tekneye ve hazneye lülelerden direkt olarak suyun toplandığı su toplama havuzu olarak adlandırılan kısımdan görevlilerce kova yardımı ile su çekilmektedir (Şekil 5.11-13).

¹⁵⁹ Z. Karaca, 2018, *İstanbul'da Osmanlı Dönemi Rum Kiliseleri*, YKY, s. 263.

¹⁶⁰ Z. Karaca, 2018, *İstanbul'da Osmanlı Dönemi Rum Kiliseleri*, YKY, s. 258-264.

¹⁶¹ Z. Karaca, 2018, *İstanbul'da Osmanlı Dönemi Rum Kiliseleri*, YKY, s. 258-264.

Ayias Paraskevi yortu günü 26 Temmuz olmasına rağmen kilisedeki görevliler tarafından her ayın birinci gününde buradaki dileklerin kabul olduğu ve göze iyi geldiği aktarılmıştır.¹⁶²

Şekil 5. 11: Ayia Paraskevi Ayazması bahçeden görünüm,2020

Şekil 5. 12: Ayia Paraskevi Ayazması girişi,2020

Şekil 5. 13: Ayia Paraskevi Ayazması, mermer su teknesi ve haznesi,2020

¹⁶² Saha gezisinden birkaç hafta sonra kilisede görevli olan Corç Bey'in yaşanan salgın sebebiyle vefat ettiği haberi derinden etkilemiştir.

Şekil 5. 14: Ayia Paraskevi Ayazması su toplama havuzu,2020

5.1.3.) Ayias Zoni (Αγία Ζώνη) / Timyazoni Ayazması (Eğrikapı)

Fatih ilçesi, Ayvansaray Mahallesi'nde 520 pafta 2895 ada 2 parselde, Eğrikapı caddesi, Tandır Sokak'ta bulunan Panayia Suda kilisesinin apsisinin alt kotundadır (Şekil 5.15). Kilise 17.02.1988 tarihinde tescillenmiş fakat ayazması tescillenmemiştir.

Şekil 5. 15: Ayias Zoni Ayazması hâlihazır kounumu Şekil 5.16: Panayia Suda Kilisesi girişi, Tandır Sokak,1982(Kurul arşivi)

Panayia Suda Kilisesi ya da Panayia Souda Kilisesi bahçesinden girişi sağlanan ve kutsal bir mekân olan apsis altına denk gelen siyah boyalı kapıdan girince ayazmaya merdivenle inilir (Şekil 5.2).

Şekil 5. 17: Ayia Zoni Ayazma Girişi,2020- Ayia Zoni Ayazması Girişi, 1982 (Kurul Arşivi)- Ayia Zoni Ayazması giriş kapısından görünüm, 2020

Kilisenin tarihçesi 810 yılında İmparator I. Nikeforos'un sukiast düzenlemek isteyen bir deliyi buraya kapatmasıyla başlamaktadır.¹⁶³ Yapının batısındaki narteksten naosa giriş kapısının üzerinde yer alan kitabede akıl hastalarının şifa yeri olan kilisenin zamanla harap olduğu 1816'da temelden inşa edildiği yazılmıştır.¹⁶⁴ Bu ifadelerden anlaşılıyor ki, burada bulunan ayazma aslında öncesinden beri akıl ve ruh hastalıklarını tedavi eden bir kilise olarak anılmasını sağlamıştır.

Ayazma, moloz taş dolgulu duvarlar üzerinden yükselen tuğladan basık kemerlerle geçişler sağlanan tonoz örtülü bir mekandır. Merdivenin karşısında görülen mermer su haznesi ve teknesi üç muslukludur (Şekil 5.18-19) Bu haznenin arkasında bulunan ve su toplama havuzuna su lüleler aracılığıyla gelmektedir. Kilise görevlisi ayazma yeni onarılmasına rağmen su kaynağının tam yeri bulunamadığı için ayazma duvarlarından yer yer sular aktığını ve duvarların hasar gördüğünü iletmiştir saha çalışmasında yapılan incelemede duvarların ıslak olduğu görülmüştür. 1991 yılında görülen

¹⁶³ Evangelia Aleksandru, 1996, a.g.t.s.155

¹⁶⁴ Evangelia Aleksandru, 1996, a.g.t.s.155

fotoğrafında ise yapı sıvalı ve buz mavisi bir renkle boyalı gözükmekte, demirden beyaz boyalı bir korkuluk üzerinde Meryem Ana ikonası görülmektedir. Restorasyon çalışmaları sonrasında duvarların sıvaları sökülmüş, muhtemelen özgün olan tuğla örgüsüne inilmiş ve sıva yapılmamıştır (Şekil 5.20).

Şekil 5. 18: Ayia Zoni Ayazması mermer su teknesi ve haznesi, 2020

Şekil 5. 19: Ayia Zoni Ayazması, 1991 (Niko Acemoğlu)

Şekil 5. 20: Ayia Zoni/ Timyazoni Ayazması mermer su teknesi ve haznesi arkasında su toplama havuzu,2020

Kilise isminden de anlaşılacağı üzere Meryem Ana'nın ölüm gününe adanmış veya Meryem'in uykusu olarak da ifade edilmesine rağmen, ayazması İstanbul'a getirildiği bilinen Meryem Ana'ya ait Peçe ve diğer kutsal emanet olarak Meryem Ana'nın bakirelik kuşağı (kemer) manasındaki Zone'ye (Zoni) adanmıştır. IV. Efes konsilinde Meryem Ana bakirelik kuşağı (kemer) olmasına rağmen Hz. İsa'yı doğurması ile Thetokos yani Tanrı doğuran ünvanını almıştır. Buradaki kutsal suyun ruh

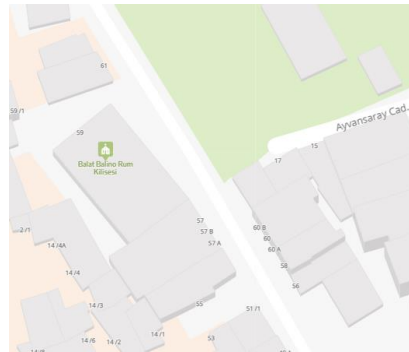
hastalıklarına iyi gelmesinin bir sebebi belki de ruhani bir arınmanın bir temsili olarak da düşünülmelidir. Ayia Zoni Ayazması ruh ve sinir hastalıklarına iyi gelmektedir. Bölgede yaşayanlar deli hastanesi olarak kullanıldığı aktarmışlardır ki Bizans döneminde de delilerin kapatıldığı bilinen ayazmanın tavanında demir halkalar hala bulunmaktadır. Yakın geçmişe kadar ayazma içerisinde ve halkaların olduğu kısımda bulunan hasta yatağı bugün görülmemektedir. Evvelde, kişinin elleri tavandan sarkan zincirlerle bağlanarak ayazma suyunu içince bir gece orada öylece yattığında ertesi sabah düzelerek çıktığı bilinmektedir (Şekil 5.21).

Şekil 5. 21: Ayia Zoni Ayazması, üst örtüde görülen demir halkalar ve genel görünümü,2020

5.1.4. Ayios Minas (Άγιος Μηνάς) Ayazması (Balat)

Fatih ilçesi Ayvansaray Mahallesi'nde, 478 pafta, 2639 ad, 1 parselde, Mahkeme altı caddesi No.59'da bulunan Panayia Balinu Kilisesinin üç nefli naousun sol tarafındaki kısımda sütun dibinde bulunan kuyusu ve nartekste bulunan mermer su teknesi ve haznesinden ayazması oluşmaktadır (Şekil 5.22). Kilise ve ayazma 2970 numaralı karar ile 07.11.1965 tarihinde tescillenmiştir.

Şekil 5. 22: Ayios Minas Ayazması, hâlihazır konumu

Ayazma Osmanlı döneminde 16. Yüzyılda yapılmıştır¹⁶⁵ fakat banisi ve mimari bilinmemektedir. Kilise ve ayazma Balinoz Panayie Rum Kilisesi Vakfına aittir bakımında da sorumludur.¹⁶⁶ Kilisede 1843 onarım kitabesi görülmektedir. 1992 yılında onarım yapıldığı bilinmektedir. Ayazma kilise girişinde nartekste Ayios Minas ikonası ve 4 musluklu mermer su teknesi ve haznesi bulunmaktadır. Naosta ise orta nefin solunda yer alan kısımdaki sütunun dibinde bulunan kuyusundan su çekilerek hazneye aktarılmaktadır (Şekil 5.23). Ayazma Ayios Minas'a adanmıştır. Yortu günü 11 kasımdır ve ayin hala yapılmaktadır. Ayazma suyu bulunmaktadır fakat analize gönderilmesi gerekmektedir.

Şekil 5. 23: Ayios Minas Ayazması naosta görülen su kuyusu, nartekste görülen mermer tekne ve haznesi,2020

5.1.5. Panayia Vlaherna (Παναγία Βλαχέρνα) Ayazması (Ayvansaray)

Fatih ilçesi Ayvansaray Mahallesi'nde, Kuyu Sokak ve Dervişzade Sokağı'nda bulunan Panayia Vlaherna Kilisesi diğer adıyla Meryem Ana Kilisesi içindedir (Şekil 5.24). Kilise ve ayazma 3618 numaralı kararla, 16.09.1987 tarihinde tescillenmiştir. Pervititch haritalarında ayazma olarak yazılan bahçeye denk geliyor gibi gözükse bile yapı içerisinde ayazmayı yapının içerisinde siyah renkle çizmiştir (Şekil 5.25). Kilise, 1869 yılında Ortodoks Hristiyan Kürkçüler Cemiyeti tarafından yaptırılmıştır fakat mimari bilinmemektedir.¹⁶⁷ Ayvansaray Ayios Dimitrios Ayia Vlaherna Kiliseleri ve

¹⁶⁵İstanbul Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Arşivi, GEEAYK Arşivi, Encümen Arşivi, İBB Arşiv

¹⁶⁶ GEEAYK Arşivi, Encümen Arşivi, İBB Arşivi

¹⁶⁷S. Eyice,1993, "Blahernai Kilisesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Tarih Vakfı Ve Kültür Bakanlığı Ortak Yayınları, İstanbul, s.262-263.

İlk Mektebi Vakfı'na aittir ve bakımında aynı vakıf sorumludur. İkonostasisin güneyine bitişik ayazma, zarif başlıkları olan iki mermer sütunçe üzerinde, ortasındaki kilit taşında çift başlı kartal kabartması olan, geniş yayvan bir kemerin arkasında yer almaktadır.¹⁶⁸

Şekil 5. 24: Panayia Vlaherna Ayazması, hâlihazır konumu **Şekil 5. 25:** Panayia Vlaherna Ayazması, Pervititch haritası

Ayazma suyu kanallar vasıtasıyla direk olarak 5 musluklu mermer su teknesi ve haznesine iletilmektedir (Şekil 5.26-27). Ayazmanın arkasında Meryem Ana ve Çocuk İsa ikonası bulunmaktadır. Meryem Ana'nın kutsal emanetlerinden olan peçe bu kilisenin yanında özel bir şapelde muhafâ edilmişti kilisenin ve ayazmanın olduğu alan çok kutsal kabul edilmektedir. İstanbul'da bir felaket yaşandığında Meryem Ana'nın kilise üzerinde süretinin belirdiği ve böylece bu felaketten kurtulduğu anlatılmaktadır.

¹⁶⁸ Mine, Esmer, Aya Vlaherna Rum Ortodoks Kilisesi ve Ayazması, Envanter Fişi, (URL1.<http://www.envanter.gov.tr/anit/index/detay/50615>)

Şekil 5. 26: Panayia Meryem Ana Ayazması,2020

Şekil 5. 27: Panayia Meryem Ana Ayazması ve Meryem Ana ile Çocuk İsa ikonası,2020

5.1.6. Profitis İlias (προφήτης ηλίας) Ayazması (Balat)

Fatih ilçesi Ayvansaray Mahallesi, 516 pafta,2830 ada,25 parselde Ayvansaray caddesi, Kırkambar Sokakta bulunan Ayios Dimitrios Rum Ortodoks Kilisesi bahçesinde müstakil bir yapıdır (Şekil 5.28).

Şekil 5. 28: Profitis İlias (İlyas Peygamber) Ayazması, hâlihazır konumu

Kilise 1204 yılında Geç Bizans dönemine aittir, banisi ve mimarı bilinmemektedir. Ayvansaray Ayios Dimitrios Ayia Vlaherna Kiliseleri ve İlk Mektebi Vakfı'na aittir ve bakımından yine aynı vakıf sorumludur. Ayazma içine girildiğinde merdivenle inilir ayazma kuyu ve mermer teknesinin bulunduğu alanda ikonostasis bulunmaktadır. İlyas Peygambere adanan ayazma yortu gününde ayinler yapılmaktadır. Ayazma dikdörtgen planlı 6 pencereli kiremitle örtülmüş çatısı bulunan ve bir tarafı hafif kot altında kalmış bir yapıdır. Mermer teknesi ve haznesi üç muslukludur. Ayazma duvarları sıvalı ve boyalıdır. Ahşap tavanı dolanan kabartma gül motifli bordür sırası oldukça dikkat çekicidir. Tavandaki süsleme ögesi ile diğer bütün ayazmalar arasında tektir. Tescilli olan ayazmaların çoğu kilise içlerindedir fakat bu ayazma tescillenmemiştir duvarları oldukça rutubelidir içerisi gündün güne çürümekte ve onarıma ihtiyacı vardır (Şekil 5.29).

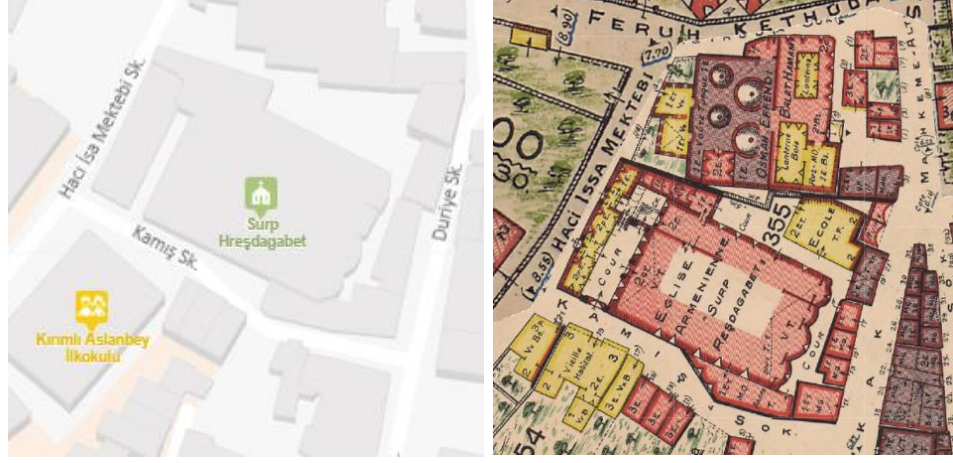

Şekil 5. 29: Profitis İlias (İlyas Peygamber) Ayazması, bahçeden görünüm, iç görünüm ve mermer su teknesi ile arkasındaki kuyu,2020

5.1.7. Ayios Artemios (Άγιος Αρτέμιος) Ayazması (Balat)

Fatih ilçesi, Ayvansaray Mahallesi'nde,479 pafta, 2669 ada, 9 parselde bulunan Hacı İsa Mektebi Sokağı, Kamış sokağı ve Duriye Sokağı ile çevrelenen Surp Hreştagabet Rum Ortodoks Kilisesine bitişik şapelin bodrum katında bulunmaktadır (Şekil 30). Eski haritalarda ayazmanın olduğu alan gösterilmemiştir. Pervititch haritasında ise kilisenin bulunduğu alan ve diğer yapı birimleri etrafı net şekilde belli olmaktadır (Şekil 5.31). Şapelden merdivenle bodrum kata inilince ayazma görülmektedir. 3618 numaralı kararla hem kilise hem de ayazma 16.09.1987 tarihinde

tescillenmiştir. Balat Surp Hreştagabet Ermeni Kilisesi Horenyan Mektebi ve Mezarlığı Vakfı'na aitti ve bakımında aynı vakıf sorumludur.

Şekil 5. 30: Ayios Artemios Ayazması hâlihazır konumu

Şekil 5. 31: Ayios Artemios Ayazması Pervititch haritası

Ayazmalar, Rum Ortodokslarca kutsal sayılan ve ayinlerinin bir parçası olarak işlevleri sürdürülen mekanlardır. Rumlardan Ermeniler geçen kiliselerin bazılarında ayazma bulunmaktadır. Ermeniler de kutsal su olduğundan ayinlere katılabilmektedir.¹⁶⁹

1831'de yerinde bulunan ahşap kilise yıktırılıp, 1835 yılında yeniden inşa edilmiştir. İnşası sırasında, Ayios Artemios'a ait olduğu düşünülen kemiklere rastlanmış, bunlar bodruma gömülerek, bodrum katta bir ayazma oluşturulmuştur. Kilise 1961,1990 yıllarında onarım görmüş özgün mimarisinden az değişikliklerle günümüze ulaşmıştır.¹⁷⁰ Ayazmanın bulunduğu alanda rölikler, kuyu ve duvar üzerine bitişik kurnalı çeşme bulunmaktadır (Şekil 5. 32-33). Ayazma son 2006 yılında onarıldığından suyu temizdir önceden kuyudan çekilen su günümüzde motor yardımıyla alınmaktadır. Felçli hastalara ve genel hastalıklara iyi geldiği bilinmektedir.

¹⁶⁹ Seropyan,1944 "Surp Hreştagabet Kilisesi", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 4, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul, s. 90-91.

¹⁷⁰ Seropyan,1944 "Surp Hreştagabet Kilisesi", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 4, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul, s. 90-91.

Şekil 5. 32: Ayios Artemios Ayazması, kuyu ve çeşme,2020

Şekil 5. 33: Ayios Artemios Ayazması içindeki rölikler ve genel görünüm,2020

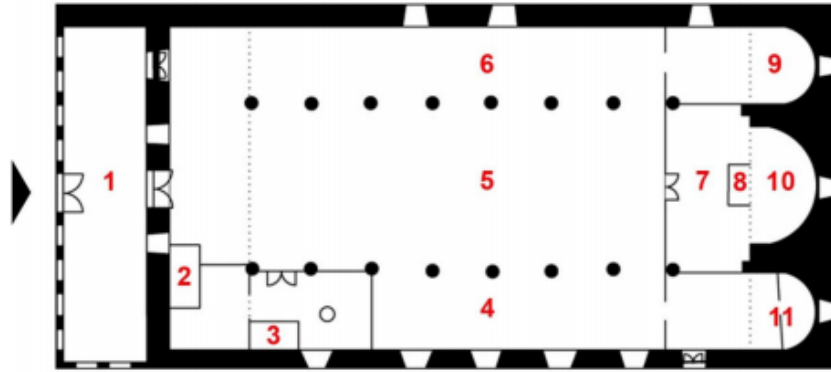
5.1.8. Ayios Ioannes Prodromos (Άγιος Ιωάννης Πρόδρομος) (Vaftizci Yahya) Ayazması

Fatih ilçesi, Ayvansaray Mahallesi, Mürselpaşa caddesi Tur-i Sina Kilisesi/ Balatkapı Ioannes Prodromos Metokhion Kilisesi Pervititch haritalarında görüldüğü gibi Ayios Yani Rum Ortodoks Kilisesi olarak da bilinen kilisenin naosunda bulunmaktadır (Şekil 5.34-35).

Şekil 5. 34: Ayios Ioannes Prodromos Ayazması, hâlihazır konumu
Şekil 5. 35: Tur-i Sina / Ayios Yani Kilisesi, Pervititch Haritası

Naosun güneyinde bulunan ve kilisenin güneydoğu duvarına bitişik olan ayazma, kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanan dikdörtgen planlı alandır. Ayazmanın bulunduğu alan planda 3 numara ile gösterilmiştir.¹⁷¹ Naosta yan nefte demir korkulukla çevrelenmiş kuyu ve mermer tekeden oluşmaktadır. Demir korkuluk ile çevrelenmiş ayazma alanının karşında mermer su teknesi ile haznesi ayrıca bulunmaktadır. Saha çalışmasında ayazma görülememiştir. Naosta sütun dibinde bir kuyu daha görülmektedir (Şekil 5.36-37).

Şekil 5. 36: Ayios Ioannes Prodromos Ayazması
 3 numaralı kısımdaki plan (Duygu Acar,2012)

¹⁷¹ Duygu ACAR, Tur-i Sina (Balatkapı Ioannes Prodromos Metokhion) Kilisesi Koruma Projesi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Restorasyon Program Yüksek Lisans Tezi Haziran 2012, s.69-70

Şekil 5. 37: Ayios Ioannes Prodromos Ayazması, Naosta sütun dibinde görülen kuyu, ayazma kuyusu ve mermer tekne, ayazmanın mermer teknesi ve haznesi (Duygu Acar,2012)

5.2. Balat

5.2.1. Ayia Anna (Ayía Ávva) Ayazması (Fener)

Fatih ilçesi, Balat Mahallesi'nde, Tevki Cafer Sokak'ta bulunan Panayia Muhliotissa Kilisesinin içinde demir korkuluklu merdivenden inilmektedir. Pervititch haritasında ayazma diye yazılan bir yapı gözükmektedir fakat günümüzde ayazma kilise içindedir. Taşınıp taşınmadığı bilinmemektedir. Alman Mavileri haritalarında ise ayazma diye belirtilmiş bir yapı görülmemektedir. Yan yana iki mahzen bulunmakta biri su kuyusunun olduğu ayazma diğeri ise panayırlarda düzenlenen yemeklerin yapıldığı ya da depolandığı mahzendir (Şekil 5.38-39).

Şekil 5. 38: Ayia Anna hali hazır konumu, Alman Mavileri ve Pervititch haritaları

Şekil 5. 39: Ayia Anna Ayazması girişi, su kuyusu ve mahzen,2020

5.2.2. Ayios Kharalambos (Άγιος Χαράλαμπος) Ayazması

Fener Rum Patrikhanesi içerisinde bulunan kütüphanenin yanındaki ahşap kapı ayazma kapısıdır. Ayazma kanallar aracılığıyla bir havuza toplanmaktadır (Şekil 5.40).

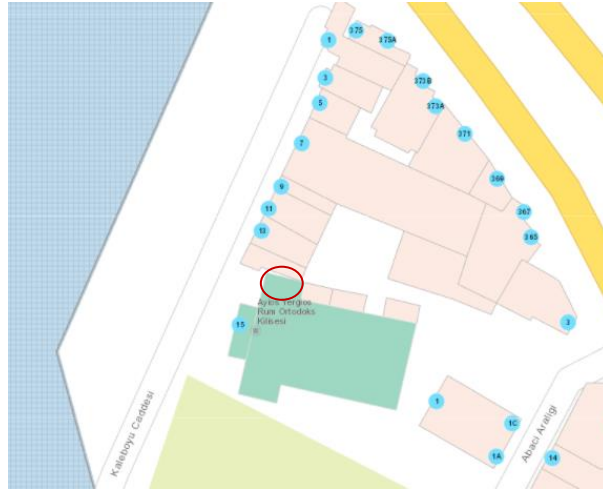

Şekil 5. 40: Ayios Kharalambos Ayazması giriş kapısı, ayazmanın içi ve kanaldan gelen suyun toplandığı havuz,2020

5.3. Dervişali

5.3.1. Ayios Basileios (Άγιος Βασίλειος) Ayazması (Edirnekapı)

Edirnekapıda bulunan Ayios Yeorgios Rum Kilisesi içindeki ayazma kilisenin sağında beden duvarına bitişik kare planlı bir bölümdür(Şekil 5.41). Kilisenin dışından girişi olduğu gibi bema ve ikonastasion kısmının içinden de girişi bulunmaktadır. Ayazma kuyusu ve 2 musluklu yalaklı çeşmeden ibarettir.

Şekil 5. 41: Ayios Basileios ayazması hâlihazır konumu

Kilise 2014-2017 yılları aralığında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen restorasyon çalışmaları ile 16. yüzyılın ikinci yarısından beri varlığı bilindiği ve yapıda yürütülen drenaj kazıları esnasında bulunan bazı mimari parçaların 5. Yüzyıla tarihlense dahi yapı temellerinin diğer kaynaklarda geçtiği gibi 9. Yüzyıla kadar inmediği kanıtlanmıştır.¹⁷² Kilise apsisini üstüne konumlanan ve küçük bir kalıntı şeklinde görülen apsis temelini muhtemelen 17. ve 18. yüzyıllara ait olduğu aynı şekilde ayazma önünde çıkan duvarında aynı apsis önündeki duvar niteliğinde olması sebebiyle aynı yüzyıllara ait olduğu söylenmektedir.¹⁷³

Kilise restore edilirken, ayazmanın tam simetrisinde bulunan su haznesi ile ayazma da restorasyon çalışmaları kapsamında onarılmıştır. Ayazma üst örtüsünde bulunan kiremitler kaldırıldıktan sonra görülen ahşap tonozun çürümüş kısımları yenilenmiş ve

¹⁷² Vakıflar Genel Müdürlüğü, Edirnekapı Ayios Yeorgios Kilisesi ve Restorasyonu (2014-2017), VGM Yayınları No.133, İstanbul, 2019, s.37.

¹⁷³ Vakıflar Genel Müdürlüğü, Edirnekapı Ayios Yeorgios Kilisesi ve Restorasyonu (2014-2017), VGM Yayınları No.133, İstanbul, 2019, s.37.

mevcut ahşaplarla emprenye uygulanmıştır.¹⁷⁴ Ayazmanın dış cephe derzler onarılmış; iç cephede ise kilise içerisinde de görülen kalemişi bezemelerine benzer motifler raspa altında rastlanılmıştır.¹⁷⁵ Bu ayazmanın restorasyon çalışmaları kapsamında yürütülen raspa çalışmaları ile sıva altında görülen kalemişi uygulamasının diğer müstakil olan ayazmalarında süsleme unsurlarının var olabileceğini düşündürmektedir. Ayrıca kuyu bileziği temizlendikten sonra ayazma çalışması tamamlanmıştır.¹⁷⁶ Bugün ayazmanın içerisine girildiğinde tavanda görülen mermer taklidi gri renkli sıva üzerine tavanın tam ortasına uygulanan haç tasviri uygulaması dikkat çekmektedir (Şekil 5.42-43).

Şekil 5. 42: Ayios Basilios Ayazması, kilise bahçesinden görünüm ile ayazma kapısından içeriye bakış,2020

Şekil 5. 43- Ayios Basilios Ayazması kuyusu ve iki musluklu yalıklı çeşme ile tavanında görülen kalemişi uygulaması,2020

¹⁷⁴ Vakıflar Genel Müdürlüğü, Edirnekapı Ayios Yeorgios Kilisesi ve Restorasyonu (2014-2017), VGM Yayınları No.133, İstanbul, 2019, s.119.

¹⁷⁵ Vakıflar Genel Müdürlüğü, Edirnekapı Ayios Yeorgios Kilisesi ve Restorasyonu (2014-2017), VGM Yayınları No.133, İstanbul, 2019, s.119.

¹⁷⁶ Vakıflar Genel Müdürlüğü, Edirnekapı Ayios Yeorgios Kilisesi ve Restorasyonu (2014-2017), VGM Yayınları No.133, İstanbul, 2019, s.119.

5.3.2. Ayios Ioannes Prodromos (Άγιος Ιωάννης Πρόδρομος) (Vaftizci Yahya) Ayazması (Salmatomruk)

Panayia Rum Ortodoks Kilisesi içinde naosta sağ yan nefte demir korkuluklu merdivenden inildiğinde bir mermer kuyu bileziği ile mermer tekne bulunmaktadır (Şekil 5.44). Günümüzde kilise cemaate açık değildir fakat yortu günlerinde ayinler yapılmaktadır. Ayazma kuyusu içerisinde su bulunmaktadır fakat laboratuvar analizi sonucunda doğrudan kullanıma açılabilecektir.

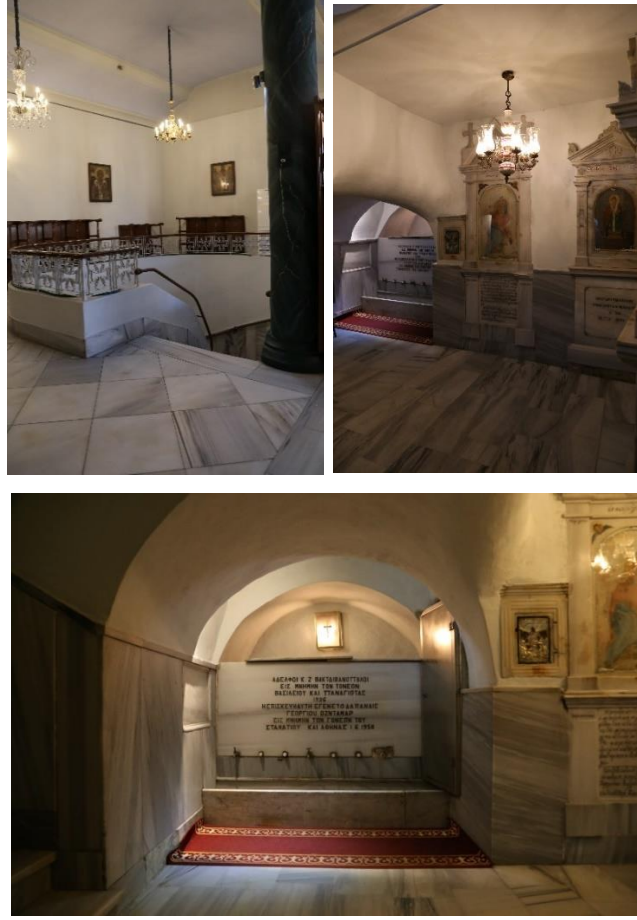

Şekil 5. 44: Ayios Ioannes Prodromos (Vaftizci Yahya Ayazması) killise içinden görünen demir korkuluk kuyusu ve mermer tekne ile haznesi,2020

5.4. Hacıkadın

5.4.1. Panayia Ayazması/ Vefa Ayazması/Ayin Biri Ayazması

Vefa'da Meryem Ana kilisesinin içinde karşılıklı olarak iki ayrı merdivenle inilen ayazma 2 katlı tonozludur. Suyu temizdir. Yortu Günü 15 Ağustostur fakat her ayın birinde burada ayinler olduğundan ayın biri ayazması olarak bilinmektedir (Şekil 5.45)

Şekil 5. 45: Panayia Ayazması/Vefa Aayzması girişi, mermer su teknesi ve haznesi,2020

5.5. Mimar Hayrettin

5.5.1. Ayios Vasilios (Άγιος Βασίλειος) Ayazması (Samatya)

Fatih ilçesi, Mimar Hayrettin Mahallesi'nde, 76 pafta 176 ada, 35 parsel Ayios Kiryaki Rum Ortodoks Kilisesi içindedir.

Hakkı Göktürk, 1947'de, Kumkapı Kadırgalimanı caddesinde bulunan Ayios Kiryaki Rum Ortodoks kilisesi içinde Ayios Vasilios Ayazmasının olduğu belirtilmiştir.¹⁷⁷ Çalışma kapsamında ayazma görülememiştir.

5.6. Muhsine Hatun

5.6.1. Ayios Yeorgios (Άγιος Γεώργιος) Ayazması

¹⁷⁷ Hakkı Göktürk,1960, a.g.e, 1542.

Muhsine Hatun, Gerdanlık sokakta bulunan Kumkapı Panayia Elpida Rum Ortodoks kilisesi olarak bilinen yapının altındadır.

1947’de "Kumkapıda, Gerdalık Sokağı’nda Panayia Kilisesindedir. Mabedin altındadır. Zemini mermer döşelidir. Kapıdan girince sol tarafta yüksek mermer bilezikli, bakır kapaklı bir kuyu, solunda yuvarlak, kırmızı porfir bir tekne onun yanında müstakil bir tekne bulunmaktadır. Altlarında demir iskara vardır. Sağ tarafta sanat eseri mermer bir ikonastasyon vardır. Duvarlarında mermer üzerine kabartma Ayios Yeorgios’un at üzerinde at üzerinde bir tasviri ile yine mermer üzerine kabartma kucağında İsa ile Meryem ana tasviri vardır. Nezir mumları için bir de kumlu şamdanı vardır.¹⁷⁸ Şeklinde ifade edilmiştir. Bu anlatımlara göre bugün ayazmanın durumu aynıdır. Yortu günü 23 Nisan’dır. Görevli tarafından suyun temiz olduğu ve ayin günlerinde suyun kullanıldığı öğrenilmiştir (Şekil 5.46-47).

Şekil 5. 46: Ayios Yeorgios Ayazması mermer kuyusu ve teknesi ile karşısında bulunan ikonostasis,2020

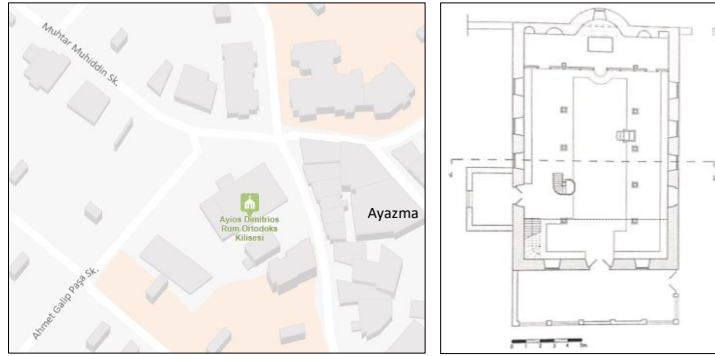
¹⁷⁸ Hakkı Göktürk, a.g.e.s.1590.

Şekil 5. 47: Ayios Yeorgios Ayazma kuyusundan çekilen ve temiz olan ayazma suyu,2020

5.7. Karagümrük

5.7.1. Ayios Sevastianos (Αγίου Σεβαστιανου) Ayazması

İstanbul ili Karagümrük Mahallesi'nde 467 pafta 2524 ada 16 parselde, Edirnekapı Mihrimah Sultan Camii'nin arkasında Prof. Naci Şensoy Caddesi üzerinde Muhtar Muhittin Sokağı ile Ahmep Galip Paşa Sokağı'nın keştiği yerdedir. Kilise 24.06.1992 tarihinde tescillenmiş olan Sarmaşık Ayios Dimitrios Rum Ortodoks kilisesinin kuzeybatı köşesindeki yan nefte bulunmaktadır (Şekil 5.48-49). Esasen bu kilise Edirnekapı bölgesindeki Sarmaşık mevkiinden ismini almaktaydı.

Şekil 5. 48: Ayios Sevastianos Ayazması hâlihazır konumu ve planda gösterimi

Şekil 5. 49: Ayios Sevastianos ayazması kilise içindeki konumu,2020

İstanbul'u fetheden Fatih Sultan Mehmet (1451-1481) döneminde bu kilise hakkında bir ferman olduğunu fakat patrikhane yangınında bu fermanın yandığı belirtilmektedir.¹⁷⁹Kilise, 1604 tarihli Paterakis listesinde yer almaktadır.¹⁸⁰Kilisenin, Patrikhane kayıtlarında adının geçtiği; Kürkçüler Lonca'sının 1648 tarihli katalogunda da kaydedildiği ifade edilmektedir.¹⁸¹ Kilisede bulunan kitabeye göre ise 20 Nisan 1834 tarihinde geç devir Osmanlı döneminde yeniden yaptırılmıştır fakat banisi ve mimarı bilinmemektedir.¹⁸² Kilise bugün Sarmaşık Ayios Dimitrios Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı'na aittir ve kilise bakımından sorumludur. Kilisenin sağlamlılık durumu orta, dış yapısı kötü, üst yapısı orta, iç yapısı ise iyi durumdadır fakat kilise çok rutubetlidir ve fiziki özgünlük durumu incelendiğinde büyük ölçüde de yenilediği görülmektedir (Şekil 5.50). Kilisenin taşıyıcı taş yığmadır. Kilisenin üst örtüsü tek eğimli beşik tonozlu marsilya kiremidi ile örtülmüştür.Cephe malzemesi olara taş, sıva ve boya görülmektedir. İç süslemede kalemişi, ahşap çitalı bezemeler ile ahşap süslemeler dikkat çekmektedir.

Şekil 5. 50: Ayios Dimitrios Kilisesi hava fotoğrafları

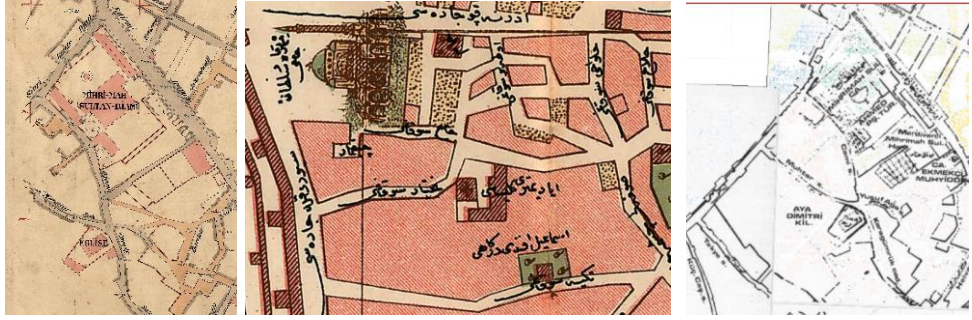
Alman Mavileri haritalarında L-10 paftasında bulunan “Eglise” ifadesiyle sadece kilise olarak anılmıştır fakat Ekrem Ayverdi ve Necip Bey haritalarında Ayios Dimitrios Kilisesi olarak geçmektedir (Şekil 5.51)

¹⁷⁹ Z. Karaca, 2018, *İstanbul'da Osmanlı Dönemi Rum Kiliseleri*, YKY, s. 237.

¹⁸⁰ Z. Karaca, 2018, *İstanbul'da Osmanlı Dönemi Rum Kiliseleri*, YKY, s. 237.

¹⁸¹ Z. Karaca, 2018, *İstanbul'da Osmanlı Dönemi Rum Kiliseleri*, YKY, s. 237.

¹⁸² Z. Karaca, 2018, *İstanbul'da Osmanlı Dönemi Rum Kiliseleri*, YKY, s. 237

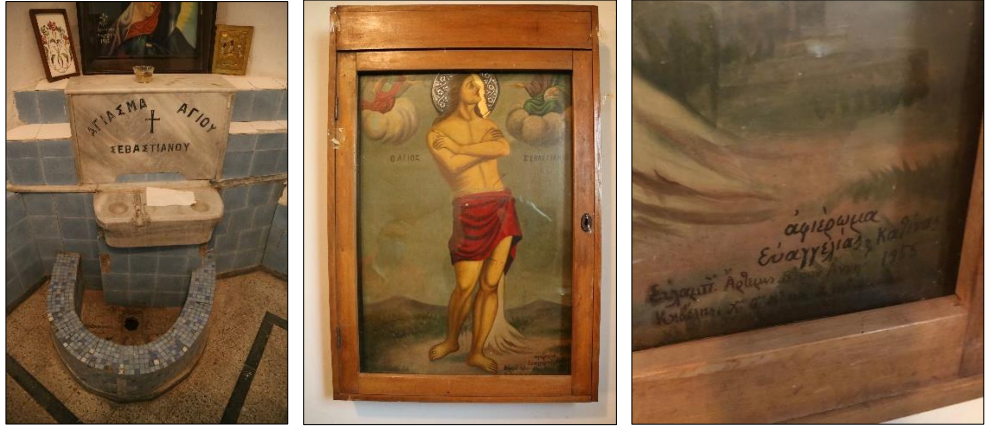
Şekil 5. 51: Ayios Sevastianos Ayazması Alman Mavileri, Necip Bey, Ayverdi haritaları

Kilisenin kuzeybatı köşesinde bulunan Ayios Sevastianos Ayazması gri renkli bir giriş kapısından 2 basamaklı merdivenle inilen kare planlı bir mekandır. Mekâna girildiğinde ayazmanın bulunduğu duvarın sağında, ayazmanın kaynağı olan bilezikli su kuyusunun etrafı boyunca sonradan eklendiği düşünülen mozaikli bir döşemenin varlığı görülmektedir. Bu su kuyusundan çekilen suyun duvarın solunda yer alan üzerinde Meryem Ana ikonasının bulunduğu ve diğer örneklerdeki görülen su hazneli ve musluklu bir tekne tipolojisi yerine duvara ankre edilmiş yüksek bir mermer haznedan mermer teknenin üst yüzeyinde bulunan tek bir ince lüleden suyun iletilmesi sağlanmıştır. Lüleden gelen su gidere akmaktadır bu giderin etrafı yükseltilmiş bir set ile çevrelenmiştir. Bu setin üzerinde yine bilezikli kuyudaki gibi aynı mozaikten bir hac tasviri işlenmiştir (Şekil 5.52).

Şekil 5. 52: Ayios Sevastianos Ayazması iç görünüm,2020

Ayazma içine girildiğinde su haznesi üzerinde bulunan Meryem Ana ikonası (üzerindeki 1962 tarihi bulunmaktadır) ile yan duvardaki Meryem ve Çocuk İsa ikonalarından sanki Meryem Ana'ya adanmış bir ayazma görünümü verilmiştir. Fakat su haznesinin üzerinde Yunanca olarak “ΑΥΙΑΣΜΑ ΑΓΙΟΥ ΣΕΒΑΣΤΙΑΝΟΥ” Türkçe olarak ise Ayios Sevastianos Ayazması şeklinde okunan ayazmanın ilk Hristiyan şehidine adandığı anlaşılmaktadır. Karşı duvarda bulunan Ayios Sevastianos ikonası incelendiğinde ikonanın altında 1955 tarihine rastlanılmaktadır. İkonanın önünde mumların yakıldığı alan da bulunmaktadır. Ayios Sevastianos'un yortu (bayram) günü ortodoklarca 18 Aralık'tır ve vebaya karşı bir koruyuculuğu olduğuna inanılmaktadır. Salgın hastalıklara¹⁸³ iyi geldiği bilinsede bu ayazma da da tüm dileklerin içtenlikle istenildiğinde kabul olacağı inancı vardır (Şekil 5.53).

Şekil 5. 53: Ayios Sevastianos Ayazması su teknesi ve haznesi, ikonası ve 1955 tarihi detayı,2020

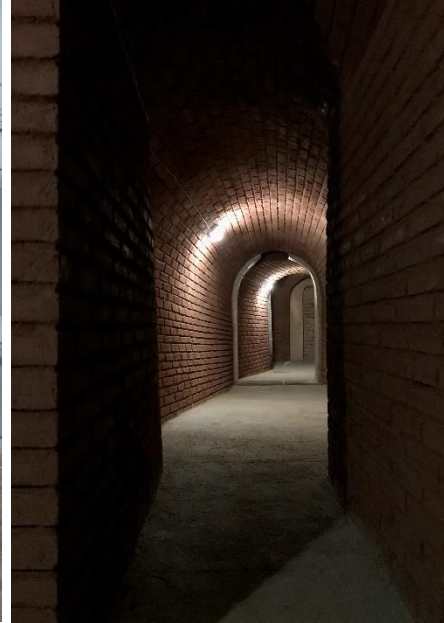
Günümüzde Ayazmanın suyu hala gelmektedir fakat diğer yeraltı sularıyla (kanalizasyon gibi) karıştığı endişesi ile suyun ne kadar temiz olduğunu anlamak ve tekrar kullanıma açabilmek için labavatuvar analizine ihtiyacı bulunmaktadır.

5.8. Katip Kasım

5.8.1. Ayios Theodoros (Άγιος Θεόδωρος) Ayazması

¹⁸³ Veba, salgın hastalıklar başlığı altında incelendiğinden bu şekilde yazılmıştır. 2019 kasım ayından bu yana ülkemiz Covid-19 salgını ile oldukça büyük bir savaş vermektedir. Tez çalışmasında yaşanan bu salgında tüm sağlık çalışanlarına teşekkürlerimi ileterek ve hayatını kaybeden tüm vatandaşlarımızı anarak tarihe not düşmeyi borç bilirim.

Katip Kasım Mahallesi'nde Paşazade Sokağı'nda Ayios Theodoros Kilisesi bahçesinde bulunmaktadır. 1947'de "kilise ismi için 1830'da Artinin delaleti ile tamir edilmiş, adı da Ayios Teodoros'a çevrilmiştir." İfade edilmiştir. Ayazmada bulunan kitabede de 1930 tarihli yazıtta Ayios Teodoron Ayazması yazmaktadır. Ayazma kapısından merdivenle inildiğinde 7-8 metre uzunluğunda uzunca bir tonoz örtülü dehlizin sonunda ayazmanın olduğu alana ulaşılmaktadır (Şekil 5.24). Ayazma içinde Ayios Yeorgios, İsa ikonaları yer almakta panayırı ise martın ilk haftasında yapılmaktadır. Ayazma kilise ismi ile aynı şekilde kaynaklarda belirtildiğinden bu çalışmada da Ayios Teodoros Ayazması olarak isimlendirilmiştir. Ayazmanın bulunduğu kısımda tavanı tonoz zeminide malta döşemelidir. Günümüzde ayazmada su bulunmamakta fakat ayinleri okunmuş su ile devam etmektedir. Kuyudan direk duvar üzerinde bulunan 6 musluğa iletilen su teknesi kırık dökük bir haldedir. Bu su teknesi çeşme gibi düzenlenmiştir (Şekil 5.54-55).

Şekil 5. 54: Ayios Theodoros Ayazması Girişi ve içerideki dehlizin görünümü,2020

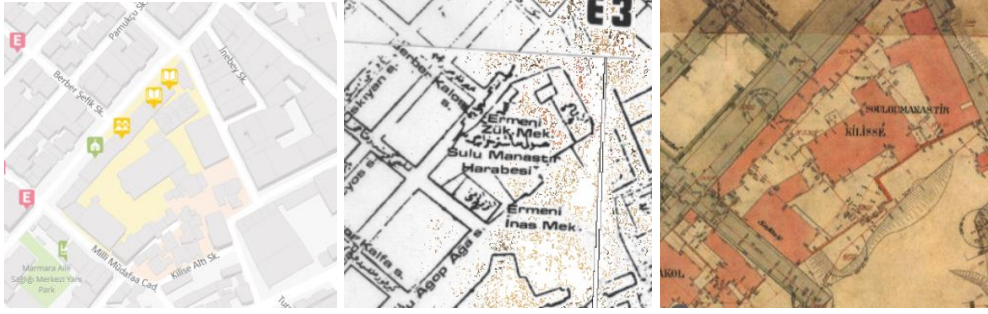

Şekil 5. 55: Ayios Theodoros Ayazması kuyusu ve mermer teknesi,2020

5.9. Kocamustafapaşa

5.9.1. Ayios Ioannes Prodromos (Αγιος ιωάννης πρόδρομος) (Vaftizci Yahya)Ayazması

Fatih ilçesi, Kocamustafapaşa Mahallesi'nde marmara caddesi no.47'de bulunan Surp Kevork Ermeni Kilisesi içerisinde Surp Hovhannes Mıgırđiç Ayazma Şapeli olarak'ta bilinen ayazma kilise bahçesinde ve kilise ile karşı karşıya bir konumda bulunmaktadır (Şekil 5.56). Kilise, Rum Ortodokslara ait olan Sulu Manastır olarak bilinmekteydi; eski haritalarda da bu şekilde yazılmıştır (Şekil 5.57-58). Ayazma 309 pafta 1203 ada 3 parselde bulunmakta 26.01.2005 tarihinde ise tescillenmiştir. Samatya Sulu Manastır Surp Kevork Ermeni Kilisesi ve Sahakyan Nunyan Ermeni Mektebi ve Mezarlığı Vakfı mal sahibi olup bakımından da sorumludur.

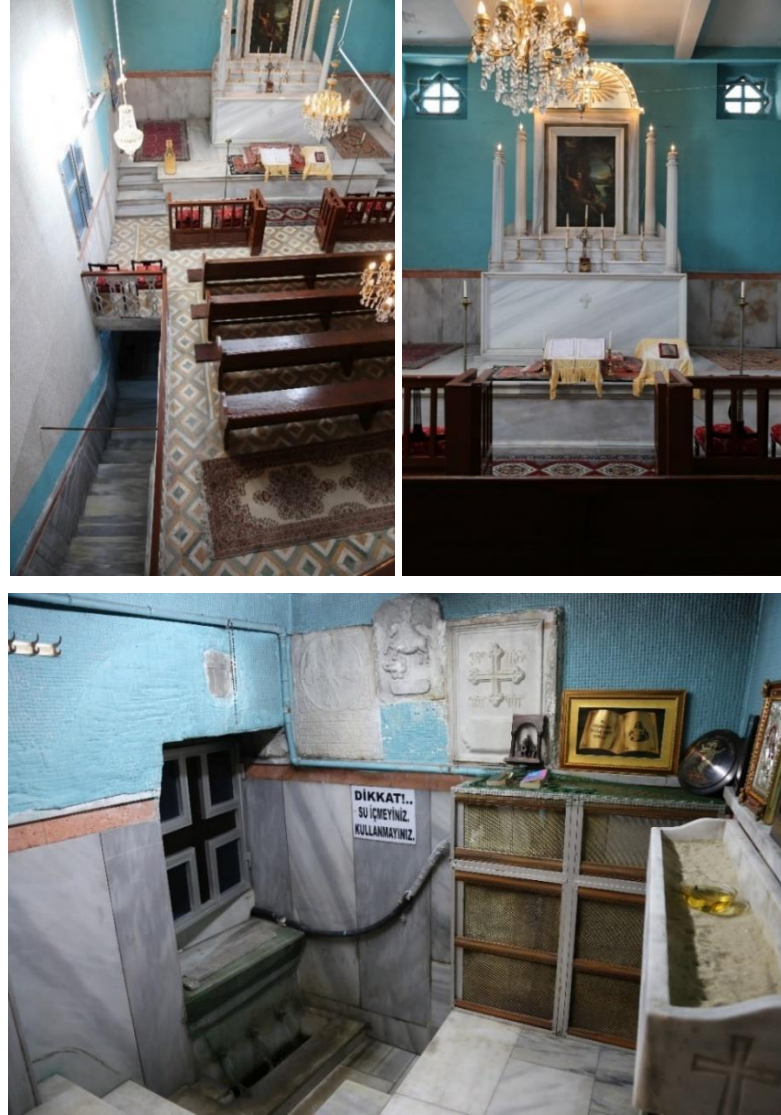
Şekil 5. 56: Ayios Ioannes Ayazması hâlihazır konumu, Ayverdi ve Pervititch Haritası

Şekil 5. 57: Ayios Ioannes Prodomos Ayazması girişi, 2020

Ayazma Bizans dönemine ait olup mimarı ve banisi bilinmemektedir¹⁸⁴. Ayazma'ya girildiğinde ilk olarak Vaftizci Yahya ikonasının bulunduğu ve ayinlerin yapıldığı bir şapele inmektedir. Bu şapelden demir korkuluklu bir merdivenle tekrar inildiğinde ayazma üç musluklu lüleden sürekli küçük bir su toplama havuzuna akmaktadır. Ayazma lülelerinin arka kısmındaki pencerenin suyun iletildiği kanalların görüldüğü bilinmektedir. Fakat pencerenin açılmasına izin verilmemiştir (Şekil 5.58).

¹⁸⁴ İBB Arşivi'nde öğrenilmiştir.

Şekil 5. 58: Ayios Ioannes Prodromos Ayazması şapeli, ayazmaya inen merdiven girişi ve üç lüleden akan ayazma suyu,2020

5.9.2. Analipsis (Ἡ Ἀνάληψις τοῦ Κυρίου) Ayazması

Fatih ilçesi Kocamustafapaşa Mahallesi'nde, Akıncı Sokak No.7'de 1225 ada 1 parselde bulunan Analipsis Kilisesi diğer adıyla Hristos Analipsis Kilisesi bahçesinde bulunmaktadır (Şekil 5.59). Kilise, 07.03.1990 tarihinde tescillenmiş fakat ayazması tescilli değildir.

Şekil 5. 59: Analipsis Ayazması hâlihazır konumu, Ayverdi ve Alman Mavileri haritaları

Kilise Osmanlı döneminde 1 Mart 1832 tarihli mermer kitabenin yunanca metninde kilisenin, Patrik 1. Konstantios döneminde (1830 - 1834) yenilediği ve mimarının Konstantinos olduğu ifade edilmektedir.¹⁸⁵ Kilise eklektik üslupta inşa edilmiş olup Samatya Analipsis Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı'na aittir mal sahibi olan vakıf bakımından da sorumludur.

Eski İstanbul ve Galata bölgesinde işlevini sürdüren kiliselerden, İsa'ya ithaf edilmiş olan tek yapıdır. Analipsis, "İsa'nın Göğe Yükselişi"ni tanımlar, kilise ile ilgili en eski kayıt, M. Gedeon'un tespitine göre 1566'ya aittir.¹⁸⁶ Kiliseyi 8 Mayıs 1578'de ziyaret eden ve buradaki dini törene katılan S. Gerlach notlarında Analipsis adındaki ayazma ile şifalı suyundan bahseder.¹⁸⁷ Kilisenin varlığı, İstanbul'daki Rum Ortodoks kiliseleri hakkında çeşitli zamanlarda tespit edilmiştir. Rus çarı İvan Vasilliyeviç'in bağışta bulunacağı ortodoks kiliselerini saptamak üzere, 1583'te İstanbul'a gelen Tryfon Karabeinikov'un hazırladığı listede 28 numara, 1669'da Thomas Smith'in listesinde ise 4 numaralı yapı olarak yer almıştır.¹⁸⁸ M. Gedeon, kilisenin 1782'de yandığını açıklarken, bu yapıya ait 1791 tarihli kayıttan da bahsetmiştir.¹⁸⁹

Ayazmanın kuyu bileziği motiflidir. Kuyuda bulunan su tulumba aracılığıyla çekilip 2 musluklu mermer tekne ve hazneye iletilir. Mermer tekne ve haznenin yanında mermer

¹⁸⁵ Z. Karaca, 2018, *İstanbul'da Osmanlı Dönemi Rum Kiliseleri*, YKY, s. 182.

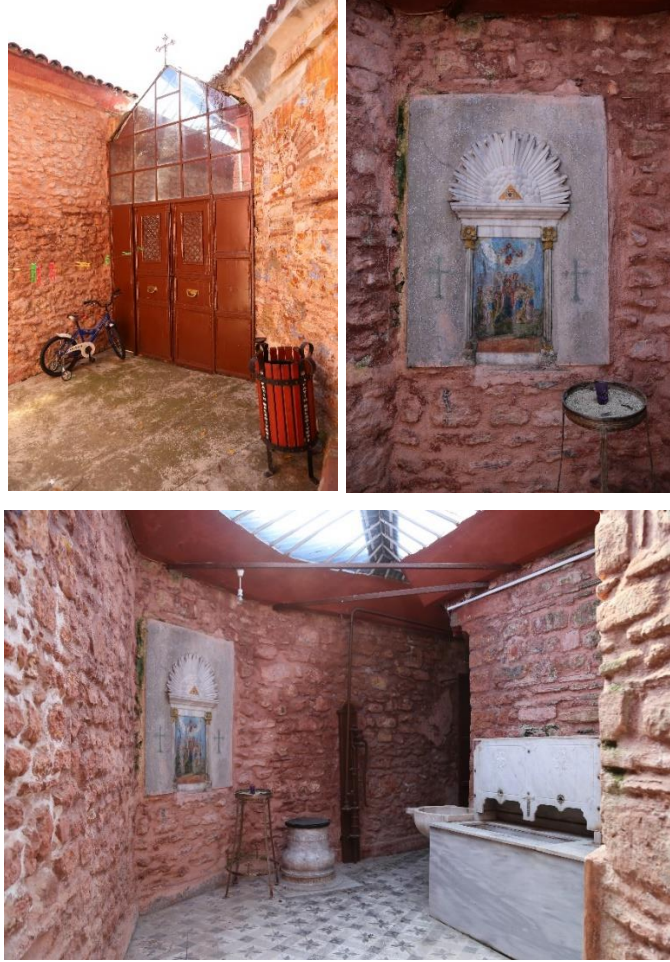
¹⁸⁶ Z. Karaca, 2018, *İstanbul'da Osmanlı Dönemi Rum Kiliseleri*, YKY, s. 182.

¹⁸⁷ Z. Karaca, 2018, *İstanbul'da Osmanlı Dönemi Rum Kiliseleri*, YKY, s. 229.

¹⁸⁸ Z. Karaca, 2018, *İstanbul'da Osmanlı Dönemi Rum Kiliseleri*, YKY, s. 229.

¹⁸⁹ Z. Karaca, 2018, *İstanbul'da Osmanlı Dönemi Rum Kiliseleri*, YKY, s. 229.

kurna bulunmaktadır (Şekil 5.60) . Analipsis “İsa’nın göğe yükselişi” manasına gelmektedir. Ayazma Analipsis gününe adandığı için paskalyadan 40 gün sonra kutlanan bayramda ayinler yapılmaktadır. Ayazmanın suyu temizdir. Ayazma da bulunan ikonada Meryem Ana tasvir edilmiş, ve ikonanın üzerinde bulunan mermer alınlıkta göz tasviri bulunmaktadır. Göz hastalıklarına şifa olduğu düşünülmektedir.

Şekil 5. 60: Analipsis Ayazması girişi, tulumbalı kuyusu ve mermer su teknesi ile haznesi,2020

5.9.3. Ayios Polikarpos (Άγιος Πολύκαρπος) Ayazması

Fatih ilçesi Kocamustafapaşa Mahallesi’nde bulunan Ayios Minas Rum Ortodoks Kilisesinin narteksinden merdivenle inilen ayazma çeşmesinin yanında kuyuya açılan bir kapıdan motorla su çekiliyordu bu kuyu 9 metre derinliğinde bir kuyu imiş (Şekil 5.61). Genel olarak tüm hastalıklara iyi geldiği bilinmektedir. Ayios Minas 11 kasım gününde kutlanmakta fakat ayazmanın günü bilinmiyor.

Şekil 5. 61: Ayios Polikarpos Ayazması,2020

5.9.4. Ayios Nikolaos (Άγιος Νικόλαος) Ayazması

Fatih ilçesi Kocamustafapaşa Mahallesi'nde bulunan Ayios Nikolaos Rum Ortodoks Kilisesini sol nef duvarında kenarda bulunmaktadır. Ayazma kuyusu zemin kottadır (Şekil 5.62). Yortu Günü, 6 Aralık'tır, genel hastalıklara iyi geldiği belirtilmiştir. Ayazma suyu temizdir ve kullanılmaktadır.

Şekil 5. 62: Ayios Nikolaos Ayazması içeriden görünüm ve 4 musluklu çeşmesi,2020

5.9.5. Metamorphosis (μεταμόρφωσις) Ayazması

Fatih ilçesi Kocamustafapaşa Mahallesi'nde Ayios Yeorgios Kilisesi bahçesinde müstakil bir yapı olarak bulunmaktadır. Ayazmanın mermer bilezik kuyusu ve üç musluklu mermer su teknesi ile haznesi bulunmaktadır. Ayazma suyunun temiz olmadığı bilinmektedir. Metamorphosis, dönüşüm manasında olup İncil'de

geçen “İsa’nın suretinin değişmesi”, hadisesi 6 Ağustos olarak kabul edilir. 6 ağustos yortu gününde ayazma içerisinde okunmuş su ayinler yapılmaktadır (Şekil 5.63).

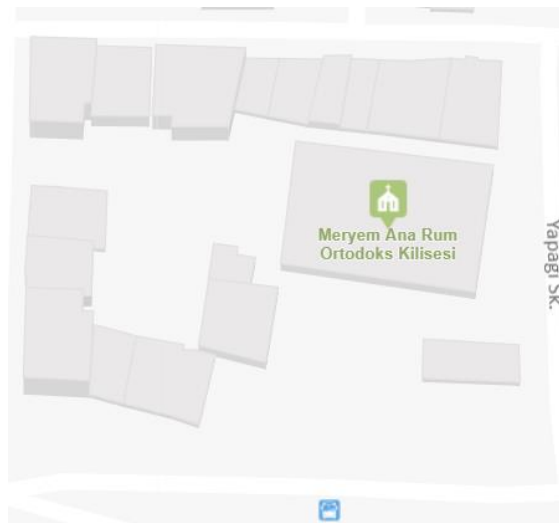

Şekil 5. 63: Metamorphosis Ayazması kilise bahçesinden görünüm, girişi, ve kuyu ile üç musluklu mermer tekne ile hazne,2020

5.10. Seyyid Ömer

5.10.1. Georgepiskos (Meryem’in Cennete Yükselişi) Ayazması /Tezveren Ayazması

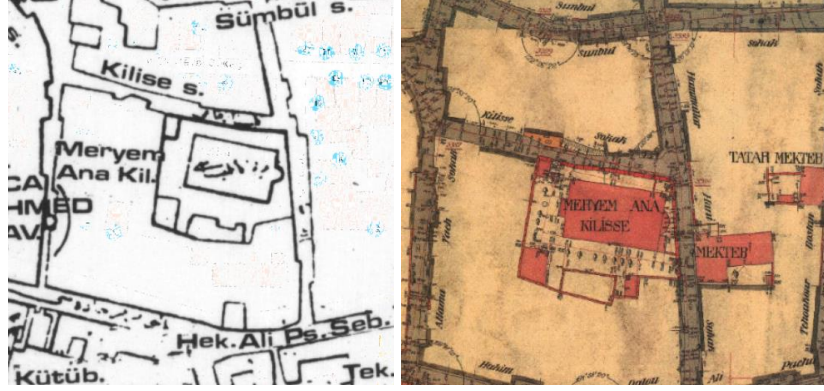
Fatih ilçesi Seyyid Ömer Mahallesi’nde, Ali Sir Nevai Sokağı ile Yapagi Sokak ve Kırımlı Aziz Sokağı ile çevrelenmiş, Hekimoğlu Ali Paşa Camii karşısında bulunan Meryem Ana Rum Ortodoks Kilisesi bahçesinde bulunmakta 1740 ada 7 parselde bulunan kiliseden farklı olarak ayazma 15 parseldedir (Şekil 5.64).

Şekil 5. 64: Georgepiskos (Meryem’in Cennete Yükselişi) Ayazması

/Tezveren Ayazması hâlihazır konumu

Alman Mavileri ve Ayverdi haritalarında kilisenin bulunduğu alan bulunmaktadır. Fakat ayazmanın bulunduğu alan özel olarak belirtilmemiştir (Şekil 5.65).

Şekil 5. 65: Georgepiskos (Meryem'in Cennete Yükselişi) Ayazması
/Tezveren Ayazması Ayverdi ve Alman Mavileri haritalarındaki görünümü

Ayazma, kiliseninde adandığı gibi Meryem'in Cennete Yükselişi (Georgepiskos)' a adanmıştır.¹⁹⁰ Halk tarafından burası Tezveren ayazması olarakta bilinmektedir. Bunun anlamı olarak ne dersen hemen kabul olur hızır gibidir şeklinde kilise görevlileri tarafından öğrenilmiştir. Ayazma kareye yakın planlı kapısından girilince merdivenle inilen ve içerisinde bulunan 2 musluklu mermer su teknesi ve haznesinden gelmektedir. Sağ tarafta bulunan pencere içerisinde kuyu bileziği bulunsada suyunun analize ihtiyacı vardır. Kuyudaki su kullanılmıyor fakat okunmuş su ile ayinler yapılmaktadır. Ayazmanın diğer duvarı ise şapele geçiş sağlamaktadır (Şekil 5.66).

¹⁹⁰ Kilise görevlisinin Yunanistan'da eğitim alan oğlu Stavro ile bilgiler netleştirilmiştir.

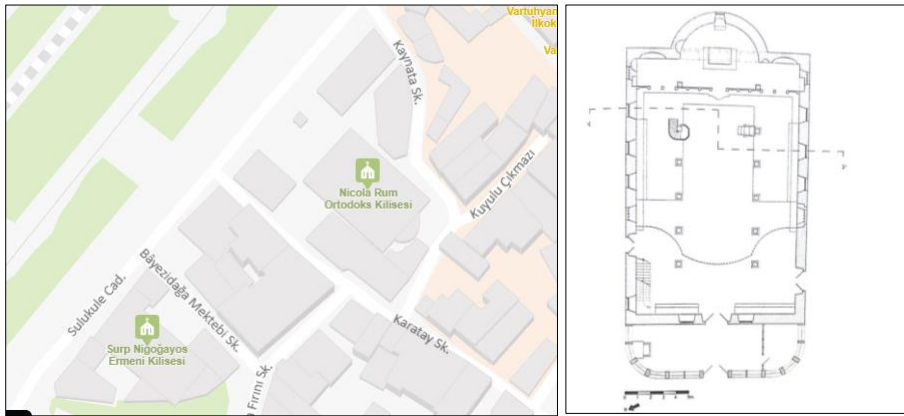

Şekil 5. 66: Georgepiskos (Meryem'in Cennete Yükselişi) Ayazması /Tezveren Ayazması dışarıdan ve içeride bulunan şapelinden görünüm ile ayazma girişinden iki musluklu mermer tekne ile kuyusu,2020

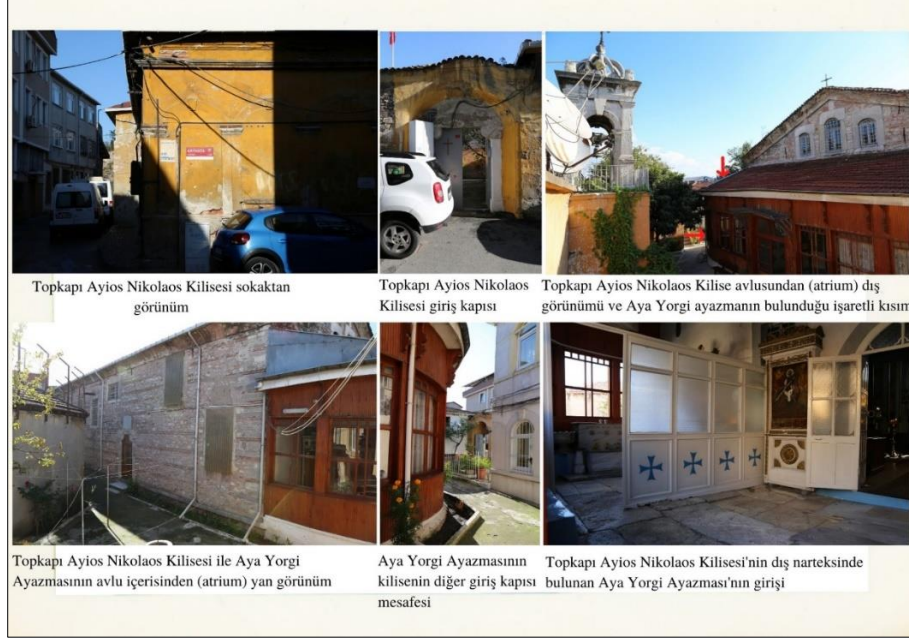
5.11. Topkapı

5.11.1. Ayios Yeorgios (Αγιος Γεώργιος) Ayazması

Fatih ilçesi Topkapı Mahallesi'nde Sulukule Caddesinde Kaynata ve Karatay Sokakları'nın birleşim yerinde 430 pafta 1859 ada 1 parselde bulunan 24.06.1992 tarihinde tescillenen, Ayios Nikolaos Rum Ortodoks Kilisesi'nin narteksin solundadır. Kilisenin narteks bölümü ahşap karkaslı çatısında kiremitle örtülü bir mekandır. Ayazmanın da duvarı olan kilise duvarı sıvalı iken dışa bakan cephe duvarları ise ahşap kaplamadır. Bu ahşap dikmelerin araları ahşap doğramalı pencerelerdir (Şekil 5.67-68).

Şekil 5. 67: Ayios Yeorgios Ayazması hâlihazır konumu ve plandaki konumu

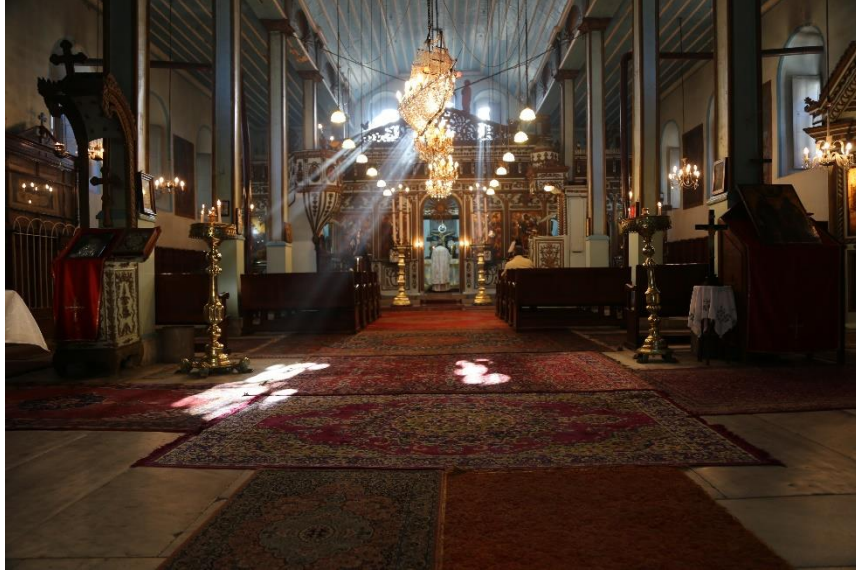

Şekil 5. 68: Ayios Yeorgios Ayazması kilise konumu,2020

Yapı 1583 tarihli T. Karabeinikof listesinde kaydedilmiştir.¹⁹¹1603 yılında ise Topkapı Ayios Nikolaos Rum Ortodoks kilisesi yanmış olan Ayios Yeorgios kilisenin yerinde yeniden inşa edilmiş, 1800 yılında S.S. Hovhannesyan tarafından kaydedilmiş fakat kitabelerinden edinilen bilgilere göre kilise geç devir Osmanlı döneminde, banisi Patrik Konstantios tarafından 1831 tarihinde Mimar Konstantinos Yolasıgmazis'a yeniden yaptırılmıştır.¹⁹²Kilise özgün bir yapı olarak günümüzde kadar az değişiklikler ile gelebilmiştir. Kilisenin taşıyıcı sistemi taş yığma tekniğinde olup cephe malzemeleri ahşap, taş, tuğla şeklinde karmadır. Üst örtü sistemi beşik tonuzdan alaturka kiremit ile örtülmüştür. Günümüzde, kilise Topkapı Ayios Nikolaos Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı'na ait olduğundan bakımından da bu vakıf sorumludur. Ayrıca kilisenin günümüzdeki durumu orta halli olup içerideki süsleme öğeleri iyi durumdadır (Şekil 5.69).

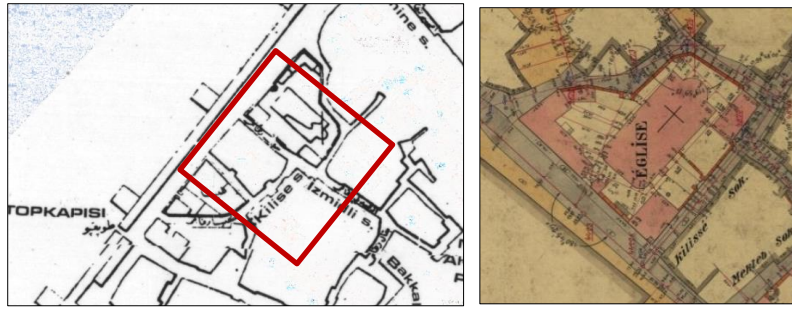
¹⁹¹ Z. Karaca, 2018, *İstanbul'da Osmanlı Dönemi Rum Kiliseleri*, YKY, s. 229.

¹⁹² Z. Karaca, 2018, *İstanbul'da Osmanlı Dönemi Rum Kiliseleri*, YKY, s. 229.

Şekil 5. 69: Ayios Nikolaos kilisesi iç görünüm,2020

Ekrem Ayverdi Haritaları ile Alman Mavileri haritalarında kilisenin bulunduğu sokak adının Kilise Sokak olduğu görülmektedir. Alman Mavileri haritalarının M9-3 paftasında bulunan Topkapı Ayios Nikolaos Kilisenin narteksinde simetrik olarak bölümlendirilmiş alanların, kırmızı renkli işaret ile gösterildiği ayazmanın olduğu bölümdür. Hava fotoğrafları incelendiğinde ise kilisenin bahçesinde 1966 yılında henüz bulunmayan fakat 1970 hava fotoğrafında görülen bir yapının eklendiği belli olmaktadır (Şekil 5.70-71).

Şekil 5. 70: Ayios Yeorgios Ayazması, Ayverdi ve Alman Mavileri haritaları

Şekil 5. 71: Ayios Yeorgios ayazması hava fotoğrafları

Ayazmaya girildiğinde üç musluklu hazneli mermer su teknesi görülmektedir. Mermer teknenin hemen yanında bulunan ayazmanın su kaynağı ise yine mermer malzemeden yapılmış bilezikli bir kuyudur. Kuyu bileziği oldukça sadedir. Kilise ile aynı zemin kotunda bulunan kuyuya herhangi bir merdivenle inilmez. Günümüzde Ayios Yeorgios Ayazması' nın kuyusunda bulunan su hala temiz bir su kaynağıdır. 4 ayda bir su çekilmektedir. Mermer su teknesinin haznesine aktarılan su şifa bulmak amacıyla gelen ziyaretçilerinin ihtiyacını karşılamaya yetmektedir.

Ayios Yeorgios vasıtasıyla, mucizevi bir şekilde bahşettiği şifa ile tamamıyla sıhhatlerine kavuşan ruh hastalarının varlığı bilinmektedir. Ruh ve sinir hastalıkları ile felçli hastalarından başka Ayios Yeorgios pek çok hastalığı tedavi ettiği, çocuğu olamayan ailelere çocuk verdiği, evsizleri ev sahibi yaptığı, pek çok kimsenin derdine deva olan, kısacası inançla ve imanla yaklaşanların dualarını kabul ettiği bilinmektedir¹⁹³ (Şekil 5.72).

¹⁹³ Nilgün Çevik Gürel, "Aziz Georgios (Aya Yorgi) ve Destanı", *Düşün-ü-yorum Dergisi*, S.67, Nisan 2016.

Şekil 5. 72: Ayios Yeorgios Ayazması iç görünüm,2020

Hakkı Göktürk, Ayios Yeorgios Ayazmasını, Ayios Nikolaos Ayazması başlığı altında incelemiş, ayazmanın bulunduğu mekâna girildiğinde kilise duvarına denk gelen kısımda bulunan Ayios Yeorgios'un at üzerinde mızraklayan bir ikonu olduğunu belirtmiştir. Aynur Öretmen çalışmasında ise yine Ayios Nikolaos Ayazması şeklinde, kilisenin adandığı azizin isim günü olan 6 Aralık belirtilmiştir. Yürütülen saha çalışmasında kilise görevlisinden öğrenilen bilgiye göre, 6-7 Eylül olaylarından sonra ayazma kuyusunun içine bırakılan Ayios Yeorgios ikonası, geçirdiği onarımlar esnasında kuyu kapağı kaldırıldıktan sonra bulununca ayazmanın Ayios Yeorgios'a adandığı anlaşılmıştır. (Fotoğraf.), Ayazma 'da bulunan Ayios Yeorgios ikonası, kilisenin adandığı Ayios Nikolaos ikonasından ayrıdır. Dolayısıyla Ayios Yeorgios'un isim günü olan Büyükada Ayios Yeorgios Kilisesi'nde de olduğu gibi 23 Nisan yortu (bayram) günüdür.

5.12. Yedikule

5.12.1. Belgradkapı Panayia Ayazması/ Kimiseos Tis Theotokou/Ayia Paraskevi Ayazması?

İstanbul ili Yedikule Mahallesi'nde 336 pafta 1166 ada 32 parselde, Hisaraltı caddesi Hacı Hamza Mektebi Sokağı'nda, Belgradkapı yakınlarında 16.12.1992 tarihinde tescillenmiş Belgradkapı Ayia Panayia Rum Ortodoks Kilisesi bahçesinde bulunan müstakil bir yapıdır. Kilisenin tescillendiği tarihte ayazma tescillenmemiştir. Fakat 404 numaralı kararla 26.01.2005 tarihinde ayazma tescillenmiştir. Kilise Silivrikapı Meryem Ana Kilisesi Vakfı'na aittir ve kilisenin her türlü bakımından sorumludur (Şekil 5.73)

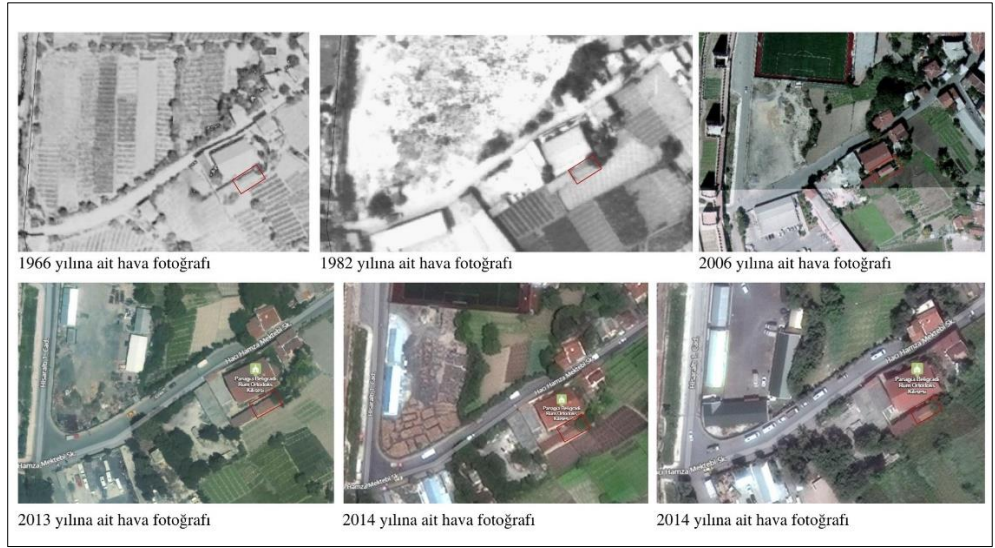
Şekil 5. 73: Belgradkapı Panayia Ayazması/ Kimiseos Tis Theokou Ayazması hâlihazır konumu ve bahçeden görünüm

Kilise bahçesinde müstakil bir yapı olarak bulunan ayazmanın banisi ve mimarı bilinmemektedir. Hakkı Göktürk, Ayia Paraskevi Ayazması başlığında "*Belgradkapısı karşısında İsmail'in bahçesinde müstakil bir şekilde kuyudan ibaret*" olduğunu belirttiği bir ayazma bulunmaktadır. Çalışmasının tamamı incelendiğinde Belgradkapı Meryem Ana Rum Kilisesi içerisinde bulunan bir ayazmanın varlığından bahsetmemekte, Belgradkapı civarına ait tek ayazma Ayia Paraskevi Ayazmasıdır. Belgradkapı Meryem Ana Kilisesi'ne ait eski haritalar ve hava fotoğrafları incelendiğinde etrafı boyunca bostanların olduğu görülmektedir. Ayrıca kaynaklarda Belgrat'tan gelenlerin buraya yerleştirildikleri ve buradaki sur kapısının bu ismi aldığı hatta yanlarında Ayia Paraskevi'nin röliklerini de getirdikleri ve bu kilisenin ilk adının Ayia Paraskevi olduğu geçmektedir. Bugün Meryem'in doğumuna adanan kilisenin bahçesinde müstakil bir yapı olarak bulunmaktadır. Saha çalışmasında kilisede görevli Sebahattin Bey'den öğrenilen bilgiye göre 6-7 Eylül olaylarında ayazmayı lojman

sandıklarından dolayı, kilise tamamen tahrip olurken ayazması hiçbir hasar almadığı şeklindedir. Bu olaylarda 73 kilise zarar görürken, 8 ayazma hasar almıştır. İsmail Bey'e ait olan ayazma burası ise zarar görmemiş olması tesadüf değildir. Ayazma 1969 yılında tamamen onarılmıştır. Bu bilgilerden başka bu durumu kanıtlar nitelikte bir belge henüz bilinmemektedir (Şekil 5.74-75).

Şekil 5. 74: Belgradkapı Panayia Ayazması/ Kimiseos Tis Theokou Ayazması, Ayverdi ve Necip Bey haritaları

Şekil 5. 75: Belgradkapı Panayia Ayazması/ Kimiseos Tis Theokou Ayazması, hava fotoğrafları şeması

Ayazmanın giriş kapısının karşısında ikonastasion yanında ise mermer su teknesi ve haznesi bulunmaktadır. Haznenin önünde ayazmanın kuyu bileziği vardır. Ayazmanın su kuyusundan 4 senedir su gelmediği için dışarıdan damacana ile alınan su papaz tarafından okunarak kutsanır ve mermer su teknesi ile hazneye aktarılır (Şekil 5.76).

Şekil 5. 76: Belgradkapı Panayia Ayazması/ Kimiseos Tis Theokou Ayazması iç görünüm,2020

Meryem Ana'nın doğum gününe adanan kilisenin yortusu 8 Eylül'dür. Ayazmasının yortusu da o gün olarak kabul edilmektedir. Ayazmanın şifasının genel olarak herşeye iyi geldiği aslında bu kutsal suların ruhun şifasını sağladığı görevliler tarafından iletilmiştir. Ayazma tahmin edildiği gibi göz hastalıklarına şifa olan Ayias Paraskevi'ye adanmış bir ayazma ise yortu günü 26 Temmuz olmalıdır.

SONUÇ

Ayazmalar gerek soyut gerekse somut miras olarak İstanbul'un çok katmanlı kültürüne katkıları bulunan ve bu katkıları ile de İstanbul'daki kültür varlıkları içinde önemli yeri olan değerlerdir. Çalışma kapsamı Tarihi Yarımada olarak da bilinen bugünkü Fatih İlçesi ile sınırlı tutulmuştur.

Çalışma kapsamında daha önce yapılan çalışmalardan oldukça yararlanılmış ve bu çalışmalardaki listeler alan çalışmasında yol gösterici olmuştur. 1947 yılında Reşat Ekrem Koçu'ya ait İstanbul Ansiklopedisi içerisinde Hakkı Göktürk'ün ele almış olduğu ayazma maddeleri yararlanılan kaynaklar içinde önemli bir yere sahiptir; 1947 yılında yapılan saha çalışmaları esnasında da kayıp ve işlevini sürdürmeyen ayazmaların yine aynı durumda oldukları görülmektedir. 1947 yılında varlığını sürdüren pek çok ayazma günümüze de ulaşmıştır. 1991 tarihli Atina'da Çağdaş Yunanca dilinde yayımlanan Nikos Acemoğlu'na ait İstanbul'un Ayazmaları adlı kitapta bulunan ayazma isimleri ve konumları Hakkı Göktürk'ün tüm çalışmasıyla örtüşmekte ve ayazmaların güncel durumları hakkında oldukça kıymetli bilgiler aktarmaktadır. Niko Acemoğlu Hakkı Göktürk'ün çalışmasında görülmeyen bazı ayazmalar hakkında da oldukça önemli bilgiler aktarmaktadır. 1997 yılında Aynur Öretmen tez çalışması kapsamında ayazmaları ele almış; sadece Tarihi Yarımada değil tüm İstanbul sınırlarını kapsayan çalışmasında Tarihi Yarımada ayazmalarından bazı örnekler vermiştir.

Bu tezin kapsamında ise Tarihi yarımada bulunan 50 ayazmanın güncel durumları tespit edilmiştir. Buna göre 12 adet kayıp, 12 adet işlevini sürdüremeyen, 26 adet ise özgün işlevini devam ettirebilen ayazma olduğu gözlemlenmiştir. Kayıp ayazmaların bazıları tahrip olmuş, bazıları yol kotu altında kalmış, bazıları ise yeni bina yapım çalışmaları esnasında yıkılmıştır. İşlevini sürdürmeyen ayazmalar ise güncel olarak kullanılmamakla beraber konumları ve varlıkları bilinmektedir. Genellikle bu ayazmalar bir kiliseden bağımsız olarak bir müstakil yapı şeklinde olanlardır. Müstakil olmaları nedeniyle daha tahribe açık durumda olmuşlar, ya da sahihsiz kalmışlardır. İşlevini sürdüremeye ayazmalar içerisinde incelenen Studios Manastırı Ayazması, Ayias Tyrpon Ayazması, Ayios Eftimios Ayazması, Ayios

Yeorgios Andifoniti Ayazması, Ayios Ioannes Ayazması Kalıntısı, Kadırğa limanı caddesi No. 48’de bulunan Ayazma tescilli ayazmalardır. Bu ayazmaların içerisinde bir dini yapısı içerisinde olan Stoudios Ayazması haricinde olanların tümü müstakil yapı olan ayazmalardır. Toplamda 18 adet tescilli ayazmanın diğer 12 adedi kilise içerisinde ya da kilise bahçesinde bulunan yapılardır. Kilise içerisinde olan tescilli ayazmalar ise, Fener Rum Patrikhanesi içerisinde bulunan Ayios Kharalambos, Vefa Ayazması (Ayın Biri Ayazması), Ayia Vlaherna Ayazması, Kimiseos Tis Theokou Ayazması (Belgradkapı Panayia Ayazması), Ayios Nikolaos ve Zulopetra Ayazmaları, Ayios Artemios Ayazması, Ayios Ioannes Prodromos Ayazması, Ayios Yeorgios Ayazması, Abdülezelpaşa’da bulunan Ayios Nikolaos Kilise Ayazması, Tekfursarayı’nda bulunan Ayia Paraskevi ayazmaları ve son olarakta Sulu Manatır içerisindeki Ayios Ioannes Prodromos (Vaftizci Yahya Ayazması) olarak sıralanabilir. 26 adet olan ve özgün işlevini sürdüren ayazmaların hepsi kilise içinde ya da bahçesinde bulunmaktadır. 12 adedi tescilli 14 adedi ise tescilli değildir. 2005 yılında 4 adet ayazma tescillenmiştir; diğer tüm ayazmaların ivedilikle tescillenmeleri gereklidir. Ayrıca tescilli olmalarına rağmen tahrip edilmiş, başka amaçlarla kullanılan hatta tamamen yok olmaya başlayan ayazmalar için de korunmalarını sağlayacak bir çözüm geliştirilmelidir.

Ayazmaların şifasının kutsal bir varlık veya emanet ya da dini bir mucizevi olaydan kaynaklandığına inanıldığı görülmektedir. Bu kutsal varlıklar azizler, azizeler, başmelekler, peygamberler, Meryem Ana’dır. Kutsal emanetlere örnek ise Meryem’in kemeri (Zoni) olarak verilebilir. Bunun yanı sıra “Meryem’in Cennete Yükselişi” (Georgepiskos), İsa’nın Suretinin Değişmesi (Metamorfosis) gibi kutsal bir eylemin gerçekleştiği özel günlere de adanarak ayinlerinin yapıldığı görülmüştür.

Ayazmaların konumları incelendiğinde kilise içerisindeki bir nişte, odada olabildikleri gibi bahçesinde veya tamamen avlu dışında müstakil bir yapı oldukları da görülmektedir. Çoğunda bir kuyu bileziği bulunmaktadır. Eğer bir kuyu yoksa mutlaka bir kanaldan direkt olarak mermer su teknesine veya haznesine ya da çeşme olarak düzenlenen kısma su iletilmektedir. Bazı ayazmalar bir şapel ile birlikte inşa edilmekte ve ikonostasis de bulunmaktadır. İkonostasisi bulunan tüm ayazmalar kilise bahçesi

içerisinde müstakil yapı şeklinde olanlardır. Kilise içinde olan ayazmalarda ikonostasise rastlanılmamıştır.

Ayazmaların şifasının kutsal bir varlık veya emanet ya da dini bir mucizevi olaydan kaynaklandığı inanıldığı görülmektedir. Bu kutsal varlıklar azizler, azizeler, başmelekler, peygamberler, Meryem Ana'dır. Kutsal emanetlere örnek ise Meryem'in kemeri (Zone) olarak verilebilir. Bunun yanı sıra "Meryem'in Cennete Yükselişi" (Georgepiskos), İsa'nın Suretinin Değişmesi (Metamorfosis) gibi kutsal bir eylemin gerçekleştiği özel günlere de adanarak ayinlerinin yapıldığı görülmüştür.

Günümüzde ayazmaların kullanımlarının azalması ve ayazma kültürünün unutulmaya yüz tutmuş olmasının en etkin sebepleri arasında, Rum nüfusun 1923'ten itibaren kademeli olarak azalması ve günümüzde İstanbul'da 2000 altında kalan bir sayıya düşmesi gösterilebilir. Bunun yanı sıra artan imar faaliyetleri sonucunda tarihi yapılar ve aralarında bulunan ayazmaların da yok olması kaçınılmaz olmuştur. Tabi artan nüfus ve yapılaşmaya bağlı olarak çoğu çeşmede de olduğu gibi kaynak sularının mikroplar ile karışmış olabileceği düşüncesi de etkilidir. Bunlara ek olarak, eskiden belki özellikle kadınlar için bir sosyalleşme imkânı sunan ayazmaların çağın gerekleri doğrultusunda artık çok fazla bu amaçla kullanılmadıkları ve belki de her İstanbullunun evinden kolayca suya ulaşımının sağlanmış olması gibi genel sebepler ile daha az ziyaret edildikleri görülür. Yine bir hastalığın iyileşmesi için kutsal bir kişiden yardım istemek, ya da kutsal mekânlardan medet ummak gibi gerçekleştirilen eylemler de günümüz tıp bilim ve teknolojisinin gelişmesi ise azalmış ancak elbette tamamen sona ermemiştir.

Ayazmalar, İstanbul'un çok katmanlı kültür mirasının önemli birer ögesidirler. Ayazma ve özellikle su kültürü iklim değişikliği nedeniyle kuraklaşan dünyada giderek önem kazanmaktadır. Suyun yaşamsal önemi ve bununla ilgili ritüeller suya olan ihtiyaca ve suyun yaşam için önemine dikkat çekmek için de kullanılabilirler. İstanbul'da Pagan dönemden itibaren kullanılan su kaynakları, Hristiyanlık sonrasında da ayazmalarla devam etmiştir. İstanbul'un çok eski dönemlere giden tarihine ışık tutan belgelerdir. Ayazmaların Tarihi Yarımada Yönetim Planı kapsamında ele alınarak, detaylı projeler geliştirilmesi bu çalışma sonucunda önerilmektedir. Günümüzde çok fazla revaçta olan kültür rotaları, ayazmalar ve su kültürü ile ilgili bir

rota oluşturularak turistlerin gezdirilmesi ve bundan elde edilecek gelir ile de ayazmaların bakım ve onarımlarının devam ettirilmesi sağlanabilir. Ayrıca su ve su ile ilgili kültür iklim değişikliği ve küresel ısınma gibi güncel tehditler kapsamında giderek önem kazanmaktadır. Bu önem değerlendirilerek hem kültürel mirasın korunması hem de bu çok hassas konuya dikkat çekilmesi sağlanabilir.

KAYNAKÇA

Acar D., 2012, Tur-i Sina (Balatkapı Ioannes Prodromos Metokhion) Kilisesi Koruma Projesi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Restorasyon Program Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Aleksandru E., 1996, 19. Yüzyılda İstanbul Rum Ortodoks Kiliseleri, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul

Altuğ K., 2013, İstanbul'da Bizans Dönemi Sarnıçlarının Mimari Özellikleri ve Kentin Tarihsel Topografyasındaki Dağılımı İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Mimarlık Tarihi Programı Doktora Tezi, İstanbul.

Altunay E., 2015, Paganizm-1 Kadim Bilgelige Giriş, Hermes Yayınları, İstanbul.

Arslan N., 2019, Taşucu Körfezi Boğsak Adası'nda Geç Antik Döneme Ait İki Kilisenin Korunması İçin Öneriler, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Ayhan Aktar, 2000, Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları, İletişim Yayınevi, İstanbul.

Bayrı, M.H., 1953, "İstanbul İlinde Yer Adları X: Ayazmalar, Kaynaklar", TFA, C. 2. Esmer M, "Aya Vlaherna Rum Ortodoks Kilisesi ve Ayazması", Envanter Fişi.

Canefe, N., 2007, Anavatandan Yavruvatana Milliyetçilik, (çev.) D. Boyraz, Bellek ve Aidiyet, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Değer M. 1992, "İstanbul Ayazmalarında Halk Tedavisi", IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, C.IV, Ankara.

Dilek Güven, 2006, "Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Strateji Bağlamında 6-7 Eylül Olayları, İletişim, İstanbul.

Eyice S. 1993, "Blahernai Kilisesi", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Ortak Yayınları, İstanbul.

- Eyice S., 1991, "AYAZMA", TDV İslâm Ansiklopedisi, C.4, İstanbul.
- Eyice S.,1976.,” Bizans Devrinde Boğaziçi”, İstanbul.
- Eyice S.,1993, "İMRAHOR İLYAS BEY CAMİİ", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/imrahor-ilyas-bey-camii> (27.01.2021).
- Gerlach S., 2007, Türkiye Günlüğü 1573-1676 (çev.) Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul
- Göktürk H., 1960, “Aya”, “Ayii”, “Ayios”, İstanbul Ansikopedisi, C.3.İstanbul.
- Grelot J. 1998, İstanbul Seyahatnamesi, (çev.) Maide Selen, Pera Turizm Yayınları, İstanbul.
- Gürel N.Ç, 2016, “Aziz Georgios (Aya Yorgi) ve Destanı”, Düşün-ü-yorum Dergisi, İstanbul.
- Gyllius P. 1997, İstanbul’un Tarihi Eserleri, (çev.) Erendiz Özbayoğlu, Eren Yayıncılık, İstanbul.
- Η ΕΝ ΤΩΙ ΕΝ ΒΑΛΑΤΑ ΙΕΡΩΙ ΤΩΝ ΤΑΞΙΑΡΙΚΗ ΣΤΟΑ ΖΟΥΛΟΠΕΤΡΑ, ΙΣΤΑΠΟΥΑ,1943, (Zulopetra, Kefalidi Basımevi- Galata).
- Hançer E., 2003, “Balat Yazmaları” Dünü Ve Bugünü İle Haliç Sempozyum Bildirileri Kitabı, Kadir Has Üniversitesi, İstanbul.
- Harman, Ö.F. 200, "İLYÂS", TDV İslâm Ansiklopedisi, C.164, İstanbul.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Turizm Bakanlığı,2018, İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı, Mayıs, İstanbul.
- İstanbul Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Arşivi,2020
- Kafadar C. 2017, “Su Gibi Aziz Ayazmalar”, Z Dergisi, Su ve Şifa, S.2,
- Kahraman S.A. ve Dağlı Y.,2013, Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Yapı Kredi Yayınları, C.1., İstanbul.
- Kallimci A.R, 2015, Yunan Uyrukluların Türkiye’den Sınır Dışı Edilmeleri (1964-1965), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

- Karaca Z., 2018, İstanbul'da Tanzimat Öncesi Rum Ortodoks Kiliseleri, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Karaca Z.1994, "Zoodohos Piyi Kilisesi", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.7, İstanbul.
- Karakaya, E. 2002, "Bizans Ayazmaları (Bir Deneme)", Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi, S.16, İstanbul.
- Karakaya, E. 2010, "Ayazmalar", İstanbul Ansiklopedisi, NTV Yayınları, İstanbul.
- Kılınç Çimen, D., 2010, Halk İnanıçları Açısından İstanbul'dai Kilise ve Ayazmalar, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Kömürçiyen E.Ç., 1988, İstanbul Tarihi (XVII Asırda İstanbul), (çev.) H.D. Andreyan, Eren Yayıncılık, İstanbul.
- Kudde E., Stoudios Manastır Kompleksi – Ioannes Prodromos Kilisesi (İmrahor İlyas Bey Camii – İmrahor Anıtı) Koruma Projesi ve Önerileri İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Restorasyon Programı, İstanbul.
- Mango C.,2018, Bizans Yeni Roma İmparatorluğu, (çev.) Gül Çağalı Güven, YKY Yayınları İstanbul.
- Meray, S. L. 1923, Yakın Doğu sorunları üzerine Lausanne Konferansı Bildirisi, Ankara Üniversitesi.
- Müller- Wiener W., 2016, İstanbul'un Tarihsel Topografyası 17. Yüzyıl Başlarına Kadar Byzantion-Konstantinopolis (çev.) Ülker Sayın İstanbul, Yapı Kredi Yayınları,4.Baskı, İstanbul.
- Öktem K, 2010 "Ulus Zaman ve Mekân: Türkiye ve Yunanistan'da Toponomik Politikalar", H. Milas (ed.) Sözde Masum Milliyetçilik, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Öretmen A., 1997, İstanbul'un Ayazmaları ve Balıklı Ayazma, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü Mimarlık Fakültesi Mimarlık Anabilim Dalı Rölöve-Restorasyon Programı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Özel A. Altan, 2019, Türk-Yunan İlişkilerinde 1964 Krizi ve Yunan Vatandaşlarının Sınır Dışı Edilmeleri Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Programı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Parquet R. 2008, İstanbul'da Bir Yıl, (çev.) Sertaç Canbolat, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Prokopios, 1994, İstanbul'da Iustianus Döneminde Yapılar, Birinci Kitap, (çev.) Erendiz Özbayoğlu, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Robert G. O 2017," Konstantinopolis'te su ve Şifa", Z Dergisi Su ve Şifa, C.2, İstanbul.

Saatçioğlu K, 2017, 1923 Mübadelesinde Yunanistan'a Göç Edenlerin Giyim-Kuşam Özellikleri, Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Doktora Tezi, Aralık.Ankara.

Sakır G.,2014, Mudanya'da 1923 Mübadelesi ile Yaşanan ve Günümüze Kadar Olan Fiziksel ve Mekânsal Değişimin İrdelenmesi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı Mimari Tasarım Programı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Seropyan V., 1994, "Surp Hreşdagabet Kilisesi", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 4, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul.

Soydan E.,2014," İstanbul Ayazmaları ve Bir İnanç Merkezine Dönüşen Meryem Ana Ayazması", Uluslararası İstanbul Tarihi Yarımada Sempozyumu, Tarihi Yarımada

Şarlak E., 2010, İstanbul'un 100 Kilisesi, İBB Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul.

Soydan, E., 2013, "*İstanbul Ayazmaları ve Bir İnanç Merkezine Dönüşen Meryem Ana Ayazması*", Yıldız Teknik Üniversitesi İstanbul Tarihi Yarımada Uygulama ve Araştırma Merkezi Uluslararası İstanbul Tarihi Yarımada Sempozyum Bildiri Kitabı, İstanbul.

Theodorides A, 2019, "1964 Sınırdışlarından Önce: İlk Rum Sürgünler", (der.) İlay Romain Örs İstanbullu Rumlar ve 1964 Sürgünü: Türk Toplumunun Homojenleşmesinde Dönüm Noktası, İstanbul: İletişim Yayınları.

Toprak Z, 1993, “Altı-Yedi Eylül Olayları” Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı, Tarih Vakfı, C.1, İstanbul.

Ulaş A, 2021, Osmanlı Belgeleri Işığında İstanbul Tarihi Yarımada Bölgesindeki Yer Altı Yapılarının İncelenmesi Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi Mimarlık Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Ünal F, 2015, “Küdü Yolcusu A.Koptev’in İstanbul Hatıraları (1887)”, Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi, C.34, S.57, Ankara.

Vakıflar Genel Müdürlüğü, 2019, Edirnekapı Ayios Yeorgios Kilisesi ve Restorasyonu (2014-2017), VGM Yayınları No.133, İstanbul.

Zenbilci Kaya İ., 2017, “Bizans Sanatında Başmelek Mikail’in Khonai Mucizesi”, 3. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyum Bildiri Özeti, Sütçü İmam Üniversitesi, 26-28 Ekim/October 2017, Kahramanmaraş.

Αττζεμογου, N., 1991, *T’AFIACMATA THC POΛHC*, Atina.

Arşiv Kaynakları

İBB Arşivi,

Fatih Belediyesi Arşivi

Encümen Arşivi

GEEAYK Arşivi

İstanbul I Numaralı Yenileme Alanları KVKBK Arşivi

İnternet Kaynakları

URL_1_ http://www.alanbaskanligi.gov.tr/istanbulun_tarihi_alanlari.html. (Erişim Tarihi.31.01.2021 Erişim Saati.20:08.)

URL_1_ <http://www.tubaterim.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 31.02.2021 Erişim Saati: 23.50)

URL_1_ <https://islamansiklopedisi.org.tr/ilyas> (Erişim Tarihi: 19.12.2020 Erişim Saati: 22.46).

URL_1_ [https://tr.wikipedia.org/wiki/Dimitrios \(aziz\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Dimitrios_(aziz)) (Erişim Tarihi. 06.11.2020. Erişim Saati. 12:14).

URL_1_ <https://www.ortodokslartoplulugu.org/azizlerimiz-hayat-hikayeleri/10-subat-saygideger-babamiz-haralambos/> (Erişim Tarihi: 18.02.2021 Erişim Saati: 16.52)

URL_1_ <https://antalya.ktb.gov.tr/TR-112740/aziz-nikolaos.html> (Erişim Tarihi: 18.02.2021 Erişim Saati: 19.43)

URL. <https://www.ortodokslartoplulugu.org/azizlerimiz-hayat-hikayeleri/azize-paraskevi/> (Erişim Tarihi: 23.11.2020 Erişim Saati: 22.02)

URL_1_ <https://tr.wikipedia.org/wiki/Yorgi> (Erişim Tarihi: 18.02.2021 Erişim Saati: 20.05)

URL_1_ https://tr.qaz.wiki/wiki/Saint_Sebastian. (Erişim Tarihi: 19.02.2021 Erişim Saati:14.36)

URL_1_ <https://tr.wikipedia.org/wiki/Yahya>(Erişim Tarihi: 19.02.2021 Erişim Saati:14.37)

URL_1_ https://artsandculture.google.com/asset/fontaine-sacr%C3%A9-de-saint-venec/2AGSc_crWdxfgQ

EK 1- Ayazmalar Tasnif Tablosu

AYAZMA ADI	BULINDUGU YER	BULINDUGU İLÇE	BULINDUGU MAHALLE	BULINDUGU SOKAK/ CADDE	PAFTA	ADA	PARSEL	TESCİL DURUMU	TESCİL TARİHİ	HUGÜNÇÜ DURUMU	YORUŞ GÜNÜ	SU KAYNAĞI	MERMER SU TEKNİK VE HAZNE/ ÇİŞME HAYAT	SUYUN TEMİZLİK DURUMU	ÖZGÜNLEK DURUMU	YAPIM TARİHİ	YAPANI/YAPITIRAN	MAİ SAHİBİ BAKIMDAN SORUMLU YAKIŞ		
Ayios Athanasios Ayazması	Marabı Ram Okulu bahçesinde	Fatih	Yavuz Sahak Selim	Halk Etnası Cıman	-	282	62	Tescilli Değil	-	Kayıp	18 Ocak	Bilmiyor	Musluklu su hizmeti	-	Bilmiyor	Bilmiyor	Bilmiyor	-		
Ayios Evdikiya Ayazması	Mitnikli yapı	Fatih	Kamp Kasım	Asker	-	-	-	Tescilli Değil	-	Kayıp	Panayır Mar' ve İB katları Perşembe günü	Talabalı Kayı Bileği	Bilmiyor	-	Bilmiyor	Bilmiyor	Bilmiyor	-		
Ayios Marina Ayazması	Mitnikli yapı	Fatih	Balar	Mirnelpaşa	-	-	-	Tescilli Değil	-	Kayıp	-	Kayı Bileği	Bilmiyor	-	Bilmiyor	Bilmiyor	Bilmiyor	-		
Ayios Pankratis Ayazması	17 numaralı Bay Seleniyon evi ön bahçesinde	Fatih	Seleniyon	Dişgün	-	-	-	Tescilli Değil	-	Kayıp	26 Temmuz	Memor Bilekli Kayı	Ayios Fadi Memer Tekne	-	Bilmiyor	Bilmiyor	Bilmiyor	-		
Ayios Pankratis Ayazması	42 numaralı evi ahşabı	Fatih	Seleniyon	Avrasta	-	-	-	Tescilli Değil	-	Kayıp	26 Temmuz	Memor Bilekli Kayı	İki Musluklu Memer Tekne	-	Bilmiyor	Bilmiyor	Bilmiyor	-		
Ayios Dimitrios Ayazması	Ev İçinde	Fatih	Muhane Hatun	Telli Odalar	-	-	-	Tescilli Değil	-	Kayıp	-	Dört Kışık Kayı	Bilmiyor	-	Bilmiyor	Bilmiyor	Bilmiyor	-		
Ayios İsaia Ayazması	İçki sokakında Eleftherios bahçesinde	Fatih	Koca Mustafa Paşa	-	-	-	-	Tescilli Değil	-	Kayıp	-	Kanal - Sarıç	Havuz	-	Bilmiyor	Bilmiyor	Bilmiyor	-		
Ayios İsaia Ayazması	Ev bahçesinde	Fatih	Kalpaç	Ayvalıca Cıman	-	-	-	Tescilli Değil	-	Kayıp	-	Yakapın üstü Kayı Bileği	Bilmiyor	-	Bilmiyor	Bilmiyor	Bilmiyor	-		
Ayios Minas Ayazması	Evin içinde	Fatih	Muhane Hatun	Mitnezar	-	-	-	Tescilli Değil	-	Kayıp	-	Kayıp	Bilmiyor	-	Bilmiyor	Bilmiyor	Bilmiyor	-		
Ayios Nikolaos Ayazması	Mitnikli yapı	Fatih	Yavuz Sahak Selim	Abdülcepaş	-	-	-	Tescilli Değil	-	Kayıp	6 Aralık	Bilmiyor	Bilmiyor	-	Bilmiyor	Bilmiyor	Bilmiyor	-		
Ayios Nikolaos Ayazması	Mitnikli yapı	Fatih	Muhane Hatun	İhsançimen	-	-	-	Tescilli Değil	-	Kayıp	6 Aralık	Kayı Bileği	Memor Tekne	-	Bilmiyor	Bilmiyor	Bilmiyor	-		
Ayios Filina Ayazması	Mitnikli yapı	Fatih	Yavuz Sahak Selim	İncebel	-	282	46-47	Tescilli Değil	-	Örgün idarisi sürdürülen	-	Kanal	Toncalan Barajı	-	Bilmiyor	Bilmiyor	Bilmiyor	-		
Ayios Efthimos Ayazması	Mitnikli yapı	Fatih	Yavuz Sahak Selim	İncebel	284	282	41	Tescilli	9.11.1988	Örgün idarisi sürdürülen	-	Kanal	Havuzlu Tekne	-	Osmanlı	19. yy Sema / 20. yy Bina	Bilmiyor	Patrikhane Ayı Yorgi Ram Kibisi Vakfı		
Ayios İsaia Ayazması Kibisi	Mitnikli yapı	Fatih	Karapınar	Seydi	144	778	54	Tescilli	12.07.1970	Örgün idarisi sürdürülen	-	Bilmiyor	Bilmiyor	-	Bilmiyor	Bilmiyor	Bilmiyor	Özel		
Ayios Nikolaos Ayazması	Mitnikli yapı	Fatih	Ayazması	Tamir	520	205	18	Tescilli Değil	-	Örgün idarisi sürdürülen	-	Kayı	Bilmiyor	-	Bilmiyor	Bilmiyor	Bilmiyor	-		
Ayios Pankratis Ayazması	Mitnikli yapı	Fatih	Balı Dede	5	297	5	Tescilli Değil	-	Örgün idarisi sürdürülen	-	Kayı	Memor Su Teknesi ve Hazne	-	Bilmiyor	Bilmiyor	Bilmiyor	Bilmiyor	-		
Ayios Teodor Ayazması	Mitnikli yapı ahşabı	Fatih	Çukurların	Akmalur	21	2	2-3	Tescilli	26.05.2005	Örgün idarisi sürdürülen	-	Kanal	Dört Musluklu Memer Tekne ve Hazne	-	Bilmiyor	Bilmiyor	Bilmiyor	Patrikhane Ayı Yorgi Ram Kibisi Vakfı ve Kadimce Vakfı ve Vakıflar Genel Müdürlüğü		
Ayios İsaia Ayazması	Marabı Ram Okulu bahçesinde	Fatih	Yavuz Sahak Selim	Halk Etnası Cıman	-	282	62	Tescilli Değil	-	Örgün idarisi sürdürülen	-	Kayı	İki Musluklu Memer Su Haznesi ve Teknesi	-	Bilmiyor	Bilmiyor	Bilmiyor	-		
Ayios Yorgi Andonofos Ayazması	Ayı Yorgi Andonofos Ram Otodoks kampanya mitnikli yapı	Fatih	Balar	Miraç Molla	278	1800	96	Tescilli	26.05.2005	Örgün idarisi sürdürülen	-	Kayı	İki Ader Talabalı Kayı Bileği	Memor Su Teknesi ve Haznesi	-	Osmanlı	1780	Bilmiyor	Mahab Ayı Yorgi Fotis Ram Otodoks Kibisi Vakfı	
Stavros Manastir Ayazması	Mitnikli yapı	Fatih	Yodakle	Makoz	321	1272	4	Tescilli	12.02.1972	Örgün idarisi sürdürülen (Deği)	-	Sarıç	Bilmiyor	-	Bilmiyor	Bilmiyor	Bilmiyor	-		
Ayios İsaia Ayazması	Turkula Kibisim nava güney duvarına bitişik	Fatih	Ayazması	Mirnelpaşa	-	2312	4	Tescilli Değil	-	Örgün idarisi sürdürülen	-	Kayı Bileği	Memor tekne ve hazne	-	Osmanlı	Bilmiyor	Bilmiyor	-		
Ayios Yavliou Ayazması	Ayı Kiyalı Ram Otodoks Kibisi içinde	Fatih	Miner Hayatın	-	-	-	-	Tescilli Değil	-	Örgün idarisi sürdürülen	-	Bilmiyor	Bilmiyor	-	Bilmiyor	Bilmiyor	Bilmiyor	-		
Ayios Efthimos Ayazması	Flakessil Patrikhane bahçesinde ahşabı duvarında	Fatih	Yavuz Sahak Selim	Sakızın Ayan	-	282	45	Tescilli Değil	-	Örgün idarisi sürdürülen	-	Bilmiyor	Bilmiyor	-	Bilmiyor	Bilmiyor	Bilmiyor	-		
Ayios Nikolaos Ayazması	Ayı Strati Ram Otodoks Kibisi dışına bitişik mitnikli yapı	Fatih	Ayazması	Ayan	286	1800	1	Tescilli	01.11.1973	İşlevli	6 Aralık	Zahpetra Dahi (Su Makamı)	İki Musluklu Su Teknesi ve Haznesi	-	Osmanlı	15 - 16. yy	Bilmiyor	Bilmiyor	Bilmiyor	
Ayı Taksiho / Ayios Strati Ayazması	Ayı Strati Ram Otodoks Kibisi bahçesinde mitnikli yapı	Fatih	Ayazması	Ayan	286	1800	1	Tescilli	01.11.1973	İşlevli	-	Zahpetra Dahi (Su Makamı) ve Kayı	-	-	Bilmiyor	Bilmiyor	Bilmiyor	Bilmiyor	Bilmiyor	
Ayios Pankratis Ayazması	Harcırlı Pamyu Ram Otodoks Kibisi bahçesinde mitnikli yapı	Fatih	Ayazması	Ubalı Hasan	476	2602	4	Tescilli	9.11.1988	İşlevli	-	Lideler araçlığı yanında mitnikli	İki Musluklu Memer Tekne ve Hazne	-	Bilmiyor	Bilmiyor	Bilmiyor	Bilmiyor	-	
Ayios Zoni Ayazması	Pamyu Suda Kibisi Apistim ah katında	Fatih	Ayazması	Tandır	520	285	2	Tescilli Değil	-	İşlevli	-	Lideler araçlığı yanında mitnikli	Üç Musluklu Memer Tekne ve Hazne	-	Bilmiyor	Bilmiyor	Bilmiyor	Bilmiyor	Eği Kayı Meydana Ram Kibisi Vakfı	
Ayios Minas Ayazması	Balı Balıo Ram Kibisi içinde	Fatih	Ayazması	Makheroz	478	2639	1	Tescilli	7.11.1965	İşlevli	-	Kayı Bileği	Dört Musluklu Memer Tekne ve Haznesi	-	Osmanlı	16. yy	Bilmiyor	Bilmiyor	Bilmiyor	
Pamyu Vaherna Ayazması	Kibisi içinde naava	Fatih	Ayazması	Kayı	518	2872	1	Tescilli	16.08.1987	İşlevli	-	Kanal	Bey Musluklu Memer Tekne ve Hazne	-	Osmanlı	1860	Yapı Bilmeyen - Vapiran Otodoks	Ayazması Ayı Dini Ayı Vaherna Kibisi ve İB Makamı Vakfı		
Profla İsa Ayazması	Ayı Dini Ram Otodoks Kibisi bahçesinde mitnikli yapı	Fatih	Ayazması	Korhanı	516	2830	25	Tescilli Değil	-	İşlevli	-	Kayı Bileği	Üç Musluklu Memer Tekne ve Hazne	-	Bilmiyor	Bilmiyor	Bilmiyor	Bilmiyor	-	
Ayios Artemios Ayazması	Balıo Sarp Herayagölü Ermeni Kibisi ahşabı	Fatih	Ayazması	Hacı İb Makamı	479	2609	9	Tescilli	16.09.1987	İşlevli	-	Kayı Bileği	Çeçme	-	Osmanlı	1835	Bilmiyor	Bilmiyor	Bilmiyor	Bilmiyor
Ayios Anna Ayazması	Pamyu Makheroz Kibisim içinde demir korkuluk merdiveninde mitnikli	Fatih	Balar	Teü Cafur Sokak	-	-	-	Tescilli Değil	-	İşlevli	-	-	-	-	Bilmiyor	Bilmiyor	Bilmiyor	Bilmiyor	-	
Ayios Yorgios Ayazması	-	Fatih	-	-	-	-	-	Tescilli Değil	-	İşlevli	-	-	-	-	Bilmiyor	Bilmiyor	Bilmiyor	Bilmiyor	-	
Ayios İsaia Ayazması	-	Fatih	-	-	-	-	-	Tescilli Değil	-	İşlevli	-	-	-	-	Bilmiyor	Bilmiyor	Bilmiyor	Bilmiyor	-	
Ayios Sevastianos Ayazması	Ayık Diniotıs Kibisim kusay bati köşesindeki yan nefes	Fatih	Karagünük	Makheroz Sokak'ın ele Alampı Galip Paşa Sokak'ına kenetlenmiş	467	2524	16	Tescilli Değil	-	İşlevli	18 Aralık	Kayı Bileği	Yak Lideli Memer Su teknesinden direkt olarak güneye akması	Sıyır bula oldukça bol pilayır fakat temizlik durumu bilmiyor	Bilmiyor	Bilmiyor	Bilmiyor	Bilmiyor	Sarıyak Ayı Diniotıs Ram Otodoks Kibisi Vakfı	
Ayios Theodoros Ayazması	Ayios Theodoros Kibisi bahçesinde	Fatih	Kayı Kasım	Pazarlık Sokak	-	-	-	Tescilli Değil	-	İşlevli	-	Kayı Bileği	Memor tekne ve hazne	Sıyır temiz değil	Bilmiyor	Bilmiyor	Bilmiyor	Bilmiyor	-	
Anatipis Ayazması	Anatipis Kibisi bahçesinde mitnikli yapı	Fatih	Koca Mustafa Paşa	Akinci Sokak	1225	1	Tescilli Değil	-	İşlevli	İşlevli	Paskalyanın 40 gün önce	Talabalı Kayı Bileği	Memor tekne ve hazne	Sıyır temiz	Osmanlı	1872	Konstantinos/Bilmiyor	Sarıyak Anatipis Ram Otodoks Kibisi Vakfı		
Ayı Yorgi Ayazması	Ayı Nikolaos Kibisim Naratında	Fatih	Tarapanı	Selvakle	430	1879	1	Tescilli Değil	-	İşlevli	-	Kayı	Üç Musluklu Memer Tekne ve Hazne	-	Osmanlı	Bilmiyor	Bilmiyor	Bilmiyor	-	
Ayios Khadambos Ayazması	-	Fatih	-	-	-	-	-	Tescilli Değil	-	İşlevli	-	-	-	-	Bilmiyor	Bilmiyor	Bilmiyor	Bilmiyor	-	
Belgradlı Pamyu Ayazması/Kibisi/ Tu Theodoros / Ayı/Pankrati	Pamyu Belgradlı Kibisi bahçesinde mitnikli yapı	Fatih	Yodakle	Hıranlı	336	1166	32	Tescilli	26.05.2005	İşlevli	-	Kayı	Tek Musluklu Memer Tekne ve Hazne	-	Bilmiyor	Bilmiyor	Bilmiyor	Bilmiyor	Silvakapı Meydana Kibisi Vakfı	

